

СПИСАНИЕ ЗА БИБЛИОТЕЧНА ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

БИБЛИОТЕКА

ИЗДАНИЕ НА НАРОДНАТА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“

3'2009 ГОДИНА XVI

ISSN 0861-847X

СПИСАНИЕ ЗА БИБЛИОТЕЧНА ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

БИБЛИОТЕКА

ГОДИНА XVI. 3'2009

ГЛАВЕН РЕДАКТОР **АЛЕКСАНДРА ДИПЧИКОВА**

РЕДАКТОР **ПЕТЪР ВЕЛИЧКОВ**

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ: **АЛЕКСАНДЪР ДИМЧЕВ, АНЕТА ДОНЧЕВА, АНИ ГЕРГОВА, АНТОАНЕТА ТОТОМАНОВА, БОРЯНА ХРИСТОВА, ДОНКА ПРАВДОМИРОВА, ЕЛЕНА ЯНАКИЕВА, ЕЛИСАВЕТА МУСАКОВА, НИНА ШУМАНОВА, СТОЯНКА КЕНДЕРОВА**

ДИЗАЙН **АНИ КОЛЧЕВА**

ПЕЧАТНИ КОЛИ 4.25. ФОРМАТ 16 / 70 X 100. ТИРАЖ 360.

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“. 1037 СОФИЯ.

бул. „ВАСИЛ ЛЕВСКИ“ 88

ТЕЛЕФОНИ НА РЕДАКЦИЯТА: 988 28 11 (304, 206).

E-mail dipchikova@nationallibrary.bg; peturveli4kov@abv.bg

ПЕЧАТНИЦА НА НБКМ. СОФИЯ 2009

РЪКОПИСИ НЕ СЕ ВРЪЩАТ. ISSN 0861-847X

Хонорари не се изплащат. Всеки автор получава по 1 брой от списание „Библиотека“, в който е поместен негов текст.

Приемен ден за автори — сряда от 14 до 15 часа.

Съдържание

Професия

СТОЯНКА КЕНДЕРОВА

5

„ДАПИС“ –
един успешно
приключил проект

НЕЛИ ГАНЧЕВА

Електронни каталози и бази
данни с описания на
средновековни славянски
ръкописи

10

РЕНИ МАРЧЕВА

Подходи при обучението
в дисциплината „Опазване
и консервация на библио-
течни и архивни материали“

17

МАРИЯ АРГИРОВА-ГЕРАСИМОВА

Инвентаризация на библио-
течните документи в Цен-
тралната библиотека на БАН

20

Предстоящо

ЕЛЕНА ЯНАКИЕВА

Полски автори,
преведени на български
език 1864-2008

23

Минало

РАЛИЦА ЦВЕТКОВА, МАРКО ЦВЕТКОВ

Един ранен
дневник на
Стилиян Чилингиоров

27

ЯНА ЯЗОВА

Един от първите.
150 години от рождението
на акад. Никола Начов

41

Събития

Стартира програма
„Глоб@лни библиотеки
– България“

49

Национален
литературен конкурс
„ЯНА ЯЗОВА“ – ЛОМ'2009

50

51

Проект „Виртуална
библиотека – България“

СТОЯНКА КЕНДЕРОВА

Нейно височество шейха
Моза Бинт Насер на посеще-
ние в Народната библиотека

52

АННА ПОРТАРСКА

Международният ден
на книгата и училищните
библиотеки

54

ПЕТЪР МАТЕВ

Стратегия за развитие на
културата и библиотечното
дело в Община Търговище

56

Експертна помощ

БОРЯНА ТАБАКОВА

Допълнения към
„Таблицы на десетичната
класификация“

57

Отклик

РУМЕН ЛЕОНИДОВ

Завръщането
на Христо Ботев

60

61

Новини
от НБКМ

ПЕТЯ КАЛУДИНА

Постъпили книги в Сектор
„Издания по библиотечно
дело“ на НБКМ

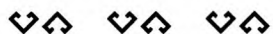
63

ЕЛХА ДЕНЕВА

Нови справочници
в НБКМ

66

*На 26 май 2009 г. на пленарно заседание на
Народното събрание беше гласуван на второ четене
Законопроектът за обществените библиотеки.
Честито!*

„ДАПИС“ – ЕДИН УСПЕШНО ПРИКЛЮЧИЛ ПРОЕКТ

СТОЯНКА КЕНДЕРОВА

През 2006 г. Фондът за научни изследвания към Министерството на образованието и науката обяви конкурс за проекти на тема „Проучване на националните културно-исторически ценности като част от европейското културно наследство и съвременни методи за тяхното съхранение“ за периода 2007–2008 г. Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ се включи в този конкурс, като разработи и предложи проект „ДАПИС“ (Дигитални Архиви и документи: Популяризиране, Изучаване и Съхранение). По своята същност проектът бе насочен към реставрационните и дигиталните методи на съхранение на специалните сбирки на библиотеката, които включват славянски, ориенталски и други чуждоезични ръкописни книги, архивни документи (главно на османотурски език) и българска възрожденска периодика. В неговото изпълнение участваха следните отдели на Народната библиотека: Ръкописи и старопечатни книги (координатор – ст.н.с. д-р Ел. Мусакова; участници: ст.н.с. д-р Ел. Узунова, н.с. М. Димова и архивист Б. Минчева), Ориенталски отдел (координатор – ст.н.с. I ст. д-р Ст. Кендерова; участници: архивисти С. Али и Ст. Шиваров), Лаборатория за реставрация и консервация на писмени паметници (координатор – М. Велева, ръководител на лабораторията, участници: реставратори А. Накова и Н. Чавдарова), Център по дигитализация (координатор – Ив. Димитров, ръководител на центъра; участници: Кр. Иванова, оператор на компютърни изображения, Н. Стоева, програмист, и А. Чакалов, информационен специалист) и Център по автоматизация (координатор – М. Василева). На всеки шест месеца в продължение на двете години научният ръководител на проекта Ст. Кендерова изпращаше на Министерството на образованието отчет за извършената работа.

Според целите на проекта неговото изпълнение премина в следните основни линии:

1. Реставрация и консервация на силно застрашени от разрушаване документи, предимно на османотурски език от фонда на Ориенталския отдел

Тази дейност предполагаше на първо място подбор на документите, които да бъдат предадени за реставрация. Общият брой на реставрираните през периода 1 януари 2007–31 декември 2008 г. документи възлиза на **12 335 листа** (изчислени спрямо формат А4). Повечето от тях бяха реставрирани чрез **листоотливната машина, закупена по проекта**, а една по-малка част бяха подложени на ръчна реставрация.

На реставрация бяха подложени документи от следните фондове на Ориенталския отдел: ОАК 122/2, фонд 1 – Истанбул, 15 А – Охрид, ф. 20А – Варна, ф. 21 и 21А – Балчик, ф. 22А – Добрич, ф. 24А – Манкалия, ф. 26 и 26А – Видин, ф. 27 – Белоградчик, ф. 30 и 30А – Кула, 31А – Лом, ф. 88 – Пловдив, ф. 89 и 89А – Смолян, ф. 95 – Пазарджик, ф. 96 – Хасково, ф. 112 – Русе, ф. 114 и 114А – Никопол, ф. 116А – Плевен, ф. 117А – Разград, ф. 119 и 119А – Силистра, ф. 120А

– Тутракан, ф. 121А – Шумен, ф. 139 и 139А – Айтос, ф. 140 и 140А – Поморие, ф. 156 – София, ф. 157 и 157А – Брезник, ф. 163 и 163А – Ботевград, ф. 198А – Сараево, ф. 212 – Албания, ф. 214 – Гърция, ф. 236 А – Ерзурум, ф. 239А – Измит, ф. 240 – Кайсери, ф. 241А – Караман, ф. 243А – Карс, ф. 244А – Кастамону, ф. 245 – Коня, ф. 278А – Хиджаз, ф. 290А – Австрия, ф. 296А – Италия, ф. 316А – Унгария, 750 листа несигнирани документи и два регистъра (Нп 1/1 – Неврокоп и Д 727).

Реставрационният процес включи и старопечатна книга на гръцки език и старопечатна книга на български език (общо 230 листа), както и 30 листа документи, съхранявани в Български исторически архив (БИА). На реставрация бе подложен и препис на Корана от XV век (69 листа) от сбирката на библиотеката към „Томбул“ джамия в Шумен, която сбирка е на отговорно пазене в Народната библиотека.

С цел по-нататъшното им добро съхранение, реставрираните документи бяха поставяни в обвивни листа от специално закупена за целта бяла офсетова хартия със значително по-ниска киселинност. За да не бъде нарушена целостта на текста, документите с по-голям формат бяха разположени в предва-рително изготвени и закупени отново със средства на проекта нестандартни кутии.

2. Дигитализация на ценни документи: ръкописни и старопечатни книги и архивни документи

С изпълнението на тази задача фондът на Народната библиотека постепенно се включва в Европейската дигитална библиотека. Основните критерии, според които бяха подбрани за дигитализиране славянски и източни ръкописи и старопечатни книги, са историческата и културна стойност на паметника, неговото крехко физическо състояние и завишен читателски интерес. Дигитализирани бяха общо **12 167 кадъра**, както следва:

Документи, съхранявани в отдел „Ръкописи и старопечатни книги“

I. ПЕРГАМЕНТНИ РЪКОПИСИ, X–XIV век – общо 2154 кадъра

НБКМ 17 – *Добрейшово четириевангелие*

НБКМ 22 + 467 – *Четириевангелие* от XIV в.

НБКМ 23+НБКМ 468 – Евангелие, XIV в. (?)

НБКМ 26 – фрагмент от изборно евангелие, XIII в.

НБКМ 113 – Миней, XIII в.

НБКМ 203+НБКМ 1157+НБКМ 1378 – Триод (палимпсест), XIII в.

НБКМ 427.I – фрагмент от изборно евангелие, XIII в.

НБКМ 454+1138+ЦДА ф. 1459К, оп. 1, арх. ед. 101, *Шопов-Карадимов псалтир*, XIV в. Минипроект на Народната библиотека и ГУА–ЦДА по дигиталното „сглобяване“ на новооткрития фрагмент от известния *Шопов-Карадимов псалтир*, притежание на ЦДА, реализиран в рамките на проект „ДАПИС“. Трите фрагмента ще бъдат подредени в необходимата последователност и качени на CD, с копия в читалните на НБКМ и ЦДА, за да могат да се ползват от читателите.

НБКМ 499+500 – апостол, XIII в.

НБКМ 553 – 555 – три фрагмента от октоиси, XIII в.

НБКМ 590 – Служебник, XIV в.

НБКМ 842 – фрагмент от изборно евангелие, XIII в.

НБКМ 933 – Аргиров триод, XIII в.

НБКМ 1144 – Енински апостол, фрагмент от изборен апостол, XI (X?) в.

НБКМ Gr. 1–6 – евангелски фрагменти, X, XI и XII в.

II. РЪКОПИСИ НА ХАРТИЯ, XIII–XIV век – общо 1 133 кадъра

НБКМ 76 – четириевангелие, 1658 г.

НБКМ 289 – Борилов синодик, от края на XIV в., важен паметник за българската история

НБКМ 368 – Паисиева История славянобългарска (Котленски, Софрониев препис от 1765 г.), важен паметник за българската история.

НБКМ Gr. 148a.

III. СТАРОПЕЧАТНИ КНИГИ – общо 2 953 кадъра

НБКМ Гр 13 + Гр 1/1999 – *Изборен Апостол + Изборно евангелие*.

Рц 609.1 – Ламент (XVI–XVII в.), конволют, включващ няколко различни издания.

Рц 644.1 – Евангелион, 1644 г. (Лвов).

Рц 765.3 – Акатист и канони Богородични, 1765 г. (Киевско-Печорска лавра).

Рц XVIII.39 – Синодик.

Р Гр 653.2 – Патриарх Фотий, „*Мириобиблион*“ в печатно издание от 1653 г., единствено известно до сега в страната и сравнително рядко срещано в световните библиотеки.

IV. ВЪЗРОЖДЕНСКИ ВЕСТНИЦИ – пълно течение на Вестник „Дунав“ – общо 4 454 кадъра

Документи, съхранявани в Ориенталския отдел

I. ОТДЕЛНИ ДОКУМЕНТИ (Ф. 190/1, Пд 1/87, 290А/5, 15, 17, 36, 37, 41 и ОАК 24/28) и РЕГИСТРИ НА ОСМАНОТУРСКИ ЕЗИК (Нп 1/1, Д 649, ОАК 265/68, ОАК 95/23, ОАК 214/5 и Сф 26/31) – общо 605 кадъра

II. АРАБСКИ РЪКОПИСИ – общо 564 кадъра

• „*Ал-Джами ас-сахих*“ („Верният истински“) на ал-Бухари (ум. 870 г.). Канонически сборник, който включва разкази и предания за живота на пророка Мухаммад; препис от 1017 г. – най-ранният ориенталски ръкопис, съхраняван в НБКМ (ОР 801).

• „*Шарх ал-Лума' фи'н-наху*“ („Тълкувание на „Проблясъци в граматиката“) на ал-Бакули (ум. 1148 г.) – съчинение по арабска граматика, препис от 1220 г. (ОР 186).

III. СТАРОПЕЧАТНИ КНИГИ – общо 274 кадъра

• Сборник от няколко съчинения – учебници по персийска граматика, използвани в мюсюлманските духовни училища (*медресета*) (О 422).

• „*Тарих-и Хинд ел-Гарби*“ („История на Западна Индия“ или Америка) – на османотурски език (О 336).

IV. ВЕСТНИЦИ НА АРАБСКО ПИСМО – общо 30 кадъра

• Вестник „Арда“, издаван през 1920 г. в Кърджали.

Самият процес на дигитализация бе предшестван от изработване на описания, които разкриват палеографските и кодикологическите особености на паметника, неговото съдържание, а за архивните документи – и тяхната характеристика от гледна точка на дипломатиката. Описанията са вкарани в електронния формат, предвиден по проекта.

За изпълнение на основните задачи, които проектът целеше, беше необходимо специално техническо оборудване по реставрация и консервация на документите, както и консумативи, за закупуването на което беше изразходвана цялата сума от 120 000 лева, отпусната от МОН по проекта. Закупени, инсталирани и съхранени са следните материали:

- Листоотливна машина, доставена от Дания и инсталирана през м. март 2007 г. Производителят на машината г-н Лаурсен проведе инструктаж със сътрудниците на Лабораторията за реставрация и консервация за работата с нея.

- Сушилня, дебеломер, калтер и хартия за пресоване и почистване, необходими за Лабораторията за реставрация и консервация.

- Изработен по поръчка метален шкаф, върху който се разполагат нестандартни по големина кутии, предназначени за съхранение на реставрирани документи с по-големи размери.

- Бяла офсетова хартия за обвиване на реставрираните документи и бяла плътна хартия за напратата на специални папки за част от реставрираните документи.

- Изкуствена кожа за подвързия на реставрирани по проекта ръкописни и старопечатни книги

На второ място се обърна внимание на разширяването на възможностите и капацитета на Дигиталния център чрез закупуване на:

- Допълнителна апаратура за окомплектуване на микрофилмов скенер Microfilm Scanner 350, която включва рамка-носач за 35 мм микрофилм RFC 200 Roll Fiche carrier 200 for all MS/EMM 38-0761000 и обектив HZ 01 LENS HZ01 9,5 x 16 x for MS 350/500 (EMMG 1 – 8177000).

- Обектив за дигитален фотоапарат и фотоапарат Canon Power Shot G7.

Инсталирани бяха репромаса с необходимото оборудване и софтуер Adobe Creative Suite за обработка на дигиталните копия.

За да бъде осигурен по-широк достъп до дигитализираните документи, в Читалня № 1 „Проф. Марин Дринов“ към Направление „Ръкописно-документално наследство“ (РДЦ) бяха открити работни места за потребители, за което бяха закупени две компютърни конфигурации. С нови компютърни конфигурации бяха снабдени и четирима изследователи, работещи по проекта, и едно работно място в Център по дигитализация.

След описание и редакция на дигитализираните документи същите бяха включени в интернет сайта на Народната библиотека – ДИГИТАЛНА БИБЛИОТЕКА. Закупен и инсталиран бе софтуер на фирмата Немечек: DocuWare Интернет сървър – 1 лиценз и DocuWare лиценз за достъп – 5 лиценза.

За рекламиране целите и задачите на проекта бяха подготвени и публикувани няколко статии(1). Трима сътрудника на Ориенталски отдел – участници в изпълнението на проекта, се включиха в научен симпозиум, организиран от Тракийския университет в Одрин и посветен на управлението на информацията и сътрудничеството между библиотеките на Балканите. В докладите им бе представен и проект ДАПИС; отразена бе и схемата на описание на дигитализирани архивни документи, ръкописи и вестници на арабска графика(2).

С презентация на тема „Дигиталните ресурси на българската Национална библиотека в помощ на образованието и науката“ проект „ДАПИС“ бе представен и от зам.-директора на НБКМ н.с. Анета Дончева на семинара „Дигитални колекции за образователни и научно-изследователски цели“, проведен в БАН на 26.04.2007 г.

Ст.н.с. I ст. д-р Стоянка Кендерова отрази проекта и по време на международна научна конференция, организирана от Френската академия на науките на тема „Развитието на ориенталистиката в страните от Източна и Централна Европа“ в доклада си „Значението на фонда на Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ в София за развитието на българската и европейската ориенталистика“. Докладът е под печат в специален сборник от конференцията.

Успешното изпълнение на проекта бе илюстрирано чрез изложба под надслов: „ДАПИС – ЕДИН РЕАЛИЗИРАН ПРОЕКТ“, открита на 02.02.2008 г. в Народната библиотека, която продължи цял месец. На изложбата бяха представени около 40 реставрирани документа на османотурски език, както и ценни ръкописни и старопечатни книги, които са дигитализирани. Отделно на вертикални платна бяха показани задачите на проекта, етапите на работа по изпълнението му и постигнатите резултати. Изложбата бе открита от зам.-министър-председателя и министър на образованието г-н Даниел Вълчев. На откриването присъства и проф. Герджиков, ръководител на Фонд „Научни изследвания“ към МОН. Поканени бяха посолствата на Италия, Австрия, Унгария и Турция, тъй като бяха експонирани и документи, свързани с тяхната история. Изложбата получи широк отзвук в медийното пространство, като моменти от откриването бяха излъчени в новините по БНТ, БТВ и други телевизии. Отделно бяха дадени интервюта за няколко радио-предавания. Получи се дописка и от в-к „Сабах“ (Турция).

* * *

Изработването, представянето и реализирането на проект ДАПИС се оказва едно много навременно за Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ начинание. Благодарение на отпуснатите по него средства и закупената техника можеше да бъдат извършени няколко дейности, особено важни за съхранението на едни от най-ранните, най-ценните и най-търсени документи от фонда на библиотеката. Освен чрез откритите места в Читалня № 1, за разширяване на читателския достъп до негов съдържание и включването на тези паметници в Европейската дигитална библиотека.

Бележки

1. **Kenderova**, St., El. Musakova. Digital Archives and Documents: Preservation, Information, Scholarship (DAPIS). – *Advances in Bulgarian Science*. 1. – Sofia, 2007, 18–23; **Велева**, М. Лаборатория за реставрация и консервация на писмени паметници. – *Библиотека*, 2007, № 3, 71–72; **Кендерова**, Ст., Ел. Мусакова. Проектът „Дапис“ в края на 2007 г. – *Библиотека*, 2007, № 5–6, 79–81.

2. **Kenderova**, St. Oriental Manuscripts Collection Kept in the Bulgarian National Library. – In : *Information/Documentation Management and Cooperation among the Libraries in the Balkan Countries Symposium Papers*. Ed. By Ender Bilar, Y. Ekinici. – Edirne, 2008, 139–143; **Kenderova**, St., S. Ali. Ottoman Archive Documents Kept in the Bulgarian National Library. – In : *Information/Documentation Management and Cooperation among the Libraries in the Balkan Countries Symposium Papers*. Ed. By Ender Bilar, Y. Ekinici. – Edirne, 2008, 118–123; **Shivarov**, St. Bulgarian Milli Kütüphanesinde Muhafıza Edilen Osmanlıca Gazeteler : Durumu, Katalog ve Dijitalleştirme Çalışmaları, Perspektifleri. – In : *Information/Documentation Management and Cooperation among the Libraries in the Balkan Countries Symposium Papers*. Ed. By Ender Bilar, Y. Ekinici. – Edirne, 2008, 133–138.

ЕЛЕКТРОННИ КАТАЛОЗИ И БАЗИ ДАННИ С ОПИСАНИЯ НА СРЕДНОВЕКОВНИ СЛАВЯНСКИ РЪКОПИСИ

НЕЛИ ГАНЧЕВА

В съвременния свят процесите на описване на ръкописите и въвеждане на описанията в електронни бази данни и на дигитализиране на вече описаните материали би трябвало да не са отдалечени във времето и да следват един след друг или дори да вървят паралелно. При славянското ръкописно наследство обаче се наблюдават известни различия в сравнение с така очертания оптимален ход на процесите. Повечето от славянските ръкописни сбирки се съхраняват в страните от Източна Европа, в които като цяло дигитализацията стартира сравнително по-късно и едва през последните години навлиза по-масово в обществената практика и дава реални резултати. Тук трябва да добавим и факта, че подготвянето и представянето в интернет на наборни електронни издания на средновековни славянски текстове е съпътствано от редица трудности, свързани с необходимостта от използване на специални шрифтове, формати и стандарти и от разкриване на нови възможности – за компютърна обработка и анализ на тези текстове и за обмен на данни в уеб пространството. И макар че вече повече от десет години екипи от специалисти от различни страни работят усилено по проблемите на пълнотекстовото представяне в електронен вид на славянското средновековно книжовно наследство, фактите показват, че през последното десетилетие на XX и първите години от XXI в. вниманието е съсредоточено преди всичко върху проблемите на електронното описване на ръкописите. Това, разбира се, би трябвало да бъде оценено като добро начало, тъй като успешното решаване на тези проблеми и последващото ускорено натрупване на информация за ръкописите и ръкописните сбирки ще спомогне за изграждането на правилна и ефективна стратегия за дигитализиране, която да се основава на знанието за обема, състава, физическото състояние и ценността на фондовете.

По-нататък ще се постарая да очертая основните инициативи във връзка с описването с компютърни средства и електронната обработка на данни за средновековни славянски ръкописи. Първите стъпки са предприети още в края на 70-те – началото на 80-те години на XX в. в рамките на CIBAL (International Information Centre on the Sources of Balkan History), основан в София през септември 1976 г., и по-точно – на неговата Комисия за ръкописи. Още на първото заседание на тази комисия се поставя задачата за проучване на възможностите за автоматична обработка на данните от предвидения за изграждане *Своден каталог на средновековни ръкописи*. През 80-те години на XX в. в проекта на CIBAL за изграждане на такъв каталог вземат участие редица видни слависти. В резултат е

създаден първият формат за електронно описване на ръкописи, с база данни в средата ISIS (Integrated Set of Information Systems), който обаче не успява да отговори на изискванията на специалистите както поради някои неточности в реда и наименованията на полетата за описание, така и поради ограниченията на самия електронен продукт(1). В края на 90-те години на XX в. друг международен проект – MASTER (Manuscript Access Through Standards for Electronic Records), получава финансова подкрепа от Европейската комисия за разработка на стандарт за електронно описание на средновековни ръкописи, който да бъде универсален, т. е. да дава възможност за въвеждане на информация от различни по своята културна и езикова принадлежност паметници. В процеса на работа обаче се очертават някои проблеми във връзка с описването на славянските ръкописи. Един от главните проблеми е свързан с използването и машинното четене на старобългарската кирилица. Наличието му поставя под съмнение приложимостта на изготвения стандарт към славянския материал и налага създаването на модифициран вариант на формата за описание(2). Друга плодотворна инициатива в разглежданата област представлява създадената през 1998 г. към Международния комитет на славистите специална Комисия за компютърна обработка на средновековни ръкописи, старопечатни книги и архивни материали. Активен участник в работата на тази Комисия е Секцията по стара българска литература към Института за литература на БАН. От 1994 г. сътрудниците ѝ работят по широкомащабен проект за изграждането на универсален информационен масив, обединяващ археографски, кодикологически, текстологически и значими литературноисторически данни за оригиналните и преводните средновековни текстове в балканските кирилски ръкописи, който е озаглавен „Репертоар на старата българска литература и книжнина с компютърни средства“(3). Специално разработената за целите на проекта система за компютърно аналитично описание TSM (Template for Slavonic Manuscripts) е съобразена със спецификата на средновековните славянски текстове. Създадена е по възприетия на международно равнище стандарт SGML (впоследствие XML), което дава възможност за електронен обмен на информация с други институти. Оборудвана е с търсеща програма – съвместен продукт на български учени и на проф. Дейвид Бирнбаум от Университета в гр. Питсбърг (САЩ), която е експонирана в интернет на адрес: <http://clover.slavic.pitt.edu:8080/exist/mss/index.xml>. За представяне на старобългарските текстове са използвани подходящи шрифтове, като е предвидено автоматично сравняване на съдържанието на ръкописите. Понастоящем информационният масив съдържа около 350 описания в XML формат на славянски ръкописи от XI до XVII в. Резултатите от работата върху проекта както и цялостната дейност в разглежданото направление на специалисти от различни страни и на различни институции, са публикувани в четири сборника(4). Сравнително малкият обем на въведените до момента описания в базата данни обаче показва, че досегашните темпове на работа са бавни. Наложително е да бъдат обмислени и предприети мерки за ускоряване на работата, които могат да включват дори и внасянето на известни корекции в първоначалния замисъл, например, прецизиране на обхвата на паметниците, ограничаване на вида на събираните данни за тях до необходимия минимум и др.(5).

По-нататък ще обърне внимание на още няколко проекта с участието на сътрудници от Секцията по стара българска литература на Института за литература, които дават добри резултати. Единият от тях – със заглавие „Компютърна обработка и изучаване на славянски ръкописни паметници“, е съвместна разработка с Института за руски език при Руската академия на науките. Разработени са единни

методи за описание на славянски ръкописни паметници по различни параметри – археографски, палеографски, текстологически, езикови. През последните години в секцията се работи и по проект за обработка на палеославистична терминология с помощта на компютър. Той е озаглавен „Метаданни и електронни каталози на славянски ръкописи (мноезичен електронен помощник на изследвателя и преподавателя)“. Целта е да се стандартизират използваните в разглежданата научна област термини, които да функционират на три езика (български, английски и руски). Взета е предвид уникалната за подобни инициативи в хуманитаристиката връзка между създадения понятиен стандартизиран апарат за описание, изследване, издание и превод на средновековни текстове и ключовите думи и понятия, използвани в библиографските описания. Намерението е да се създаде интелигентна среда, която да подпомага съставянето на различни типове списъци на базата на съществуващи в XML формат документи: списъци от термини (глосарии); тезауруси, при които термините са съпроводени с определение и със съответствия на няколко езика; авторитетни файлове.

Важно значение за медиевистиката има и работата по съвместния проект на Института за литература към БАН, Централната библиотека на БАН и Британската библиотека „Електронни каталози и бази данни на средновековни славянски ръкописи“. Целта е да се кодират с помощта на XML описания на масив от средновековни ръкописи от славянската колекция на Британската библиотека (70 кодекса) и от сбирки в България (имат се предвид преди всичко сбирките на Централната библиотека на БАН, на Църковноисторическия и архивен институт при Българската патриаршия и на Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“). Приложените средства за описание позволяват интегрирането на новосъздадените записи с досегашните, основани на различни платформи бази от данни, така че новите записи автоматично да се конвертират към тези в MS-Access формат и Survey of Illuminated MSS. В резултат от първия етап на проекта ще бъде изграден публично достъпният електронен каталог със стандартизирани описания на ръкописи (между 400 и 500), придружени с илюстрации и библиография. Следващият етап предвижда разработването на структури за по-детайлно кодиране на отделни аспекти от описанието на ръкописите (кодикологични особености, език, подвързия и др.).

Трябва да отбележим, че първият реален резултат във връзка с работата по представения по-горе съвместен проект с Британската библиотека вече е налице. Това е разработената база данни за копия (микрофилми и фотокопия) от средновековни ръкописи в електронния каталог на Централната библиотека на БАН. Тя вече функционира и е на разположение в интернет на адреса на електронния каталог на библиотеката(6). Изграждането ѝ е провокирано от необходимостта дигиталните копия и микрофилмите, които Библиотеката на БАН получава по проект от Британската библиотека, да бъдат регистрирани в библиотечно-информационната система ALEPH500 и да се интегрират в нейния каталог. Приоритет при обработката имат микрофилмираните славянски ръкописи. Досега в електронната база данни са включени описанията на стотици микрофилми, фотокопия, CD-та и DVD-та на книжовни паметници, съхранявани днес в общо шест библиотеки в България, Великобритания и Русия. Предстои обработката на още около 2000 копия от средновековни ръкописи – български, руски, сръбски, гръцки, латински, арабски, етиопски, грузински и др., чиито оригинали са притежание на над 50 книгохранилища в 22 държави.

Поместеният в интернет електронен каталог осигурява свободен достъп на медиевистите от всички краища на света до информация за някои от най-ценните славянски и византийски книжовни паметници. Основно изискване към съставяните на български и на английски език описания е те да съдържат не само задължителните при каталогизация на библиотечни документи библиографски данни, но и детайлни сведения от научноизследователски характер, предназначени за специалисти. За постигането му екип от Централната библиотека на БАН създава специален модел за описание, разработен във формат MARC21 и функциониращ в библиотечната система ALEPH500, който отразява спецификата на средновековната ръкописна книга. Моделът дава възможност за експониране на подробни данни за съдържанието и езика на всеки отделен ръкопис, за неговата история, местонахождението му, описите, в които е представен, както и на друга библиографска информация, която се обновява постоянно, съобразно съвременните медиевистични изследвания. В така изградената база данни е зададена възможността ползвателят на каталога да търси онлайн както конкретна информация, така и данни от по-общ характер. Той може да открие определен ръкопис, като зададе някой основен параметър – специфично наименование; сигнатура в съответното книгохранилище, където се пази оригиналът; името на преписвача, ако то е известно и т.н. Възможно е също да се осъществява търсене на група ръкописи – например по наименованието на текста или според датировката на ръкописите. Важно е да отбележим също, че паралелно с изготвянето на описанията се извършва и снемането на дигитални копия от съхраняваните в библиотеката микрофилми, което гарантира запазването на сбирката и по-високо качество за ползвателите ѝ.

Водещата роля на Националната ни библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ в процеса на дигитализиране на библиотечните фондове у нас създава благоприятни условия за постигане на сравнително бърз напредък и по отношение на описването в електронен вид и пълнотекстовото представяне на средновековното славянско книжовно наследство. През последните години в библиотеката усилено се работи по проект за изграждане на дигитален архив от копия на съхраняваните в нея документи(7). Досега в нейния Дигитален център са сканирани, заснети и обработени няколко хиляди файла от ръкописи, архиви, снимки, книги и периодични издания. Материалите се описват и организират в няколко документни масива с помощта на софтуерния продукт DocuWare. Също така те ритмично се публикуват на сайта на библиотеката. В масивите може да се търси по всяко от предвидените в описанието полета, чието предназначение е да характеризират достатъчно пълно съответния тип документи. В резултат на осъществено търсене се появява списък на откритите в базата данни дигитализирани документи, от който избираме и визуализираме искания от нас документ. Важно е да се изтъкне, че процесите на описване и дигитализиране протичат паралелно, което означава, че всички описани материали имат налични в базата данни копия и са достъпни за дистанционно преглеждане. За представяне на ръкописите е използван моделът на пълното описание, предоставящ пълни и всеотраслни данни за всеки паметник. Той включва следните полета: наименование; датировка; сигнатура; колекция №; материал, водни знаци; брой листове; размери; тетради, описание; писмо, писачи; мастило; подвързия; украса, миниатюри; съдържание; език и правопис; приписки; библиография, описи; произход, постъпление. Сред наличните вече в базата данни ръкописи се открояват Енинският апостол (втората половина на XI в.),

Добрейшовото евангелие (първата половина на XIII в.), Аргировият триод (първата половина на XIII в.), чиито фотокопия са достъпни за преглеждане онлайн.

Проучването на сайтовете, на които са разположени издания на средновековни славянски книжовни паметници, показва, че повечето от тях предлагат съпътстваща информация за съответните паметници. Така например на сайта на Московската патриаршия (<http://www.liturgy.ru>), на който се поместват и текстовете на преписи на богослужебни книги от епохата на Средновековието, е установена практиката тези публикации винаги да се съпровождат от кратко палеографско описание. Аналогична практика е възприета и при представянето на ръкописите на сайта на Троицко-Сергиевата лавра (<http://www.stsl.ru/index.htm>). На него са разположени дигиталните копия на повече от 2000 славянски ръкописа, чиито изображения се отличават с високо качество. Техният брой непрекъснато нараства. На началната страница на всеки ръкопис е поместено негово кратко палеографско описание (писмо, оформление, датировка, брой на листовите, съдържание). Изключително сполучлив пример за авторска разработка, даваща възможност славянските ръкописи да бъдат едновременно описвани, представяни в пълен текст в техния оригинален вид, обработвани и изследвани, представлява създадената и развиваната от филолози и програмисти от Удмуртския държавен университет и от Ижевския държавен технически университет (гр. Ижевск, Русия) многофункционална система „Манускрипт“ (8). Ръководител на проекта е Виктор Баранов. Според членовете на този екип, за да бъдат удовлетворени многобройните изисквания към е-изданията на средновековни ръкописи, е необходимо текстовете им да се въвеждат в бази данни и така да се публикуват в интернет. На поддържания от тях портал вече са експонирани пълните текстове на редица средновековни славянски ръкописи, за всеки от които е поместена следната информация: време и място на създаване; преписвачи; място на съхранение; състояние; съдържание, структура и състав; оформление и украса; протограф; наличие на приписки; богата библиография. Информационно-аналитичната система „Манускрипт“ осигурява търсене на определена информация по зададено запитване, преглеждане и подбор на резултатите от запитването, сравняване и обобщаване на получените сведения за граматическите признаци на класовете думи, изграждане на слово- и формоуказатели, оформяне на речникови статии и др. Безспорно е, че широкият диапазон от операции, присъщи на системата, улеснява и ускорява както проучването и анализа на данните от голям брой книжовни паметници, така и дейността по подготовката на техни научни издания.

В края на настоящото изложение ще отбележа още няколко съществени приноса в сферата на описването и анализа на славянски ръкописи с компютърни средства, които в значителна степен подпомагат процеса на проучване и издаване на славянското книжовно наследство. Постигане на авторски колектив от Карловия университет в Прага е изработването на компютърно приложение, предназначено да поддържа многоаспектна обработка на образци от културното наследство в интелигентната среда на информационните технологии. Предвидена е възможност приложението да се използва при описание и анализ на средновековни ръкописи, което е експериментирано в проекта за работа с анотирани корпуси от текстове на Факултета по математика и физика към Университета (Annotation Corpora of Text (ACT) – (<http://prometheus.ms.mff.cuni.cz/act>)). Системата има характер на езиково независим продукт за лексикална и корпусна обработка на писмени текстове. Тя е създадена за обработка на обемни корпуси с лингвистична анотация. Разработката предлага вариант за комплексно решаване на проблемите относно

езиковия анализ на средновековни паметници с помощта на компютър. Съвместната дейност на двама изследователи от САЩ – Дейвид Бирнбаум (от Университета в Питсбърг) и Синтия Вакарелийска (от Университета на щата Орегон), довежда до изграждането на електронен корпус от календарни данни за славянски светци, които се екскерпират от месецословите в средновековните славянски евангелия. Базата данни е придружена с търсеща програма, наречена eXist, която дава възможност за търсене по име на светеца, данни за него и текстове, посветени на култа към него, както и по източника – ръкописи, ръкописни сборки и тяхното местонахождение. Важно събитие в областта на славистиката е и предоставеният достъп до дигитализираната Копитарова сбирка от славянски кодекси чрез сайта на Националната и университетската библиотека в Любляна(9). Осигурена е възможност за преглеждане на около 13 000 дигитални изображения и библиографски описания на ръкописи, както и за интерактивно търсене в текстовете и изображенията.

Представените проекти съставляват основната, най-съществената част от изследователските търсения в областта на компютърното описание, обработка и анализ на данни за средновековни славянски ръкописи, фрагменти от ръкописи, отделни текстове или текстови единици. Всички те ни убеждават, че най-добрите възможности за постигането на реални резултати се създават в условията на сътрудничество и коопериране между заинтересованите специалисти и институции на национално и международно равнище, които все по-активно участват в съвместни проекти. Може би най-подходящ пример за такова сътрудничество дава инициативата на Националната библиотека на Чешката република за изграждането на дигиталната библиотека „Manuscriptorium“ (<http://www.manuscriptorium.com>), която да обхваща във възможно най-голяма пълнота европейското ръкописно наследство. Понастоящем в проекта вече участват значителен брой институции (библиотеки, архиви и музеи) на територията на Чехия и извън нея, като той е отворен за присъединяване на нови партньори. В резултат на тяхното участие на сайта е представена предимно латинската средновековна ръкописна традиция. Очевидно е, че в изграждането на библиотеката е необходимо да се включат повече страни от Източна и Югоизточна Европа, които чрез експонирането на свои материали да обогатят съвременните представи за книжовното наследство на източноправославните славянски народи от епохата на Средновековието, създадено на глаголица и кирилица.

Бележки

1. Информация за проекта на CIBAL, както и за останалите инициативи във връзка с електронното описване на средновековни славянски ръкописи, се съдържа в: **Мусакова, Е.** Ръкописи и описи, или опит да се опише днешната българска кодикология. // *Проблеми на изкуството*, 2005, № 1, 54–55. Авторката подчертава необходимостта от стандартизирането на всички елементи от всички нива на описание, без което е невъзможно адекватното извличане на данни и получаването на достоверни резултати от търсенето.

2. За по-подробна информация относно проекта MASTER и цялостната работа по изработването на стандарт за електронно описание на средновековни ръкописи и неговото модифициране с оглед особеностите на славянската ръкописна традиция вж отново **Мусакова, Е.**, цит. съч., с. 54.

3. **Repertorium** of Old Bulgarian Literature and Letters. Location: <http://clover.slavic.pitt.edu/~repertorium/index.html>. Last revised: 10.12.2005 by David J. Birnbaum.

4. **Computer** Processing of Medieval Slavic Manuscripts : Proceedings. First International Conference 24–28 July 1995, Blagoevgrad, Bulgaria. – Sofia, 1995; **Medieval** Slavic Manuscripts and SGML : Problems and Perspectives. – Sofia, 2000; **Computational** Approaches to the Study of Early and Modern Slavic Languages and Texts : Proceedings of the „Electronic Description and Edition of Slavic Sources“ conference, 24–26 September 2002, Pomorie, Bulgaria. – Sofia, 2003; **Computer** Applications in Slavic Studies : Proceedings of Azbuky. NET International Conference and Workshop 24–27 October 2005, Sofia, Bulgaria. – Sofia, 2006.

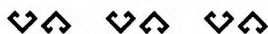
5. Разумни предложения в тази посока се съдържат в: **Николова**, Св. За документалната основа на филологическата старобългаристика и възможностите на българо-американското сътрудничество. // *Palaeobulgarica*, XXIX, 2005, № 3, 6–7.

6. **Своден** електронен каталог на средновековни ръкописи в библиотеката на БАН (микрофилми и фотокопия): <http://aleph.cl.bas.bg>. Централна библиотека на БАН, 2007.

7. **Дигитална** библиотека: http://www.nationallibrary.bg/digitalna_bibl_doklad.html. Национална библиотека на РБ, 2006.

8. **Манускрипт**. Славянское письменное наследие – рукописи и тексты: http://io.udsu.ru:1300/?p_lid=1. Лаборатория по автоматизации филологических работ УдГУ, 2004–2009; Катедра лингвистики ИжГТУ, 2005–2009.

9. **Kopitarjeva** zbirka slovanskih kodeksov (NUK, Cod. Kop. 1–33): <http://www.nuk.uni-lj.si/kopitarjevazbirka/>. Narodna in Univerzitetna knjižnica, Ljubljana, 1998–2009.

Честито!

*Библиотека „Родина“ – Стара Загора спечели
Националната награда „Христо Г. Данов“ в категория
„Библиотеки и библиотечно дело“. Церемонията по
присъждане на наградата се проведе в Пловдив на 29 май т.г.
като част от инициативата „Пловдив чете“.*

ПОДХОДИ ПРИ ОБУЧЕНИЕТО В ДИСЦИПЛИНАТА „ОПАЗВАНЕ И КОНСЕРВАЦИЯ НА БИБЛИОТЕЧНИ И АРХИВНИ МАТЕРИАЛИ“

РЕНИ МАРЧЕВА

Проблемът за опазването на колекциите в библиотеките и архивите по света не е нов. Но през последните години интересът на библиотечната и архивна общност – с отношение към запазване на интелектуалното наследство, значително се увеличи. Причината за това бяха нарастващите количества на разрушаващата се киселинна хартия в хранилищата на библиотеки и архиви. По тези въпроси се проведеха голям брой конференции. Разискваше се основно въпроса за причините на това явление. На форумите се изтъкна, че традиционните решения (подмяна или реставрация), вземани до момента, за запазване на отделния том, комплект, малка група ръкописи или архивни материали, не могат да преодолеят кризата на големите масиви, разширяваща се с главоломна бързина. Фокусът на опазването се изместваше все повече от ответна реакция към превантивни действия.

Стигна се до разбирането, че продължителното съществуване на книгите и документите зависи от бързото развитие и прилагане на политиката на опазване на фондовете. Нейното приложение трябва да бъде както на институционално, така и на локално, национално, регионално и глобално равнища.

Проведените национални и интернационални проучвания показаха не само алармиращи нива на разрушаване, но и на игнориране на проблема сред информационните специалисти. Това неразбиране стигна дотам, че отговорници на цели колекции – с международно значение и в неизизбежна опасност, едва сега осъзнаха съществуването на проблема.

Разрушаването на фондовете е комплексно по природа и колебаещо се по сила на действие. Неговото предотвратяване е възможно само при съвместните усилия на консерватори и на служители, пряко отговарящи и обработващи фондовете, в съответните библиотеки и архиви. Тези специалисти (библиотекари и архивисти) в своята всекидневна работа ще трябва да съчетават опазването на фондовете с останалите библиотечни и архивни задачи.

За да се справят с това предизвикателство, те ще трябва да придобият нови знания в областта на опазването на библиотечни и архивни материали.

Как може да се реализира и за кого е предназначено подобно обучение?

Това са студентите, обучаващи се в специалностите „Библиотечно-информационни науки“ и „Архивистика“ – бъдещите специалисти за библиотечните и архивни институции. Те трябва да са подготвени по проблемите на опазването, с които ще се срещнат при започване на работа в библиотека или архив.

Основните задачи на това обучение трябва да включват:

- запознаване с принципите на библиотечното и архивно опазване, какво се включва в този термин и как дейностите по опазването се отнасят към основните задачи и активности на библиотеки и архиви;

- развитие на основно разбиране на причините за повреждането в библиотечните и архивни колекции и прилагане на стратегии за предпазване и лечение;

- запознаване с елементите на програмите за съхранение, с принципите, които ръководят съхранението, с ключовите проблеми в тази област.

Предизвикателство за преподавателите е да убедят своите студенти, че опазването е съставна част от библиотечното и архивното дело. Те трябва да могат да опишат проблемите така, че студентите ясно да разберат какво трябва да знаят, за да съчетават изискванията на опазването с общите цели на библиотеката или архива. Не е достатъчно да се говори само за микрофилмирането като заместваща програма по съхранението. Паралелно трябва да се засегне и развитието на хартиената и книжната индустрия, използването на нестабилни материали при тези производства. Да се изясни, че тези промени са основните фактори за промяната в качеството на хартиената основа на документа. Трябва да се засегне и прилагането на другите форми на реформатиране спрямо колекциите. Решението за заместване, което е противоположно на микрофилмирането, трябва да е аргументирано и разумно. Студентите трябва да се научат да определят предимствата и неудобствата на всяко решение. Трябва да им се подаде информация и за начина, по който те могат да направят правилния избор между различни решения.

Ако политиката на фондовете в дадена институция е добре обмислена и изчерпателна, тя ще осигурява съществена отправна точка за вземане на правилни решения по опазването на фондовете. Така при всеки стадий на процеса на набавяне, обработка, съхранение, осигуряване на достъп, поддържане, целият персонал трябва да има предвид последиците от решенията и действията си за опазване на тези материали. Тази отговорност е особено голяма за служителите, пряко свързани с развитието и ръководството на фондовете. При решения за набавяне трябва да се вземе под внимание не само значението на едно заглавие в рамките на определена тематична област, но и вида на носителя и дългосрочните изисквания за опазването му.

Особено важно е да се обясни на студентите необходимостта от събиране на информация за начина на съхранение на постъпващите книги и на документи в миналото. Трябва да се огледа и текущото им състояние. Проверят се показатели като чупливост на хартията, промяна на цвета, физическо повреждане, плесенясване или проникване на насекоми. Когато новите материали вече са постъпили, необходимо е да бъдат взети мерки за избягване на бъдещи влошавания на състоянието им. Например, решението определени видове материали да се подвържат говори за убеденост, че подвързиите, които отговарят на необходимите стандарти, са отлична дългосрочна защита. Архивните и ръкописните фондове също би трябвало да бъдат защитени чрез алкални папки и кутии, веднага след постъпването им в архива.

Преподавателят е необходимо да обясни на студентите си ролята на администратора по съхранението (длъжност, с която все още не разполагаме в нашите библиотеки и архиви) и на консерваторите (другите професионалисти, работещи по въпросите на опазването).

Работата на този директор е да планира, организира и прилага всички аспекти на програмата за съхранение в дадената институция. Това не е лесно осъществимо. Съхранението в библиотеките и архивите е комплексна задача и за да се решава

ефективно, администраторът трябва да притежава различни знания за дейностите по съхранението.

Студентите трябва да осъзнаят, че без познания и разбиране на традиционната и съвременната книжна структура, както и на различията между тях, те няма да знаят каква е различната продължителност на живот на разнообразните видове хартии, подвързии, срещани в библиотеки и архиви. Знанията за репрографията, за технологиите при бедствени ситуации, както и на технологиите, свързани с лазерния диск, неутрализацията и др., също са необходими. Чрез тях те ще могат да интерпретират принципите и практиките на опазването и ще могат да ги прилагат при всички аспекти на библиотечните дейности. Трябва да знаят как и защо хартията и другите материали се повреждат. Да разбират влиянието на различните начини на подреждане, ползване и съхранение. Добре е да познават влиянието на експонирането върху различните материали при различни условия.

От значение е способността за конструктивна оценка на дизайна на новите условия. Добре е да се познават плановете за транспортиране от стари в нови хранилища, от библиотеката до устройства за масова неутрализация, и обратно. Тези знания са особено полезни, ако младите специалисти започнат работа в помалки архиви или библиотеки, където няма щатни консерватори. Тези знания ще им помагат да организират елементарната реставрация, подвързването и изработването на специални предпазни опаковки. Даже когато не се налага извършването на някои процеси от самите тях, те трябва да разбират състоянието на материалите и естеството на извършваните процеси.

Студентите трябва да познават работата на консерватора. Това означава добре да разбират неговия език, възможностите и ограниченията в работата му, в каква степен може да се проведе дадено третиране, без да се причинят допълнителни загуби и повреди.

Природата на материалите на книгите и архивните документи е разнообразна и потенциално неограничена в зависимост от това, на което обръщаме внимание. Бързите промени в технологиите на записване и предаване на информация ще имат голямо влияние върху библиотеките и архивите в бъдеще. Документите, които са традиционни днес, евентуално ще бъдат заместени от електронни носители. Архивистът и библиотекарят трябва да разпознават природата на материалите, за да могат да вземат правилни решения относно подреждането, ползването, съхранението и профилактиката им. Освен разпознаването на различните материали, специалистите трябва да научат как различните компоненти работят заедно. Повечето архивни документи са комплексни материали. В добрия случай тези компоненти функционират съвместно и в унисон, за да съхраняват и да позволяват достъпа до информацията. Ако някой от елементите се повреди, специалистът трябва да намери най-доброто решение за запазване на книгата или документа.

Обучението е интегрален процес, в който съзидателността, инициативността, опитът и информацията си взаимодействат. За България, където финансовите възможности на архивите и библиотеките са силно ограничени, познанията на служителите им в областта на опазването и консервацията са наложителни. Чрез тях могат да се реализират редица мерки, продължаващи живота на колекциите, без необходимост от добавки към бюджета. Тези знания е възможно да се придобият чрез квалификационни курсове по споменатите по-горе въпроси за служители или чрез обучение на ниво университетски курс (задължителен или избираем) – за проходащите в архивното и библиотечно дело.

ИНВЕНТАРИЗАЦИЯ НА БИБЛИОТЕЧНИТЕ ДОКУМЕНТИ В ЦЕНТРАЛНАТА БИБЛИОТЕКА НА БАН

МАРИЯ АРГИРОВА-ГЕРАСИМОВА

Инвентаризацията е процес на проверка за наличността на документите в библиотечния фонд чрез сравнение на инвентарния номер на документа с този, записан в инвентарната документация, или върху топографската каталожна картичка. В резултат на тази дейност освен че се установяват липсващите документи, се постигат и други положителни резултати. Всеки документ преминава през ръцете на библиотекаря, което дава възможност да се почисти от прах; да се установи физическото му състояние – дали е повреден, износен, заразен, и да се вземе решение за подвързване, реставриране, отчисление. Проверката допринася за подобряване организацията на фондовете – откриват се погрешно подредените документи, коригират се грешки при дублиране на сигнатури, инвентарни номера...

Чрез инвентаризацията може да се установи непосредственият интерес на читателя към дадена книга или периодично издание и на тази база да се прецени излишната многоекземплярност или непрофилност на документа. Инвентаризацията се извършва задължително на определен период от време, съобразно действащите нормативни актове. При смяна на библиотекаря, след природни бедствия или пожари също се налага да се провери състоянието на фонда. Историческият преглед на библиотечната документация в Централната библиотека на БАН и на бележките на каталожните картички разкри, че последната частична, но документално незавършена, инвентаризация е проведена през 1958 г. След 1959 г. в продължение на 42-годишен период библиотечните документи не са проверявани. Тази дейност започва отново едва през 2000–2002 г., когато се инвентаризира фондът на читалня „Акад. Стефан Панаретов“.

В изпълнение на чл. 21, т. 3, от Закона за счетоводство (ДВ, бр. 91 от 25.09.2002 г.) и поправката в чл. 22, ал. 2 (ДВ, бр. 105 от 22.12.2006 г.) в Централната библиотека от 2003 г. ежегодно се провежда инвентаризация на библиотечните документи, които към края на 2002 г. наброяват 626 735 тома книги, периодични издания, дисертации, картографски и графични издания, отпечатъци, и са разположени в книгохранилищата в централната сграда и в депозиториума на 8-и км, т. нар. Книгохранилище 2.

Тази мащабна, трудоемка и не особено привлекателна дейност изисква не само теоретични знания и практически умения за комплектуването, каталогизацията, структурата, организацията и опазването на библиотечните фондове, но и познаване на нормативната база, на библиотечните стандарти, наредби, методически указания. Решаващо значение имат предварителното планиране, създаването на добра организация на работните екипи, оперативността, точността, гъвкавостта, готовността да се вземат оперативни решения. И не на последно място – уменията да се работи с библиотечния персонал, който е поставен в различна некомфортна среда и извършва операции, които съществено се разминават с ежедневните процеси в Централната библиотека.

Преди началото на инвентаризацията през 2003 г. бяха извършени редица подготвителни дейности, по-значими от които са:

- цялостен оглед и анализ на структурата на фондовете и дислоцирането им;
- съставяне на методически указания за инвентаризиране на различните видове библиотечни документи;
- определяне на дневни норми за проверка на книги, периодични сборници, списания и вестници, отчетни форми, съставяне на графици за работа;

- обучение на библиотекарите, извършващи инвентаризация;
- изработване на режим за обслужване на читателите;
- материално и техническо осигуряване – набавяне на маски, ръкавици, печати, хартия, каталожни картички, химикалки, престилки и т.н.;
- оповестяване за преустановяване обслужването на работата на читателите един месец преди започване на инвентаризацията и т.н.

През всяка следваща година през подготвителния етап се извършват подобни дейности, но винаги съществува вариативност в зависимост от вида на проверяваните библиотечни документи. Един от най-дискутираните въпроси бе определянето на дневна норма за проверка и продължителността на процеса, т.е. граници на работното време на проверяващите. През един хигиенен ден, когато библиотеката не обслужва читатели, библиотекарите от отдел „Обслужване и фондове“ извършиха в продължение на 4 часа проверка на различни видове библиотечни документи – в различни книгохранилища при различни условия. Проверяващите бяха с различна квалификация, опит и практически умения. След анализ на количествените показатели, обсъждане и обобщение на резултатите и като взехме предвид, че в истинската инвентаризация ще участват библиотекари, които работят в други отдели и никога не са извършвали подобна дейност и не познават спецификата на поддръжане на документите, определихме средната дневна норма: за книги – 500 т., за периодични сборници – 350–500 т., за списания и вестници – 800–1000 б. е., в зависимост от езика на документа, физическото състояние, наличие на топографска каталожна картичка.

Инвентаризацията се извършва, както посочихме по-горе, чрез непосредствено сравняване на библиотечния документ с топографския каталог, подпечатване, след което следват редица процеси, свързани с написване на нови топографски каталожни картички, издирване, идентифициране, сравнения, проверки със заетите документи от читатели, установяване на окончателните липсващи документи, справки в инвентарната документация и каталозите (средно над 4000 за всяка година), изработване на актове за отчисляване и отразяването им в инвентарни книги, книги за движение на библиотечния фонд, азбучни каталози, пренареждане на фондовете или на отделни техни части и т.н.

За да се оптимизира многопосочната дейност по проверката и останалите съпътстващи процеси и операции, провеждат се текущи консултации, вземат се методически решения, анализират се проблемите, извличат се изводи, съставят се методически указания. В края на 2008 г. са проверени 1 145 624 б. е.: всички документи в книгохранилищата в централната сграда, а от 2005 г. се проверяват тези в Книгохранилище 2. Всички процеси, свързани с тяхната инвентаризация, са документирани и приключени. Броят на проверените библиотечни документи е твърде различен през годините: 2003 г. – 149 174 б. е.; 2004 г. – 241 580 б. е.; 2005 г. – 180 526 б. е.; 2006 г. – 289 609 б. е.; 2007 г. – 212 715 б. е.; 2008 г. – 72 020 б. е.

Съществува известна разлика между количествените показатели за обема на фонда в библиотечната документация и за инвентаризираните библиотечни документи. Причината е, че библиотечната статистика за периодични издания се основава на броя книговезки томове, а ние проверяваме всяка книжка или брой поотделно, т.е. всяка библиотечна единица. В един книговезки том може да са подвързани 3, 6, 12 или 200 книжки или броя. Затова броят на инвентаризираните библиотечни документи надхвърля обема на библиотечния фонд в книговезки томове, който посочихме по-горе – 626 735 тома.

Участието в инвентаризацията е доброволно за работещите в Централната библиотека освен за сътрудниците от отдел „Обслужване и фондове“. Участниците в инвентаризацията след изпълнение на определената норма за деня попълват отчетна форма и се освобождават от други дейности. Това се налага от неблагоприятните условия за работа в книгохранилищата: недостатъчна светлина, замърсен въздух, повишена влажност, запрашеност, работа на високи стелажи над 2 м и др.п., въпреки че те работят с маски, ръкавици, почиват, когато желаят, получават безплатно чай или кафе.

Броят на участващите също варира в широк диапазон – през годините съответно 54, 49, 44, 43, 40 и само 26 през последната 2008 г., което е твърде отрицателна тенденция с последиствия за удължаване на проверката във времето.

Първоначално прогнозирахме, че инвентаризацията ще приключи през 2007 г., но практическата дейност разкри съществуването на предварително неподозирани зависимости

и проблеми както от обективен, така и от субективен характер. Например, изключително силно е влиянието на няколко фактора:

- вид на документа. Книгите се проверяват по-бързо от списанията и вестниците. При периодичните издания се инвентаризират не само книговезкият том, а всяка подвързана в него книжка или брой. Това налага прелистване, търсене на заглавна страница, проследяване на пълнотата и т. н.;

- място на съхранение – надземни, подземни етажи, сутерени, хале; значителна височина на стелажите над 2 м; недостатъчно разстояние между тях; нерационално подреждане на документите – изправени, легнали, непоследователни сигнатури и др.п.;

- физическо състояние на документите, публикувани в минали години, дори през XVII и XVIII век, износени, неползвани и силно запрашени;

- стари топографски каталожни картички, писани с мастило или дори с молив в минали години с непълни и дори неверни данни, много грешки, разминавания и т.н.;

- липса на топографски каталожни картички при налични документи, което предполага написване на нови с необходимите данни: автор, заглавие, инв. номер, сигнатура;

- преобладаващ брой на библиотечните документи на чужди езици, част от които с правопис от минали векове, което ги прави трудни за разчитане;

- съкращаване продължителността на проверката, която през последните две години се провежда само в Книгохранилище 2 през м. юни, т.е. в течение на 4 работни седмици, докато преди това се работеше по два месеца в книгохранилищата в централната сграда;

- брой на проверяващите, който прогресивно намалява;

- възникване на ситуации, когато конфликтът не може да бъде игнориран и отменат, а трябва да намери решение чрез диалог и разумна дискусия, добронамереност и обективност. Необходимо е да се създаде атмосфера на доверие, да се засили обменът на информация, да не се допускат личностни нападки.

Извършването на инвентаризацията се оказва много труден, но и изключително полезен процес, защото се решиха и решават задачи, свързани с подобряване на организацията на фондовете и респективно с обслужването, а също и с разкриване на съдържанието на фондовете, като например:

- пренареждане на библиотечните документи и на топографските каталози;

- установяване на лисващи библиотечни документи и отразяването им в инвентарната документация и в азбучните каталози;

- почистване на библиотечните фондове от прах;

- откриване на повредени или заразени библиотечни документи;

- откриване на библиотечни документи, които се подлагат на вторичен подбор.

Провеждането на вторичен подбор и прочистването на фондовете от непрофилни, остарели по съдържание и излишно многоекземплярни библиотечни документи се разгърна мащабно след 2003 г. и протича паралелно с инвентаризацията. Например само през 2007 г. са отчислени 3725 т., а през 2008 г. – 5552 т.;

- откриване на ценни и редки издания;

- изработване на методични указания за определяне срокове за съхранение на периодични издания; определяне цени на библиотечните документи, когато няма такива и в инвентарната документация; уточняване на технологичния път за отчисление на библиотечните документи и т.н.

Инвентаризацията продължава през настоящата 2009-а и през следващите две години, когато предполагаме, че всички документи, комплектувани до 2003 г., ще бъдат проверени. Следващият етап е проверка на библиотечните документи, въведени в автоматизираната система ALEPH500. Технологията ще се промени и ускори, така че инвентаризацията да приключи сравнително бързо в рамките на 1–2 години. Провеждането на комплекса от процеси за проверка на библиотечните фондове, въпреки многобройните трудности и проблеми, водят до добри резултати в технологичен и в управленски аспект – от подобряване на състава и организацията на библиотечните фондове, физическото им състояние до обединение на библиотечния персонал за реализиране на задачите и за решаване на проблемите. И това ни дава увереност и сили да доведем докрай проверката на всички библиотечни документи.

ПОЛСКИ АВТОРИ, ПРЕВЕДЕНИ НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК 1864–2008

ЕЛЕНА ЯНАКИЕВА

Преводната рецепция на полските автори в България започва през втората половина на XIX в. Първата творба, излязла на български език, е „Ясен“ от Зигмунд Милковски (Томаш Йеж). Преводът е направен от Б. Димитров (смята се, че това е възрожденският издател и книжовник Христо Г. Данов). Издадена е в Болград, Бесарабия, през 1864 г. под заглавие „Ясен I. Приказка из българската история“ и е преведена от сръбски език.

Втората творба от полски автор е „Варвара Убрих, калугерица в Краков“ от Юзеф Игнаци Крашевски – издадена е през 1873 г. в печатницата на „Читалище“, списанието на българските емигранти-просветители в Цариград. Преведена е от румънски език от П. Кисимов.

Третата книга от полски автор на български език излиза през 1875 г. във вестника на Хр. Ботев „Знаме“ – това е романът „Кърджали“ от Михаил Чайковски (Садък паша). Следващото издание на романа в отделна книга е през 1884 г. и е отпечатък от в. „Съединение“, а преводач е братът на Хр. Ботев – Стефан Ботев.

С тези три творби се поставя началото на проникването на полската художествена литература в България.

След Освобождението вниманието към полската литература нараства. През 1884 г. в бр. 12 на сп. „Наука“ излизат няколко стихотворения от Ю. Словацки в превод на Хр. Кесяков. Най-голям обаче е интересът към творчеството на А. Мицкевич – през 1884 г. Ив. Вазов превежда „Алпухара“, епилога към „Пан Тадеуш“, части от „Кримски сонети“. Вазов е първият, който обръща внимание на „Кримски сонети“ – за „Българска христоматия“, съставена от него и К. Величков, той превежда „Утихнало море“ (Cisza morska). През 1899 г., по случай 100-годишнината от рождението на Мицкевич, Кирил Христов превежда други три от Кримските сонети (сп. „Мисъл“, 1899, кн. 2, с. 154). Преводите и на двамата са от руски език. Малко преди това, през 1897 г., неизвестен преводач превежда от руски език сонета „Бахчисарай“ (сп. „Бълг. сбирка“, 1897, кн. 1, с. 89).

Първият преводач на А. Мицкевич от оригинал е полският възпитаник Христо Кесяков – преводите са поместени в том втори на Христоматията на Ст. Костов и Д. Мишев, от 1898 г. Следващите преводи от полски език са на Ефрем Каранов, който прави за първи път цялостен превод на „Пан Тадеуш“ през 1901 г.

Другият автор, обект на много голям интерес у нас, е Х. Сенкевич, а първият превод на романа „Камо грядеши“ е през 1897 г.

През 1899 г. излиза комедията „Господар Йовиалски“ от Ал. Фредро в превод на Ал. Теодоров-Балан.

Това са най-ранните и все още спорадични преводи от полски автори в България. целенасочените усилия за запознаване с полската култура и литература се свързват с началото на XX в.

Литературният живот в България по това време се характеризира с все още малко по обем преводни заглавия, но със стремеж за приобщаване към европейските литературни модели и с желание за развиване на рецепционна дейност. За България естествени европейски модели са тези на славянските литератури. Както отбелязва Б. Ничев,

„славянските литератури се явяват пръв етап в пътя на нашата литература към европейските и същевременно в пътя на нейното собствено самопознаване. Отношението на българската литература към славянските (като най-близки от чуждите) е първа станция на българската литература към модерната художествена цивилизация на Европа. Те са ключ към отваряне вратата на собствените ѝ възможности, очертават хоризонта ѝ на очакване в този период на нейното развитие, очертават нейния план, границите на възможностите ѝ“ („Основи на сравнителното литературознание“, 1986).

Един от славянските модели за България е този на полската култура. Чудесна илюстрация за усилията на нашите интелектуалци за приобщаване към нея са думите на проф. Б. Пенев: „Нашата култура е унищожена, нашето възраждане не е дошло до своя разцвет – бедни сме при вас и много бихме научили от вас. Аз бих взел своята малка родина, бих я прекарал през вашата култура като през школо, бих ѝ дал основа и тласък да намери след това сама пътя си“ (Д. Габе. Боян Пенев и полско-българското сближение, публ. във Вестник на вестниците, бр. 73, 1935).

В каква посока се насочват усилията за развиване на полско-българските рецепционни връзки? Най-общо те са следните:

- На първо място, създаване на специалисти филолози, които да изучават полски език и литература, за да може полските автори да бъдат превеждани от оригинал. Благодарение на усилията на редица български учени слависти в Софийския университет е създадена полонистиката като славистична дисциплина.

- На второ място, институализиране на полско-българските връзки и активна рецепционна дейност на полската културна, научна и художествена мисъл. Огромна заслуга за това изиграва създаденото през 1917 г. Полско-българско дружество и особено неговият председател – Т. Ст. Грабовски, професор в Ягелонския университет, по-късно посланик на Полша в България. Дейността на дружеството е предшествана от създаването на Полското бюро по печата и на Дружеството на полската колония „Взаимна помощ“. Членове на Полско-българското дружество са най-ревностните привърженици на полската култура и наука – Боян Пенев, Венелин Ганев, Георги Маджаров, Стефан Младенов, Ал. Теодоров-Балан, Дора Габе и мн. др. Полското бюро по печата, по-късно дружество, оформя свой печатен орган – „Полски бюлетин“, не след дълго преименуван в „Полски преглед“, впоследствие „Полско-български преглед“ (1919–1925; 1931–1935), който става орган на Полско-българското дружество. Редколегията, в чийто състав влизат проф. Б. Пенев, Д. Габе, Т. Грабовски, Ан. Ганчева и др., благодарение на строгия подбор на авторите, който осъществява, запознава българската публика с най-доброто от полската литература, музика, живопис, наука, политика, икономика. Тематиката на публикациите е в тясна връзка с целите на дружеството, залегнали в неговия устав – да запознава българската общественост с политическия, стопанския и културния живот на Полша, да популяризира полския език и литература в България, както и да съдейства за разпространението на информация за България в Полша. С подарените от полската колония 250 тома книги на полски език е положено началото на библиотеката при Полско-българското дружество. Постепенно тя увеличава фонда си чрез литературата, изпращана чрез полската легация в София като дар на дружеството.

- На трето място, активна рецепция на полската художествена литература. Заслуга за това имат няколко български интелектуалци, но преди всичко проф. Б. Пенев. Най-важната реализация на неговия „полски“ културен проект се свързва с антологията „Полски поети“ (1927) и преводите, издадени в известната „Полска библиотека“ (разбира се, продължават и преводите на полска художествена литература, включени в сп. „Полско-български преглед“, което става почти специализирано за полска преводна литература). Включените автори в антологията „Полски поети“, подбрани от Б. Пенев и преведени от Дора Габе, както и книгите, издадени в „Полска библиотека“ в периода 1919–1925 г., налагат трайно рецепцията на най-добрите образци на полската литература у нас. Внимателното вглеждане в подбора на авторите и творбите показва, че това са главно преводи от полската романтична класика. Този подбор без съмнение е свързан с личните пристрастия на Боян Пенев към Романтизма,

а опитът за характеристика на „полския поет“, който прави Б. Пенев в предговора към антологията, е ярко свидетелство за възгледите му: „Полската поезия в много отношения е рязка противоположност на нашата – и с много свои страни би могла да служи за образец на нашите поети. Преди всичко с онова нравствено съзнание, което отразява и което произхожда от една мощна творческа индивидуалност, и със силата на вдъхновението, що я създава... Той (поетът) съзнава необикновената си духовна мощ и чувства, че е предопределен да бъде вожд и пророк на своя народ... Полските поети, особено представителите на романтиката, се отличават с вдъхновение, което действително носи библейски и пророчески характер“ (Полски поети. Предговор, с. V–XVII).

• Четвъртият център, тясно свързан с останалите, е литературната история и теория в областта на полонистиката. Заслугите отново са на проф. Б. Пенев – той е автор на първата полонистична студия у нас – предговора към поемата „Ангели“ на Ю. Словацки, изразяваща представата на Пенев за Полския романтизъм като неразчленима сплав от мистика и мисъл за родината. Той пръв налага осмислянето и рецепцията в България на тримата големите полски поети романтици – Мицкевич, Словацки, Красински, като отстоява идеите си за одухотворяване на нашата поезия чрез досега й с Полския романтизъм. И още нещо – Б. Пенев е създател и на нашата критика за превода. Привърженик на превода като интерпретация на художествено-ните текстове, той настоява за висока преводаческа култура и изисква като задължително условие за поетическите преводи да бъдат привлечени не само филолози, а и поети.

Не е пресилено да кажем, че без литературно-критическото дело на Боян Пенев и на преводаческата работа на Дора Габе възприемането на полската литература би било съвсем различно. Б. Пенев чертае стратегията на рецептивния процес за десетилетия напред. Обобщението, което прави Д. Габе в цитираната статия, най-точно определя заслугите му: „Боян Пенев създаде ядрото на полско-българското сближение. То не стана в едно обикновено заседание от случайни хора и с едно решение да се „основе дружество“ – Б. Пенев посегна с едната си ръка към сърцето на Полша, а с другата – към българския дух, чрез миналото на България, заля и Полша и България с тяхната жива струя и направи това сближение да се зароди първо в сърцата на ония, които го почувстваха и разбраха.“

В по-ново време изключителни заслуги за рецепцията на полската литература у нас има акад. П. Динеков. Автор на многобройни литературно-критически и сравнителни изследвания, той продължава „полския“ проект на проф. Пенев.

Днес редица полонисти – изследователи и преводачи, продължават да работят в полето на „полско-българското сближение“.

Броят на преведените полски автори у нас е забележителен, а подборът на творбите и качеството на преводите са свидетелство, че началото, поставено от основателите, се реализира успешно.

Настоящият библиографски указател „Полски автори, преведени на български език. 1864–2008 г.“ е съставен от сътрудници в Направление „Библиографско и информационно обслужване“ при Народна библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ и е издаден с финансовата подкрепа на Полския институт в София. В него са включени всички самостоятелно издадени монографии, сборници и публикации в списания, чиито автори са поляци и които са преведени на български език – от полски или през друг език.

Библиографските описания на документите са съобразени с действащите стандарти, но за целите на указателя в някои случаи съставителите са приели известни отклонения от установените правила. По-важните са:

• При голяма част от книгите е представено оригиналното заглавие (в практиката на българската национална библиография то се включва към библиографския запис от средата на 70-те години). В тези случаи се посочва и оригиналното име на автора. Когато липсва оригинално заглавие, но е посочено в други издания на същата книга, то е добавено.

• За основна форма на имената на авторите е приета посочената в различните справочници, а в някои случаи – наложилата се у нас, като след косата черта в авторската отговорност формата на името е представена така, както е в изданието. Авторите са изписани с име

и фамилия; в отделни случаи, когато авторите са дадени с трите си имена в справочниците или в каталога на Полската национална библиотека, те са запазени.

- Всички сборници с разкази, стихотворения и др. от различни автори са описани аналитично, като са посочени авторите, заглавията, имената на преводачите и страниците в съответния сборник.

- За целите на указателя са променени библиографските описания на част от сборниците. При сборници, в които има творби от няколко автори с различна националност, като редна дума е изведено името на полския автор. В други случаи сборниците са описани на заглавна редна дума, а не на името на съставителя, а в забележка е посочена публикацията от полски автори. Не са включени преводи, публикувани в хрестоматии, читанки или др. подобни, с изключение на „Българска хрестоматия“, съставена от И. Вазов и К. Величков, тъй като тя съдържа най-ранните преводи от полски автори.

- Със звездичка (*) са означени откритите по библиографски път книги и сборници, недепозирани в Националната библиотека на България.

Указателят обхваща и публикациите от полски автори, публикувани в списания. Преводите на художествени произведения са представени максимално изчерпателно; при статиите с политическа, икономическа, техническа тематика е приложен известен подбор. Всички списания, издавани до 1944 г., за които са открити сведения, че съдържат преводи от полски автори, са описани *de visu*. Пълно е описано съдържанието на всички намерени годишници от сп. „Полско-български преглед“; поради изключителните заслуги на Т. Ст. Грабовски са включени всички негови публикации, включително и тези, за които не е посочено, че са преводни (същият принцип е приложен и при неговите книги). Разкриването на публикации в списания от началото на XX в., както и аналитичното описание на сборниците, съставителите смятат за особено важна своя заслуга.

За съставянето на указателя са използвани внушителен брой библиографии – самостоятелни, прикнижни и пристатийни, много справочници, както и различни монографии. Всички те са посочени в списъка на използваната литература. Наред с тях са използвани електронните каталози и бази данни на Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, както и електронния каталог на Полската народна библиотека.

Представен е и списък на всички списания, в които има материали от полски автори, а със звездичка (*) са отбелязани прегледаните *de visu*.

Съставителите на указателя се надяват той да бъде полезен за всички, изкушени от полската научна и художествена мисъл – изследователи, студенти, читатели.

Предговор към библиографския указател „Полски автори, преведени на български език. 1864–2008“, издаден от Народна библиотека „Св. св. Кирил и Методий“.

ЕДИН РАНЕН ДНЕВНИК НА СТИЛИЯН ЧИЛИНГИРОВ

РАЛИЦА ЦВЕТКОВА, МАРКО ЦВЕТКОВ*

Стилиян Хаджидобрев Чилингиров е личност малко позната на днешния български читател, независимо от факта, че на времето е заемал особено място в духовния и обществен живот на страната ни. Предложеният дневник не е озаглавен от своя автор и поради тази причина решихме да го наречем „Юношески вълнения“, едно заглавие, което до голяма степен отговаря на съдържанието му.

Настоящата публикация е ориентирана предимно към специализирана публика и цели да хвърли известна светлина върху юношеските години на Ст. Чилингиров, когато се подготвя да учителства в провинцията (тогава той е едва 17-годишен младеж).

С цел читателят да бъде въведен максимално добре в тогавашното време и житейската ситуация, в която е писан дневникът, ще си позволим една своеобразна уводна част, посветена на семейството на бъдещия писател и младежките години на Чилингиров до постъпването му във Висшето училище в София.

Роден е на 26 октомври (Димитровден)(1) 1881 г., в Шумен, град с трайни европейски традиции още от епохата на Възраждането. Произхожда от някога заможно, но впоследствие обедняло занаятчийско семейство.

За родословието на Ст. Чилингиров има оскъдни данни, предоставени от него самия в спомените, озаглавени „Родословие и фамилно име“(2). „Моето родословие, пише Чилингиров, не бележи нито големи имена, нито отвежда към вековете на миналото, както и родословията на останалите българи. [...] Фамилните имена у нас започват да се появяват едва през втората половина на деветнадесетия век. Те са предимно турски и означават почти изключително професията на фамилния родоначалник или някой негов физически недъг“(3). Чилингиров разказва повече за бащиния си род, макар че сведенията, с които разполага, не са много, а достоверността на някои няма как да се провери. „Баща ми казваше, пише той, че някой от дедите ни бил ортак с един турчин. Те двамата – дядо ми и турчинът – имали железарска работилница за художествена железария. Правели куфари, ключове, брави, огради, на прозорци и на балкони и още не знам какво. Сиреч занимавали се с чилингирджилък“(4). По думите на Чилингировия баща двамата съдружници станали най-богатите хора в Шумен. Тази информация се допълва от писмата на Ст. Чилингиров до неговия съгражданин от Шумен Георги Джумалиев, писани в периода 1950–1953 г.: „Името Чилингиров не било турско, а според някои, персийско. И това не зная добре. От двете семейства има до днес представители и в Шумен, и в София. Бащата на турското семейство се пресели отдавна в Цариград, гдето за отличие към турската държава получи името паша. Навярно е вършил шпионска услуга. Той дълго беше народен представител“(5).

* Уводна част и бележки по съдържанието на текста – Ралица Цветкова. Разчитане на текста и обяснителни бележки към него – Марко Цветков.

Според Стилиян Чилингиоров тези сведения на неговия баща се потвърждават половин век по-късно от ориенталиста при Народната библиотека в София, проф. Владимир Тодоров Хиндоллов. Последният при изучаването на турския държавен архив, закупен от Истанбул за претопяване в Княжевската хартиена фабрика, се натъква на някакъв документ. Във въпросния документ се говори и за някой си българин Чилингирооглу от Шумен. Този българин бил завел давия(6) срещу султана за милиони грошове. Ала сякаш за да се застрахова, Чилингиоров веднага след това пише: „Документът сам аз лично не видях, нито пък можах да узная собственото име на този богат и смел българин“(7).

Дядото на Ст. Чилингиоров, Иван, имал четири деца, най-малкото от които бил бъдещият х. Добри Чилингиоров. Хаджи Добри имал два брака. От първата си съпруга, Стефания, той имал четири деца. За тях Стилиян пише лаконично: „Загубил и жена си и децата си преждевременно“(8).

„Втората му жена, майка ми, и тя се казва Стефания. Баща ми бил през тия години твърде заможен човек. Държал е едновременно общарница, фурна, гостилница и кръчма. Ходил е в Цариград, Букурещ и другаде – в Турция и Румъния. След Освобождението е ходил с бакалия в Търново“(9).

В едно от писмата си до Георги Джумалиев Ст. Чилингиоров е записал за баща си: „Той страшно много искаше да ме види писател, както бил неговият съученик Васил Друмев. През ученичеството си баща ми бил назначен и помощник учител с шестнадесет гроша месечна заплата. Отпърво него искали да пратят за наука в Русия, но той отказал, защото имал голямото желание да посети Божи гроб. Изпълнил си желанието, когато след време посъбрал пари, по-после забогатял и като общар и като собственик на други предприятия, но не можал да достигне себе си. Не жалеше толкова, загдето не е станал владика, но не можеше да си прости, загдето си изпуснал на млади години късметя. Затова аз трябваше да догоня тоя изпуснат късмет като „списовател“(10).

За хаджи Добри Иванов Чилингиоров разполагаме с по-подробни сведения. Той е роден не по-рано от 1838 г. Преди западането на общарския занаят е собственик на дюкян и къща, на две каменни магазини на днешния площад „Оборище“. Преди Освобождението държал пекарница за кандили и симити. Освен това той притежавал най-малкото още две лозя и едно празно място до бившето училище на П. Димов. Дълго време бащата е и първомайстор на общарския еснаф в Шумен, който след Освобождението запада, победен от европейската конкуренция. „След като западна и напусна занаята, баща ми стана писар на салханата, като изпълняваше и пазвантска служба. Пазеше салханата(11), пък и табакханата“(12). Като такъв умира на 21 ноември 1898 г.(13).

Цялата тази информация за миналото на баща си Стилиян узнава едва в последните години от живота на х. Добри. Тогава той започва да говори както за дружбата си с митрополит Климент, така и за познанството си с Георги Раковски, с когото се знаят от Букурещ. Хаджи Добри подбирал особено внимателно своите думи всеки път, когато говорел за Раковски, и винаги използвал за него превъзходната степен. Ето как Чилингиоров описва една случка от живота на баща си: „Ще дойде при мене в дюкяна, ще седне на малкото столче, па ще кашле и ще преказва. Той беше охтичав. И все свободата на устата му. То свободата си е свобода, но ще трябва и да се живее. А един народ не живее само със свободата си, а и с труда си. Затова аз добре да усвоя занаята си, че когато Царството стане наше, българско, да не ни дават хляба и облеклото за сметка на свободата, ами да си ги даваме ние самите. И тия му думи ме отбиха от комитаджилъка. Но ме накараха пък никога да

не завързвам кесията си, когато потрѣбват пари за народното дело, докато бѣда изправен под бесилката. Спаси ме великият везир, който като паша в Шумен бѣше мой мющерия“ (14). Не може да не направи впечатление, че любознателния младеж, през чийто бъдещ живот силно бушуват националните страсти, се задоволява само с няколко думи да пресъздаде бащините си срещи с това светило на българската революционна мисъл.

За родителите си Ст. Чилингиrow казва: „Зная твърде малко. Повече съм запознат с родословието на майка си. Нейният баща се казвал Вълчо, а майка ѝ Паскале.“ Показателен е фактът, че всъщност той говори повече за баща си, а единствената информация, която поднася за майка си, е родното ѝ място и имената на родителите ѝ (15).

Макар и обеднели, родителите на Чилингиrow полагат всички усилия да дадат на децата си образование. Младият Стилиан се опитва всячески да подпомага семейството си – работи като обушарски чирак, книжарски слуга, кръчмар, събирач на кокали, касапин и овчар. Ст. Чилингиrow завършва в родния си град основно и средно-педагогическо училище.

Описвайки детството си, Чилингиrow казва, че през всяка училищна ваканция работел в тютюневата фабрика, собственост на турчина Чилингиrow и Нейко Королов. За това той получава от два гроша до сто пари на ден. В тези трудни години често му се налага да сменя своята работа – обушар чирак, после слуга в аперитива на Карловски, кръчмар за няколко дни, после овчар и пр. „Но постоянното ми занятие беше събирането на кокали. Тях събирах по салханата, по реката, па и по шуменските улици. Продавах оката им по пет пари. С тия пари купувах плат за антерии, купувах си учебни помагала и книжки за прочит. Когато свърших педагогическото училище, аз вече имах библиотека от стотина книги, а може и повече. Тази ми библиотека изгоря ведно с къщата ни. С нея се обърнах на пепел и някои от ранните ми поетически опити. Трудните ми ваканционни дни правеха по-приятни учебните. И аз с удоволствие ходех на училище, макар да не бях особено прилежен ученик. Но не стѣпвах в учебната сграда с отвращение, освен по математика“ (16).

След като завършва училище, той постѣпва ученик телеграфист на провадийската гара. Но изглежда, че службата по БДЖ не му допаднала и той предпочел да стане учител. Първо в с. Мечка, Никополско, а на следната година, поради смъртта на баща си, се премества по-близо до Шумен, в с. Султанлар, Провадийско. Останал без баща, Чилингиrow може би още дълги години щял да работи като селски учител, но едно събитие коренно променя житейския му път. През 1899 г. правителството на д-р Васил Радославов прокарва закона за събирането на десятък от земеделското производство. Заради участието си в бунтовете срещу десятъка Ст. Чилингиrow е арестуван и интерниран в родния си град. Поради тази причина той бяга в София и постѣпва без никакви средства в тогавашното Висше училище.

Именно при такива условия и в тази обстановка Чилингиrow написва своя дневник, посветен на вълнението и колебанието, и наситен с философските размисли, с които приема първото си учителско назначение.

* * *

Настоящата публикация е полиграфска, като текстът на документа е възпроизведен дипломатически (предаден е с пълно запазване на стила, езика и правописа на документите). Съкратено изписаните думи, ако не са общоприети съкращения, са развити изцяло, като възстановените части са поставени в квадратни скоби.

Същото важи и за неволно изпуснатите от автора на документа думи, които са възстановени по смисъл. Всеки текст, прибавен от археографа, е отделен по този начин.

Поставените от автора логически ударения в текста чрез подчертавания, пунктир или главни букви са набрани с курсив. Думи и изречения, които авторът е задраскал в своя дневник, но са разчетени, са предадени в текста със зачертаване с цел да не се утежняват текстуалните бележки.

Бележките по съдържанието са с индекс с обща номерация. Обяснителните бележки по текста са означени като към индекса е добавена звезда.

15 август.
И тъй, многооачканото съобщение получих. Съобщава ми се, че се назначавам за у[чите]-л в основното [Дарителско] у[чили]-ще в [...] (17). Най-късно до 10 септември аз трябва да се намеря там и да заема длъжността си, в противен случай ще бъда уволнен. Уволнен, преди да си заема длъжността! Не, това аз няма да направя. Чакам го толкова време с най-изтощителни копнежи[па] ще изпусна тъй лесно. Не до срока, но още преди срока ще се намеря на местоназначението.
Не ми се стои вече тук. Нещо силно ме влече за полезна работа сред народа. Аз искам да живея, да живея за други. За тях да умра искам аз.
Съзнавам колко е трудна длъжността ми. Тя иска енергия, труд, постоянство и най-старателна работа. Аз ще се мъча да добия всичко. Ще се мъча да работя повече от силите си. Ще бъда изтощен, скоро може би, но нищо. Нима има нещо по-сладко от това да [...] за просветата на този тъмен народ, от средата на който си изстрадам?...
И тъй, аз съм вече у[чите]-л в [Дарителското] основно нар.[одно] у[чили]-ще... Учител (Как сладостно трепкам при спомена за това)(18). Моя живот вече не е безцелен. Той има смисъл, и не само за мене...

Юношески вълнения

Личен ръкописен дневник на писателя и общественика Ст. Чилингиров, обхващащ времето от 15 до 22 август [1898 г.]. Засяга въпроса за първото му учителско назначение в с. [Мечка, Никополско]; неговото вълнение и колебание да приеме работата; философски разсъждения върху живота и пр.

Легенда: МК „Ст. Чилингиров“, Инв. № а 124/07 [Юношески вълнения], 15–22.08. [Шумен, 1898 г.]. 21 л.; Продълговати листове (34/10,5 см).

15 август [1898 г.]

И тъй, многооачканото съобщение получих. Съобщава ми се, че се назначавам за у[чите]-л в основното [Дарителско] у[чили]-ще в [...] (17). Най-късно до 10 септември аз трябва да се намеря там и да заема длъжността си, в противен случай ще бъда уволнен. Уволнен, преди да си заема длъжността! Не, това аз няма да направя. Чакам го толкова време с най-изтощителни копнежи[па] ще изпусна тъй лесно. Не до срока, но още преди срока ще се намеря на местоназначението.

Не ми се стои вече тук. Нещо силно ме влече за полезна работа сред народа. Аз искам да живея, да живея за други. За тях да умра искам аз.

Съзнавам колко е трудна длъжността ми. Тя иска енергия, труд, постоянство и най-старателна работа. Аз ще се мъча да добия всичко. Ще се мъча да работя повече от силите си. Ще бъда изтощен, скоро може би, но нищо. Нима има нещо по-сладко от това да [...] за просветата на този тъмен народ, от средата на който си изстрадам?...
И тъй, аз съм вече у[чите]-л в [Дарителското] основно нар.[одно] у[чили]-ще... Учител (Как сладостно трепкам при спомена за това)(18). Моя живот вече не е безцелен. Той има смисъл, и не само за мене...

16 авг[уст 1898 г.]

Чувствам се подкрилен, но в същото време като че нещо куршумено тежи на крилете ми. Не ми се стои вече. Умръзнал ми е града с[ъс] своите прашни улици, с[ъс] своя тътнеж, с[ъс] своите вечно праздни и вечно загрижени хора. Не мога да намеря нищо, което да сподели радостта ми. Щастието, което ме сполетя, няма с кого да разделя. А аз тъй искам да намеря душа, в която душа си да излея! Никой като че не ме разбира, даже не е в състояние да ме разбере. Родителите ми, които с такова голямо нетърпение очакваха да стана учител, сега скърбят и има защо. Тям е мъчно, че ще се разделят с[ъс] своето мило чадо: първа рожба не тъй лесно се пуца на чужбина. Радостта, че син им става самостоен, че ще бъде не товар, но подкрепа за семейството, се е изгубила пред скръбта за дългата раздяла. Майка ми не може да понесе това. Тя нивга не е предполагала за подобна и толкова дълга раздяла. Не ден, но година не ще ме види при себе си, не ще се вгледа в мене както прави обикновено, когато аз унесен чета, не ще разглади русите ми коси, не ще каже блага и пълна с най-нежни майчински чувства дума...(19) Особно я мъчи това дете ще бъде в село. Нейното мило момче между груба селска маса, между такива диваци, както казва тя!... Чудно нещо, защо гледа тъй на нашия прост и ~~равнодушен~~ добродушен селянин? И тъй гледа не само майка ми, но и други хора, които аз дълбоко уважавам. За всички селянина е не човек, но нещо като животно без чувства, разум, без сърдце. Според тях няма нищо по-неблагодарно от това да се живее между селяни. Ала струва ми се, че туй е повече от жестоко. Да се говори за един свободен гражданин тъй, да се мисли по такъв начин за него е и непростително и низко. За майка ми, както и да е, тя е проста и много малко ~~може да ра~~ познава народа, но освен това и майчинските й чувства я карат да говори и мисли така. Тя съ своята простота не може да погледне по-вече. Скръбта за дългата раздяла й навеща тия мисли и я кара да обвинява чуждите хора за това. Тя би говорила същото и за гражданите, ако бях назначен в чужд град. Струва ми се, че тя обвинява и ще обвинява всички хора за нашата раздяла. Ако не бяха ~~тия чужди~~ те, то нейния син щеше да бъде при нея, не щеше да излезе на чужбина. А колко много страда тя!

Днес ме вика при себе си, покани ме да седна до нея, втрени поглед в мен и заплака. Аз се смутих от сълзите й. Почнах да я утешавам, но не можах – ~~нещо~~ юмрук бе спрял на гърлото ми и пречеше да говоря. „Ти отиваш между чужди, ти се разделяш от мене и бог знае дали ще се видим пак. Да е ден, да е два, да е месец, пак би се понесло, но цяла година... Ще ли бъде щастлива да те видя след толкова време?... Знае ли човек какво може да стане? Реката, докато е река, пак с време си изменя коритото и не може да каже ~~човек~~ никой, че и утре ще тече по същото място, та какво остава за човека...“

Едва се утеши. Не лесно се потиска майчина скръб, щом тя е скръб по чадо. Най-сетне думите [ми] подеизсуваха и тя сама почна да се теши: „Ех, надявай се на роба, но на гроба недей.“

17 авг[уст 1898 г.]

Окончателно реших за тръгване. Ще замина на 22 и на 25 ще бъде там, където ме най-много ~~при~~ влече [сърдцето]. На 22 И тъй аз вече ще напусна града, който ми е тъй обръгнал, за да се намеря сред дивната и разкошна природа. Градските градини ще заменя с ~~дивни~~ обработените полета, грамадните къщи с малки закрити в зелени но ~~идилични дръвчета~~, превзетите хора с простодушни, непоқварени. Колко мило е това!

Струва ми се, че не ще има други тъй щастлив като мене. Кой знае? Може би

има, но от тези, които познавам, а главно от моите другари, които също като мене стават за първа година учители, няма нито един, който с такава радост да напуска родното си пелище пред съзнанието за на дълга за родната просвета. За тях подобен дълг не съществува, за тях народа е нещо страшно, невежествено и грубо. „Да отидеш в село, значи да се откажеш от всичко, за което си мечтал“ – каза между другото Христов.

– „Кой знае дали е тъй“, възразих му аз. Може би да отидеш сред народа значи да добиеш плюс тия мечти, вълшебни и недостижими, за които нивга не си предполагал. Пък най-сетне какво, че ще се простиш с любимите си мечти? Нима ние вечно трябва да живеем с тях, да се борим за тяхното осъществяване при всичката им неосъществимост? Има мечти които могат да се постигнат скоро, други след безбройни борби, а трети, на които осъществяването ще стане само тогава, когато този, в главата на който са се породили, влезне в гроба.

Да отидем сред народа, значи да се простим с мечтите си. Дѐ Това казва един младеж като мене, който се кани да прекрачи като мене прага на живота. Добре. Какви са нашите мечти, мечтите на тези, които тепърва ще заживеят? Аз разбирам защо всеки пол и възраст си имат своите особени мечтания, които винаги с физическия и духовен растеж се изменят, като листата на дърветата. Детето, пет-шестгодишното дете, мечтае изключително за физическо надмощие. То не може да погледне по-далече и да си постави друга по-висока и по-светла цел. Днес неговото другарче го набило – едничък израз на вражески отношения – и то мисли като какво би било, ако не другарчето му, а то би било по-силно. Естествено, че борбата щеше да има други обратен резултат и това го кара да мечтае за някакво физическо надмощие над околните си връстници. Защо му трябва да мечтае за друго, когато нищо освен физическата сила не го спасява от юмрука на разпаленото юначе? [Философии], убеждения, хитрини, морални влияния, тук нямат никакво приложение. Даже те докарват тъкмо обратното въздействие. Думите слабо въздействуват на децата, защото те още не са в състояние да разберат техния смисъл. Колкото щем да убеждаваме едно дете, че не бива да прави такава и такава постъпка, то никога не ще ни разбере. То ще спре да чупи съдовете само тогава, когато самò разбере, че това действително е лошо, но да го накарате вие, е невъзможно. Нима е възможно да [го] накараме по убеждение да не се къпе в близката речича, защото ще [простине]? Не. То ще продължава да прави това, додето не изпита само последиците на тази постъпка или додето не види нейното отражение върху близки. Ние трябва значи да го поставим да изпита само или само да извлече от чужди изпитания това, в което искаме да го убедим. Та, в заключение думата ми беше, че пет-шестгодишният хлапак не може да се разубеди от другаря си да не го бие. Той ще спре да прави това само, когато [напреде] си срещне сила. За такава сила мечтае победения[т], а победителят за още по-голяма, която би докарала в [трепет] всичките му другарчета и би ги подчинила на неговите капризи. Думите, мнението на възрастните за него нямат никаква [стойност]. Какво, че го [обявяват] за най-лошо момче, когато то знае, че достатъчен е и най-малкия[т] му каприз, за да подчини децата на тия възрастни? То изпитва доволство от това [и това] прави. Но времето изменя гледището. Детето вече е юноша. Благодарение на житейската си опитност, колкото и малка да е тя – вижда, че борбата за съществуване, която инстинкта поддържа у него, не се води вече с физическа сила. То вижда, че владеят само тези, които притежават най-сигурното оръжие – знанието. От наблюдения, четене, слушане научава се, че знание имат само тези, които са проявили надмощието на своя дух. За това не по-малко му повлияват биографиите. И започва се у него

стремеж да подражава на тези великани. Започва да мечтае да бъде не само като тях, но и нещо по-вече. За това помага и самата му психология. Всеки юноша е до безкрайност самоуверен. За него най-недостижимото е играчка. И никой не е живял като юноша, ако не е мечтаел да стане Шекспир, Франклин, Вашингтон и пр. и пр. А следователно, никой не се е развивал по правилни[й] човешки път, ако през юношеството не си е начертавал най-велики идеали. Юноша, не мечтае ли да освободи цялото човечество, той не е човек, а нещо по-ниско. Най-непостижимите мечтания – ето пътя[т], през който трябва да мине всеки човек. От тук се проявява и тяхната непокорност и неуважение мнението на окръжаващите ги. Та какво са те? **Пред** [ропота] да има за идеал [н]е смъртни, а безсмъртни хора, за каквото смята и себе си. Защо тогава да се [причислява] по първите? Какво представляват те в сравнение с неговия идеал? Жалки създания и нищо повече – нещо такова, каквото не ще да бъде той.

И този младенчески полет в границите на невъзможното е не **само** [трезвителин], а полезен. Само когато се стремим към нещо високо, можем да се отървем от низината. Този, който има стремеж да се качи на някой връх, при всички препятствия ако не достигне него, то все ще отиде по-далеч, ако бе си начертал да отиде до средата на склона. [Опасност] от тези младежки стремежи може да има до толкова, до колкото те не хармонизират с неговата природа и до колкото това може да се обърне в една своего рода мания. Тук ролята на възпитателя е да урегулира техните стремежи и да ги приучи да добият всичко, което би ги приближило до целта. Нека те знаят, че с труд ще постигнат **всичко** много, макар и не всичко, но все ще постигнат по-вече, отколкото ако не се стремиха и работеха по-прилежно. Опастност може да има само когато юношата почне да мечтае за нещо, без да се стреми към него най-инте[н]зивно. Работата на възпитателя, според мене е не да **се** [усмива] техните мечти и стремежи, както правеха с нас и по този начин ни направи[ха] преждевременно песимисти, а да ги упътва и всява вяра **за** в постигването на всичко, към което се стремим съзнателно.

Аз нямам право да съдя по такава [причина], защото сам съм юноша и моето мнение може би не ще бъде вярно и основателно, но за всеки случай, **изказвам мнението си за** изказвам, според разбирането си това, което би трябвало да правят възрастните с нас младите. Па най-после това пиша само за себе си. Кой ли други освен мене ще надзърне с страниците на моя дневник? Всичко добро или лошо остава да го зная само аз.

Сега, ако ний ще трябва да се простим с мечтите си, както казва Христов, то с кои мечти ще се простим ние? Нали с мечтите да бъдем Шекспировци или Шилеровци.

Но още по-добре от това – ние сме достатъчно зрели, за да изтърпим подобен кризис, който непременно ще настъпи, и тежко томува, когато не досегне. Той рискува да бъде вечен окаяник. Този кризис ще събори само прекалената ни вяра и тясно разбиране на живота. Да бъдеш полезен, не трябва да си само Шекспир; можеш да бъдеш и нещо много по-дребно. Ала този кризис не ще да събори стремежите ни да бъдем и ние полезни хора, защото подкладката е вече дадена. И тъй от мечтанието ми да бъда Шекспир, сиреч заслужил човек, какво ще изгубя? Това, че непременно трябва да бъда велик драматург – и непременно толкова или по-велик. А в замяна на това ще остане, че аз трябва да се стремя за заслуги(20) да си изиграя ролята като човек, като тъй не трябва да се съжالياва, че ще изгубиш това, което трябва да се изгуби. Аз не се боя, че ще изгубя вълшебните си и неосъществими мечти!

18 [август 1898 г.] сутр[инта]

Днес излязох да поразпитам за селото. Се друго е да бъде човек от рано ориентиран. Искам да имам приблизителни сведения за екологичното и културно състояние на селяните, за по-характерните им обичаи и нрави, за носията им, за къщите им, начина на живот и още много друго. Интересуваше ме да знам какво е училището им. Имат ли добри пособия, а най-главното ще имам ли другари и колко. Но за голямо съжаление аз не можах да науча нищо, види се, защото искам много. Причината е, че досега не е учителствал никой от моите съграждани в [...]. Имало е някои учители в съседните нему околии и те са, които ми дадоха сведения, ала сведения най-противоречиви. Един каза, че селото, в което ще учителствам, било с 500 къщи. Най-голямото село в околията и с 8 души учители и то все избрани. Други сведения не можа да ми даде. Това обаче ме много зарадва. Аз се озовах за първа година у[чите]-л и добре ще бъде ако имам по-вечко опитни другари, за да се ориентирам лесно в[ъв] възпитателската си дейност.

Други пък ми описа едно село в най-черни краски. Той даже ме съжaliaва, че ще отида там и [едва] ме накара в едно с него да клея орисията си. Той каза, че селото било с 30–40 къщи, построени върху на колове, върху блатиста почва и, че жителите били власи, които не знаели нито дума по български. Нещо по-вече, той каза, че сега за пръв път се ~~падало да~~ отваряло училище там. За да ме увери повече, той ми изреди всички лоши села, в които не съветва никого да отиде. В края на краищата той ме накара да си подам оставката или най-малко да запитам [инспектора] за селото.

[На] Кого от двамата да вярвам, сам не зная. Да си кажа правото аз по-съм склонен да приема описанието на последния. Защо, обаче сам не зная. Види се, защото всеки човек е склонен да приема по-напред лошото.

18 [август 1898 г.] след обед

Силно се кая, дето отидох да разпитвам за селото. По-добре щеше да бъде, ако не знаях нищо и [имах] селото за такова, каквото ми го рисуваха: малко с около 100-на къщи селце, заобиколено с гъста гора; ~~от двете му страни~~ по средата му минава шосе; къщите му потънали в зеленина, а хората му добродушни до безкрайност, облечени в най-[изящна] за окото носия, и, че ще имам най-малко един другар. А сега всичко рухна. Живота, който [аз] мислено си [представях] съобразно представените условия, изчезна като сапунено мехурче. Пред мене вече се рисува друга печална до безкрайност картина. Идиличната се изпари като етер. Заобиколени в зеленина къщици се обърнаха на груби и негодни за живот. Почнах да съжaliaвам, че съм станал у[чите]-л. Живота си представих като непоносимо тежък и безкрайно отвратителен. Друга би била работата, ако аз бях живял повече, [но не] излязъл от милата семейна среда и хвърлен в най-тежки условия, заобиколен от хора полуидиоти, както ми ги описваха, е жестоко и смутително. Та какво ще правя аз? То такъв преход от крайност в крайност ще се отрази върху мене. Аз рискувам и много рискувам. Какво ли да се прави? За нас, младите мечтатели, подобни условия са като огъня за борова гора. Погибел може да съществува само, а не живот. Аз не се кая, че ще изгубя мечтите си, неосъществените младежки мечти, че ще погина млад, но в работа, а, че ще си прекарам времето нахалост, защото такива негодни условия свързват ръцете на най-деятелния ~~човек~~, убиват енергията на най-енергичния. Да работиш при съзнанието, че твоята работа е пуста, нима е поносимо? А такава ще бъде моята работа в това село...

А ако то е наистина голямо и с 8 души учители? Не вярвам. Ако беше тъй, то

поне описанията от малко малко щяха да се срещнат. Възможно ли е това, както има друг също с претенции, че познава по слух селото, като първия, да говори обратното?

18 [август 1898 г.] вечерта

Мисълта за селото ще ме сломи. Нийде не намирам покой. Де седна, де стана все мисълта за него е в ума ми. Тя ме е облядала напълно и аз като че само за нея живея.

„Селото е построено на блато...“ А аз съм тъй слаб, тъй боленичав, че не ще се мине много и [ще] трябва да се връщам пак, или ако остана там, рискувам да остана за веки.

Построено на блато! Но това не е вярно. Как е възможно да бъде построено там? А воня, а миазми, а комари, а треска?

Не ми се пише; ръката ми трепери. Нещо силно ме стиска по гърлото; надгробен камък е положен на гърдите ми. Поврага му и училището и дейността. Ще се откажа, още сега ще се откажа... не по-добре да почакам до утре.

19 [август 1898 г.]

Спах извънредно неспокойно. На няколко пъти се събуждах. Често на сън се стрясвах и изохквах. Нещо ме [душеше] и аз въздъхвах болезнено. Тъй трябва да страда осъденият на смърт в предвечерието на изпълнение[то на] присъдата. И аз бях съм един вид осъден, но на смърт ли?... Кой знае, може би и на живот... съзнателен и целен.

През цялата нощ се рисуваха пред очите ми едно от друго по-страшни видения. Блатото, върху което било построено селото, постепенно се разширяваше, вземаше все по-големи размери и ставаше все по-дълбоко и по-дълбоко. Скоро се изгубваха къщите в неговите зелени води и само покривите им, черупки на големи костенурки плаваха на повърхността. Керемидите бяха обрасли с папур, между корените на който свили гнезда водни змии и жаби. Тук-там по водата се покаже някоя грозна човешка глава съ зелени като водата очи, с див и остър поглед, с дълги и сплетени коси, по които бяха [навързани] различни блатни животинки. Аз видях и себе си, също такъв, каквито [бяха] и другите. Косите им бяха станали големи и се влачеха по водата.

Малко по-малко къщите се изгубиха, блатото стана на море, което полека изчезна от очите ми и аз позаспах.

Не се мина много, ~~нещо~~ някой стъпи на гърдите ми и аз изохках. [Светна] се, но за малко. Пак пред мене се изпречи това пусто село. Сега вече блатото беше засъхнало и само тиня се разстиляше пред погледа ми, но тиня изгнила, мухлясала. На нейната на места лъскава повърхност се гонеха малки насекоми. По-голямата ѝ част беше покрита с водорасли, а само тук-таме папурлак с кални остри като копия листи. Къщите се виждаха цели. ~~Те~~ И те бяха покрити с тиня, ~~която~~ те наподобяваха дрипа, потопена в кал. Хората вече не плаваха, а газеха из калта, която достигаше над коленете. Всяко измъкване на крака от тинята произвеждаше шум от нахлуването на въздух в отвореното пространство. По тях калта беше засъхнала. Косите им събрани на плитки се овъртаха с висулки кал, като че това бяха [адютантски] висулки(21). Кал имаше ~~дори~~ в пог[ле]дите им, в ушите им... Кал, кал беше вред. А вонящия[т] въздух потиска дробовете и души. Една гъста атмосфера от смрад се носеше над блатото. И в тази атмосфера се движех и аз тъй кален, тъй отвратителен като самото блато и неговите жалки обитатели. Разликата

беше само в това, че те не [у]сещаха отворителността, за тях тя бе нещо обикновено, а за мене нещо ново. Те не страдаха, защото не знаеха друг живот, а аз страдах... Те чувстваха нещо подобно на страдание, когато слънцето пекнеше, осветеше блатото и ~~спечеше~~ и напукаше повърхността на калта. А тогава аз още по-вече застрадвах... Хиляди пъти би било по-добре, ако слънцето не надвесваше златен лик над това селце...

Но най-сетне нощта се свърши. С настъпването на утрото разпалилото ми въображение заспа. Аз се освежих. Отново заживялата природа вля живец и в мене; веселите чуруликания на врабчетата кацнали пред прозорците, на клонестата слива, направиха весел и мене. Приятния[т] утринен, плувнал в аромати, въздух нахлу през отворения прозорец и освежи разгорялото ми като пещ чело. Аз поизлязох. Слънцето още сега се канеше да впрегне златната си колесница, осеяна с лъчи от неуловими брилянти и да възвести живота. Неговите предвестници зарумениха истока и той пламна като упожарен. Погледа ми се губеше. И аз виждах пред себе си далеч, далеч ~~зад~~-пред насрещната планина, на която сутрин слънцето стъпва над нейния гол лоб, заобиколен с китни храста[ла]ци, пъстри кълбенца, ~~нежни~~ осеяни с различни краски, които се смесваха игриво и ~~бяха приятни~~ като и ги правеха мили като засмяно детинско личице и приятни като [момински] мечти. Никога не бях виждал такова приятно утро. След мъчителната нощ пленителен ден – ето кое е най-голямото щастие.

Товара, който нощта бе натрупала на плещите ми, падна. Аз отрезнях. ~~Ночнах да мисля по-добре~~. Стана ми много леко. Искаше ми се да хвъркна. И без да ща заскачах по обрасналите ~~с[ъс]~~ син есенен минзухар(2)(22) позлатени полета. Когато се върнах в къщи, слънцето вече силно прижуриаше. То [се] беше изкачило над зенита и бавно и гордо вървеше напред.

Нощесните тревожни мисли изветряха. Аз вече гледам по-трезво на работата. Мрачните картини, които ме мъчеха, изгубиха своята черна окраска. Те станаха по-бледни и по-малко страшни. Мисълта, че каквото и да е селото, трябва да се работи в него, надделя. Нима тези хора, само защото имат нещастieto да са бедни и да населяват такова бластисто място, трябва да се оставят без образование? Нима ще трябва да се явят много страхливци като мене, за да откажат просветната си помощ на затъналия в мрак народ? Не, каквото ще да става, аз ще отида. И възстаника, когато се загнезди в високите планини или безспирно заскита по накръвените робски погледи, знае, че ще умре преждевременно. Какво ако и мене подлежи преждевременна смърт? Ако не аз, друг ще трябва да отиде. С какво моя[т] живот е по-скъп от тоя на другите? Който и да е трябва да разоре пръв целината. Лошото може да бъде само, че тази целина ще се разоре от новак, който за пръв път хващало ралото на просветата. От това и работата няма да бъде такава, каквато трябва... но наел съм се да стана у[чите]-л, трябва да бъде такъв в пълния смисъл на думата.

Па още е въпросно дали селото е такова, каквото ми го представиха. Ако имаше отрицателна статистика, в която да се дават подробни сведения за селата, за тяхното население и пр., аз щях да бъда ~~по-добре~~ добре ориентиран, па и не щях да прекарам такава тревожна нощ, в която щях да направя най-голямата глупост и да се откажа от това, за което съм мечтал, само защото то не е каквото го рисувах младежките ми блянове.

19 [август 1898 г.] сл[ед] обед

Домашните са много угрижени за мене. Особено е угрижена майка ми. От ден на ден, колкото по-малко остава до заминаването ми, толкова, толкова по-печална

става тя. А баща ми – наглед той не дава да се разбере колко е чувствителна за него раздялата. Мъжете имат това преимущество пред жените, че не дават възможност на другите да страдат ведно с тях. Те са по-въздържани при изказването на своята радост и скръб. Нещо по-вече, те даже изкусно прикриват своите чувства, щом като знаят, че с това ще принесат известна услуга. От това те страдат по-тежко, защото неизказаната скръб има тежестта на цяла планина. Да погледнеш някой баща ми, ще каже, че той едва ли не с най-голямо нетърпение очаква заминаването ми. А доколко е тъй знае само той, па отчасти и аз. Оня ден ме посъветва да се държа по-весело с домашните, особено с мама, и да не изказвам тъй лесно моите чувства, щом като зная, че те ще бъдат огън в огъня. Посъветва ме да внуша с държанието си на домашните, [че](23) тази раздяла е раздяла обикновена, макар да не беше такава за нас. ~~Искаше да се следи~~ Но не можа да се въздържи горкия[т]. Видях, че му стана мъчно, гласа му затрепери... очите му се насълзиха, но той бързо се окопити, примъкна стола си до мене и каза: „Е, ти сега почваш да печелиш. Ще станеш вече здрава опора на нашето семейство. Това ме много радва... Да знаеш колко съм щастлив, че и аз мога да ~~изпратя~~ видя син у[чите]-л. До днес само въздишах за това, но сега аз съм щастлив и благодарен на Бога, че послуша молбите ми. Това, което мислех, се сбъдна. Ако нататък не искам нищо за тебе, ти сам искай и моли Бога за това, което ти трябва, защото по-добре разбираш нуждите си. Аз ще се моля само да те закриля всемогъщия и да ти помага.“

Аз се насълзих. И мене почна да става мъчно, че ще се разделя с домашните. ~~До~~Вчера Днес До вчера бе, когато исках да напусна родния си град и да го заменя [със] село, а днес – види се, защото приближава деня[т] на заминаването ми, искам едва ли не тъкмо обратното. Ведно с домашните ми станаха мили града и къщата, като че бяха се слели в едно. Всичко имаше значение дотолкова, доколкото ~~беше~~ в пряка връзка ~~за~~ с тези, които най-много обичам. По-преди ако ми беше мъчно да се отделя само с домашните, а града и неговите прости хора, които ме докарват едва ли не до отвръщение, ме караха да искам по-скорошно заминаване; ако до вчера аз различавах домашни, град и граждани, днес всичко се изгуби и аз виждам само домашни. Всичко стана някак органично свързано. И покрай домашните ~~ми~~ станаха ми неизказано мили и града, и хората, па и животните дори. Аз почнах да се ~~вглеждам~~ преживявам скъпото си минало и отново обикнах всичко, което беше свързано с него. Насрещния[т] лес не е вече тъй неприветлив, както ми се струваше, а мил, мил, неизказано мил. ~~В него аз съм прекарал щастливо детство~~ Никога аз не съм ми е бил такъв. Па и не можеше да бъде такъв. Той всеки ден ден бе пред очите ми, но сега, когато ~~наближава~~жи времето да се простя с него, разбрах колко мъчно ми е да сторя това. Тъй е с всичко. Докле не изгубиш нещо, не можеш да оцениш какво ~~загуб~~ нещастие ще те сполети. Често си мислех, че ако се скараме с някой близък, то не ~~само~~ скръб, а радост ще изпитаме от това, обаче скараме ли се, разбираме каква голяма загуба претърпяваме и колко лекомислено сме гледали преди.

20 [август 1898 г.]

Ако ~~някой ме попита~~ ми предстоеше да избира едно от двете, ~~или~~ да остана у дома или да отида в село, аз не зная коя да предпочета. Мили ми са домашните, мил ми е града, мили ми са хората, мили ми са горите и полетата, плешивите хълмове, малката рекичка, мило ми е всичко, което е свързано с моите спомени. По-мили ми са и мечтите, желанието за работа, копнежа да бъда у[чите]-л, огнената страст да работя за просветата на народа. Стремежа да бъда полезен човек...

Ужасна алтернатива! Няма нищо по-лошо от подобна двойственост на нещата. Ако аз бях свободен да предпочета едно от двете, сигур[но] не бих избрал нито едното от тях, или най-малко, бих се колебал доста. А сега и да искам и да не искам, трябва да приема това, което ми се налага по необходимост. Ред условия ме принуждават да стана у[чите]-л. И аз трябва да стана такъв.

20 [август 1898 г.] сл[ед] об[ед]

Уморих се ужасно. Едва имам сили да продължа дневника си. Ръцете треперят и писалката се чувства тежка, като че е изпълнена с живак. Той бавно се движи по гладката хартия.

Имам много да пиша, но не зная от кое да почна по-напред. Та нима може да се излее на книга всичко, което чувстваме? Чувствата се изразяват сполучливо, когато са тихи и ясно определени, а цяла душевна буря не може я схвана и най-гениалното перо. Не с думи, а с вик може да се изкаже туй, което преживявам. У мен е цял хаос: то ми драго, то мъчно, то ми се ще да плача, то да се смея.

Аз се радвам, скърбя, блаженствам и страдам в едно и също време...

20 [август 1898 г.] след 1 час

~~Завинаха~~ Пратиха ме да купя нещо, което щяло да ми потряб[в]а непременно. И какво е туй нещо? Пита кашкавал! Слава тебе Господи, нещо което ще ми дотряб[в]а! Та, ако ми дотряб[в]а, не мога ли да си купя тогава? Но де щял съм да намеря. Като че само в нашия град има кашкавал. Но няма какво, трябваше да се подчиня на искането на майка. Мъчат ме само тия дребни предвидливости и предирчивости, та нима в село аз ще умра от глад, ако няма кашкавал? Не стига дето тази сутрин скитах непрестан[н]о за дреболии, за които не си струва да помисли човек, че и сега. Цели четири часа съм скитал и то за какво? За игли, за конци, за четки, за вакса, за и още много за... и все дреболии.

Не стига туй, но и над него трябваше, пак по искането на майка си, да отида у някои роднини, за да се сбогувам. Трябвало да им се обадя, защото такъв бил реда. И аз я послушах. Отидох, но защо ли? Да се измъчвам само. Цяло мъчение е ~~поеещението~~, когато ~~ее~~ посещаваш хора, с които нямаш никакви духовни връзки. По нищо не можете да се разберете. Тъй беше и с мене.

– „Е, добре дошъл...“
 – „Добре намерил.“
 – „Е, как си...“
 – „Добре...“
 – „Ти вече ставаш даскал.“
 – „Е, че ставам...“
 – „Че куга ще ходиш...“
 – „Тъй ли... Пъкний да не знаем... Ами че как ти дойде на ум да ни се обадиш...“
 – „Че дойде ми ей тъй на...“ – мълчание.
 – „Какво прави мама ти?“
 – „Работи...“
 – „Е, за син готви, трябва да работи...“ Пак мълчание.

– „Ами радва ли се, дето има вече син учител?“
 – „Че радва се...“
 – „Ще се радва ами...“ – отново мълчание.
 – „Ами колко ще получаваш?“ – Казвам колко.
 – „Е, е, ти вече стана голям човек, ще хванеш да не ни познаваш...“
 Продължително мълчание.
 – „Сбогом...“
 – „С[ъс] здраве; поздравя мама си, татя си, децата... Хай, добър ти път. Хем като си дойдеш, да не забравиш да наминеш пак?...“

Аз бързо, бързо заминавам, без да давам отговор. Още по-лошо е ~~ако~~ пък при тези роднини, които имат дъщеря, вече мома. Не може да се отърве човек от лигавения. И над всичко туй ще се обръща към тебе официално на „вий“, „г[осподи]-не“, как сте“, „какво прави г[оспо]-жа майка ви...“, „~~мамичко господин Чилингиров...~~“ и пр. дивотии. Санким такъми ще продават. Да им приберете щерката току, но няма що, правят си репетиция...

21 [август 1898 г.]

Приготовлението почти свършихме. Оставаше да се намерят малко пари за път; за разни дреболии заехме отгук-оттам, тъй че отвед, отдето можахме да заемем по нещо, направихме това. Сега ни трябваше една доста големичка сума, но нямаше от кого да искаме. Баща ми ходил при този при оня, но всеки се извинил, че няма, че не му било времето, че... тъй се извиняват богатите. Не искат да дадат, нека си кажат правичката, та да не се извиняват с различни дивотии, които ги правят смешни. Те биха развързали кисийте си, ако им се явеше друг, а не някой бедняк, какъвто е баща ми. Не лесно дава богатия[т] пари на нуждаещия се. Те имат едно правило – всички бедни са безчестни и нищо не може да ги отвърне от това. Мислят си хората, ако дадат пари нас, няма [да] ги видят никога, та по-добре да държат устата на кисията вързани.

При кого не е ходил баща ми и все няма. Да са чужди иди доди, а то все роднини и често много близки роднини. И насмалко аз щях да остана без пари, хеле, намери се един наш комшия, бедняк като нас, та ни зае. Без него не зная какво щяхме да правим. Трябваше да заемаме от банката. Ала и там трябват поръчители и пак работата ще се сведе към това да молим разни богаташи.

Скитанията на баща ми за пари ме настроиха много зле. Нервите ми едва не се изкъсаха. Бях принуден въпреки волята си да псувам и клея, че сме оста[на]ли петимни за една малка сума, която ни кара да правим дебели очи и да се унижаваме...

22 [август 1898 г.]

Последен ден... Часа е девет. След два часа и половина аз ще напусна всичко мило [и] близко до сърдцето. Плаче ми се. Очите често се овлажняват с[ъс] сълзи. Една безкрайна тъга ме е обзела. ~~Сълзите ми~~ Аз тъжа... ~~но за какво тъжа не зная сам~~ тъжа за всичко и за ~~нищо~~, което нивга не бих помислил, че ще тъжа. Аз тъжа даже за сухата тревичка, която е израстнала пред ~~нашия къщен праг~~ плета. Тя ми е особено привлекателна. Струва ми се, че нивга не ще видя подобна тревица, тъй суха, тъй привлекателна и главно тъй мила. В[ъв] всяко нейно листче като че е написана страница от моя живот. Аз чета миналото си в нея. Аз я помня от ранно детство как тя всяка есен пожълтяваше, изсъхваше и как напролет отново [се] съживяваше ~~пак живота съ своите~~ и покриваше съ своите сочни [листенца] изгнилите долища на плета. ~~И това в продължение на безкрайни и на дълги години. Щастливи~~

Аз виждам нейните усмивки, чувам нейния дъх говори. Аз виждам и сега как тя ми нашепва сбогом, но не тъй весела и приветлива, а тъжна като мене... Дали не скърби и тя...

9.30 ч.[аса] Как ли ще напустна домашните? Ще мога ли да изтрая толкова време без тях? Ще мога ли да живея без моите братчета?...

Налита ме да се откажа от всичко, само да си стоя у дома. Мъчно е да се напускат тези, с които си свикнал да гледаш себе си.

Година!... Малодушие!

Родители, братчета... а народ, човечество?

Бележки

1. Интересно е, че неговите родители не го кръщават Димитър, какъвто е обичаят. Той носи името на св. Стилиян – Детехранител. Това вероятно се дължи на факта, че неговите родители вече са изгубили няколко деца преди раждането му.

2. ЦДА, Ф. 108 К, оп. 2, а.е. 2

3. ЦДА, Ф. 108 К, оп. 2, а.е. 2, л. 1–2.

4. Пак там, л. 4.

5. Писмата са доста обширни, като всъщност съдържанието им по отношение на родословието представлява обобщен вариант на цитираните по-горе спомени. **Георгиева, Д.** Писма на Стилиян Чилингиров във фонда на Историческия музей – Шумен. – В : Сб. „Стилиян Чилингиров“. – Шумен, 1992, 113–144, с. 113.

6. Давия ж. (тур. *dava* от ар.) диал. ост.– съдебно дело, тъжба, процес.

7. ЦДА, Ф. 108 К, оп. 2, а.е. 2, л. 4–5

8. Пак там, л. 7.

9. Пак там, л. 8.

10. **Георгиева, Д.** Писма на Стилиян Чилингиров..., 132–133.

11. Салхана ж. (тур. *salhane* от ар. перс.) ост. – кланица, скотобойна.

12. Табакхана ж. (тур. *tavakhane* от перс.) ост. – работилница за щавене на кожи.

13. Пак там, с. 129–132.

14. ЦДА, Ф. 108 К, оп. 2, а.е. 2, л. 17–18.

15. Пак там, л. 8–10.

16. **Георгиева, Д.** Писма на Стилиян Чилингиров..., с. 132; По думите му Стилиян бил едно от най-любознателните деца в т.нар. долномахленско училище в Шумен. Един от отличниците на горномахленското училище бил негов адаш. Поради тази причина в първи клас, когато изучавали антична история, другарите му нарекли Чилингиров Диоген, за да го отличават от другия Стилиян, на който бил даден прякора Демостен. ЦДА, Ф. 108 К, оп. 2, а.е. 2, л. 62–63.

*17. Неразчетена дума, най-вероятно географско наименование на селището или областта, където се намира въпросното училище. Няма съмнение, че става дума за основното народно училище в никополското с. Мечка, където е първото назначение на Чилингиров като учител.

*18. Чилингиров е задраскал: „Само мисълта за това ме кара да [потрепвам] сладостно...“ и го е заменил с изречението в скобите.

*19. Тук Чилингиров е поставил знак за добавяне ✓, но така и не е допълнил текста.

*20. Тук Чилингиров е задраскал: „на човечеството. С време и това ще“.

21. Чилингиров вероятно прави опит за сравнение с офицерските галони.

*22. Не е ясна причината, поради която Чилингиров е поставил този индекс.

*23. В текста е употребено местоимението какво.

ЕДИН ОТ ПЪРВИТЕ

150 ГОДИНИ ОТ РОЖДЕНИЕТО НА

АКАД. НИКОЛА НАЧОВ

ЯНА ЯЗОВА

На 29 септември тази година⁽¹⁾ през вечерта тихо и скромно си отиде от нас Никола Начов, един от първите учители и просветители на България след Освобождението. Той си отиде на осемдесет и една години, преизпълнен с впечатленията, мислите и плодовете на две епохи – едната тъмна, жестока и робска, другата героична, светла и свободна. Преминал със своите осемдесет и една години по гръбнака на тия две епохи, лично преживял това, което, както той сам се изразява, се преживява от един народ веднъж за много векове, той имаше много нещо за разказване на поколенията и съвестно изпълни своя дълг. Всеки ден от почтения миг на неговите осемдесет и една години бе работа, непрекъсната, упорита и вършена с любов до самопожертвование.

Никола Начов се е родил в град Калофер на 20 септември 1859 г. Баща му, като мнозина от по-събудените и предприемчиви калоферски мъже, се занимавал с абаджийство, далече някъде в старата столица на турците, в белокаменна Бруса⁽²⁾. Там живеел той и работил аби заедно с брат си Манол, чиято съдба тъй трогателно е описана от Никола Начов в посмъртното [последното – б. ред.] му съчинение „До Бруса и назад“. Майката на Никола Начов, Дона, дъщеря на един от първите калоферски чорбаджии – дядо Начо, останала в Калофер и там добила две момчета – едното Никола, другото Начко, което рано се поминало. Когато Никола станал тригодишен, младата му и твърде деликатна майка заболяла от най-рядката за онова време болест – туберкулоза. В първата годишнина на сп. „Мисъл“ (кн. XII, стр. 895) в своя разказ „Сирачето“ Никола Начов си спомня за онова свое тъжно детинство, за една млада майка, потънала на леглото си във вмирисана пот и за нейното слабичко момченце, което безгрижно е метнало ръчица върху нея и спи последния спокоен сън върху майчините ѝ болни гърди.

Младата Дона се готвела вече да напусне и детето си, и земята, когато в Калофер дошла вест от Бруса, че мъжът ѝ се е поминал неизвестно от какво. Не съобщили на Дона страшната вест – тя и без това след няколко дни я научила на небето.

Малкият Никола останал на три години пълен сирак. Дядо му Начо и баба му Стойна го прибрали при себе си да го отгледат с другите си деца като свой син.

Детето още от малко проявило чудна ученолюбивост и затова още преди да постъпи в училището, дядо Начо го научил на буквите и думите по „Кириакодромиона“ на Софроний Врачански, тая рядка книга, която той притежавал и високо ценил, и в неделен ден след черкуване той прочитал някои работи от нея на малкия си внук.

През учебната 1866–1867 г. малкият Никола постъпва в калоферското първоначално училище, в което обучението се водело по взаимоучителната метода и буквите от азбуката не били а, б, в... а аз, буки, веи...

След свършването на това училище, което е дало много видни синове на България, Никола Начов имал желание да продължи учението си някъде другаде, но нямал средства за това. Тогава един от първите търговци на Калофер, високоблагородният и ученолюбив негов калеко Стойчо Хр. Бешикташлиев, въпреки многобройната си челяд, се нагърбва с издръжката на по-нататъшното учение на Никола, който проявил такъв жив ум и склонност към науката. Оттогава Никола Начов смятал този скромен и рядко благороден свой калеко за втори баща, леля си Мария – за майка, а многобройните им дъщери⁽³⁾, повечето от

които станали учителки, а някои от тях са вземали и дейно участие с перо и слово в борбата за просветното и обществено издигане на учителството, за свои кръвни сестри.

На 1875 г. Никола Начов е в прочутата габровска Априловска гимназия, където трябва да се върне в III клас, понеже в това прочуто учебно заведение IV дори III на калоферското четирикласно училище не са се признавали. Цяла една година минава в труд и учение, но на 1 май в Габрово избухва въстание, на 11 май войската на Фазлия паша жестоко потушава бунта, изгонва учениците от гимназията и затваря това най-прочуто на времето си учебно заведение.

Никола Начов става чирак при един търговец в Пловдив, като същевременно се учи да завежда и търговските му книги. Там го заварва Руско-турската война, оттам той следи страшните събития и пожарите, и кръвопролитията, които предшествали възкресението на един петвековен мъртвец.

Един руски казашки отряд на 7 юли нахлул в неговия любим роден град, но, уплашен от вестта за поражението на русите при Стара Загора, отстъпил зад Балкана. Тогава, като си знаели участва, калоферци се впуснали да бягат през планината, като хвърляли в доловете кърмачета и животни, а зад тях Калофер, старият Алтън Калофер, горял в планинските гънки като факла и разсвирепелите за отмъщение турци извличали от пламналите къщи всичкото им богатство. Така сиракът Никола изгубил и родното си място. На пепел станал градът, голямата двуетажна къща на дядо Начо, с толкова много прозорци, че до днес се разправя в Калофер за тях, дядо Начо – заклан при чешмира на своя двор от турците, къщата и дюкянът на Стойчо Бешикташлиев изгорели до земята, а сам той с жена и деца забегнали някъде към Карлово и Сопот.

После Никола Начов станал свидетел на бесенето на заловените в Карлово въстаници в Пловдив. Бесилки били вратите на магазините на пловдивската главна чаршия. Никола Начов видял как карали към тия бесилки най-достойните синове на България по чорапи, в парцали и кал, бледи и съсипани. Това са били последните герои, загинали преди зората. На 3 януари 1878 г. русите навлизат в Пловдив. Пловдив е свободен. Никола Начов е вече двацетгодишен. Копнежът му да се учи е станал още по-силен. Той чувства, че новоосвободена България има нужда от учени хора, от много сили... но той имал на ръка само спестеното от чирашката си заплата от пловдивския търговец. Тогава, заради учението, иначе свитият и срамежлив Никола Начов се решава на най-голямата авантюра в живота си – да отиде в Брусa и след двацет години да потърси взиманията на баща си. И наистина той отива и след тримесечна одисея и чудновати преживявания, които тъй интересно описва преди смъртта си в своите пътни бележки „До Брусa и назад“, той успява да събере малко пари, връща се в Пловдив и отново постъпва в III клас на пловдивската мъжка гимназия. В края на 1883–1884 г. той свършва с успех гимназиалното си образование. След тия дълги истории на своето мъченическо учение Никола Начов бива назначен за учител в III-класното перушенско училище и като учител, се явява на обявления по медицина конкурс за стипендиите, които давала Дирекцията на народното просвещение на Източна Румелия. В деня на конкурса се обявява Съединението на България. Това било на 5 септември 1885 г. Конкурсът не се състоял. На 2 ноември Сърбия обявява война на България и Никола Начов отива с легиона на студентите.

След войната Никола Начов постъпва като преподавател по български език в Садовското земеделско училище, където учителства близо 5 години. В първата годишнина на сп. „Денница“ Никола Начов за първи път излиза като писател, на който новоосвободена България е трябвало да обърне сериозно внимание. Там той напечатва първата своя поема в звучни, чисти стихове „Калофер войвода“. Поемата е написана в духа и формата на народните песни. Такъв начин на писане възприеха после за своите поеми най-добрите ни поети. Навярно тая поема е обърнала внимание на тогавашния началник при Мин. на нар. просвета, д-р Ив. Шишманов, и в края на януари 1891 г. Никола Начов телеграфически бива назначен за преподавател по български език в Софийската държавна гимназия. В тая гимназия Никола Начов учителства до 1 септември 1909 г. Едни от най-видните наши писатели, професори и общественици са негови ученици, а после и съратници в полето на

литературата. За него те имаха една чиста и искрена почит, от него те са научили много нещо, за тях той бе учител и личен пример, пример на достойнство, ученолюбие и работа до последни сили за отечеството.

Никола Начов бе член на Академията на науките, която издаде и някои от съчиненията му. Други от съчиненията му издаде и Калоферската благотворителна културно-просветна дружба в София, на която той бе основател и 25-годишен председател. Двайсет и пет години като председател, а през последните няколко години като почетен председател на дружбата, Никола Начов неуморно и ентусиазирано работи за сближение и опознаване на членовете ѝ и за културното и материално издигане на неговия любим роден град Калофер. Заради тая му дейност и тоя ентусиазъм калоферци използваша желанието му да почива в калоферска земя, което той често обичаше да изказва тихо и скромно, и прибраха тленните му останки в двора на една от най-високите, най-поетичните и красиви черкови на Калофер. И тъй тоя дух – на стария просветител Никола Начов, на стария учен и поет, който изцяло принадлежеше на светлия град Калофер, се прибра с тялото в една земя, една горешо обичана земя. И по тоя начин поне за тоя голям покойник ние вярваме, че пръстта му ще е лека.

Както споменахме по-горе, Никола Начов е човек и писател от две крайно различни епохи и това обстоятелство не е могло да не се отрази в неговото писателско дело. Излязъл като двайсетгодишен младеж от петвековната тъмница на българския народ и излязъл в ослепителната светлина на току-що изгрялата свобода, Никола Начов живее със спомени за страшното и героично минало и с изследвания и наблюдения на настоящето. Спомените предизвикват у него жив интерес да разрови научно и литературно оная епоха, която скоро ще остане за българския народ само спомен, само черна завеса, а настоящето събужда у него ентусиазма на строителя и жаждата за научна и литературна работа. И така за времето отпреди и веднага след Освобождението – от 1392 г. до 1934 г., на бял свят излизат едно след друго научните изследвания и литературните вдъхновения на Никола Начов.

В 1892 г. в София излиза неговото съчинение „Из ръкописите на Еня Хр. Кърпачов“.

В 1896 г. пак в София излизат двете му студии „Калоферската мъжка света обител“ и „Студия върху стихосложението на нашите народни песни“ (отпечатък от кн. LII–LIII на Периодическо списание на Българското книжовно д-во в Средец).

В 1904 г. излиза студията му „Хаджи Найден Йоанович татарпазарджичанин“ (отпечатък от Периодическо (браилското) списание, кн. LXV, София).

В 1910 г. излиза книгата му „Бачо Киро Петров“, София.

През 1921 г. в кн. XV на сборника на Бълг. академия на науките излиза студията му „Новобългарската книга и печатното дело у нас от 1806 г. до 1877 г.“

В 1925 г. като отделен отпечатък на кн. XIX на сборника на Българската академия на науките излиза голямата му книга „Цариград като културен център на българите до 1877 г.“. Още в 1879 г., когато минава през Цариград като двайсетгодишен юноша, за да отиде и събере бацините си вересии в Брусa Никола Начов имал възможност да се запознае в Цариград с много от лицата и събитията, които предизвикали черковния въпрос. Главно той попаднал в тая атмосфера, която вдъхнала в душата на възторжения юноша жив интерес към ония героични и пълни с жертвования години. И плод на тоя интерес в 1925 г. излиза вече от българския академик Никола Начов неговото научно, но пълно с поезия и живот съчинение: „Цариград като културен център на българите до 1877 г.“.

В 1925 г. Никола Начов публикува и „Трета добавка и поправка към „Бълг. книгопис за 100 г.“. (Първа и втора книга добавки са дадени на професор Ал. Теодоров[–Балан] при издаване на новия пълен книгопис.)

Все около това време трябва да е излязъл и неговият „Библиографически преглед на нашата математическа литература от началото до края на 1886 г.“ (отпечатък на сп. „Искра“, Шумен, г. II, бр. III–IV).

Пак в тая 1925 г., по случай петдесетгодишнината от смъртта на Иларион Макариополски Никола Начов публикувал своите спомени и изследвания „Иларион Макариополски (1875–1925)“. С живота и делата на Иларион Макариополски Никола Начов се е запознал още през своето скитане из Брусa и Цариград.

В 1927 г., като издание на Калоферската културно-просветна дружба в София, излиза извънредно големият научен труд на Никола Начов, неговото извънредно ценно изучаване на гр. Калофер и на оная негова епоха от 1707–1877 г., през която се роди и Ботев и се нарече люлка на българското величие.

В 1935 г., като издание на Калоферската благотворителна и културно-просветна дружба в София, излезе гордостта на Никола Начов неговото изследване върху личността, живота и обществената дейност на един от цариградските български стълбове на борбата за църковното освобождение на България, калофереца Христо П. Тъпчилешов. С тая своя книга Н. Начов напоследък най-много се занимаваше, радваше й се, за нея бе употребил много усилия и труд и за нея обичаше да приказва. Архивата на Христо П. Тъпчилешов се състояла от 26 копирни книги, всяка от по 500 цигарени листа, някои от които били съвсем разядени и мастилото едва личало по тях. От тези цигарени книжки, буква по буква, Никола Начов с лупа трябваше да събере из някакъв книжен прах историята на борбите около черковния въпрос. Тия книги на търговеца Хр. П. Тъпчилешов съдържали входящата и изходяща търговска кореспонденция на търговската му къща, между която се намирала и преписката му с известни дейци по черковното и политическо освобождение на България и на Македония. От тях Никола Начов се е спръл на 500 писма, като такива, които представляват интерес за целта на неговите проучвания. Архивата на Христо П. Тъпчилешов ни се поднася като жива история на оная величава борба, която българският еснаф в Цариград е изнесъл на плещите си срещу богатите гръцки владици, тази архива, както пише и г-н К. Мутафов за архивата на Хр. П. Тъпчилешов, „представя голям брой ценни и достоверни сведения за живота и дейността на мнозина други общественици – духовни и мирски – от онова далечно веч епископско минало. Тези, от които наведохме образци, ще поставят в нов облик мнозина от въпросните дейци, от които, по една или друга причина, някои са били засенчени впоследствие в по-ново време, а други – прекалено и дори незаслужено надценени. Между другото още, този архив ще даде възможност да се реабилитира паметта на други общественици, които по стечението на тогавашните обстоятелства общественото мнение беше оценило и заклеимило като предатели, като турски мекерета. От писмата на тоя род личности узнаваме истинската тяхна дейност, истинския техен духовен лик. И тъй архивът на Хр. П. Тъпчилешов от Калофер представя от себе си една твърде ценна и всеобхватна история на най-важния период от народностното движение на бълг. народ през 19 век“.

Никола Начов с големи усилия възкреси за българската история още едно светло име и със своята книга „Христо П. Тъпчилешов“ й спечели един голям син. Наистина, ако да не бе Никола Начов, тоя упорит и съвестен изследовател на български ценности, надали новите българи ще знаят нещо за дядо Христо Тъпчилешов, чието име и дело свободата щеше да покрие със забрава.

В 1936 г. Бълг. академия на науките издаде нова книга на Никола Начов – „Спомени на Мито Анков за размирните години (1872–1878)“. Тези спомени на Мито Анков се отнасят до Врачанския революционен комитет, до неговото възобновяване и енергичната му дейност, несполучливото въстание във Враца в 1876 г. – арестите, бягството и новия живот в Румъния, обявяването на Руско-турската война, героичната отбрана на Шипка, Шейново, Габрово, Котел, прекратяване на войната, разпускане на Опълчението.

Като се е движел по моста между робството и свободата, заедно с научните си съчинения Никола Начов е дал за тия две епохи от живота на България и много литературни творби. Тука ще ги споменем набърже, за да продължим с другите научни творби на Н. Начов, а с по-подробно съобщение за всичките му литературни работи ще завършим на края. По-главните му литературни работи, които обхващат тоя преход от робството към свободата са: „Бунтовници“ (повест, 1898 г.); „Дядо Генко Севдата в София“ (повест, 1902); „На Царевец“ (повест, [издал] Яким Груев, 1907); „Дядо Начо“ (1928); „Ботю Петков“ (1928); „Мара бялабългарка в нашия народен епос“ (кн. XI на Сборника на Академията на науките) и „До Бруса и назад“ (1934).

Въпреки и малко, Никола Начов е направил известни – тъй да се каже, научни отклонения в своите интереси към епохата допреди Освобождението и в първите дни на

свободата. По-главни такива негови научни съчинения са: „Нашите хаджии и Божи гроб“ (1906), „Райчо Каролев“ (кратка биография), „Ръководство за стихотворство“ (1894), което и до сега не е изгубило значението си и може да се вземе като един здрав и сериозен учебник по стихосложението, „Храм-паметник „Св. Ал. Невски“ (1924), „Св. княз Борис български“ (кратка биография, 1907), „Предложните глаголи в новобългарския език“ (1901), „Аджарският ръкопис“ (печатан в Сборника за народни умотворения и пр., издава Мин. на нар. просвета, XVI–XVII), „Захари Икономович Круша“ (печ. в „Училищен преглед“, год. XI, кн. 8), „Дейци и дела в чехо-българските взаимни отношения“ (в списание на Българо-чехословашката взаимност, София, год. III, бр. 1–4).

Една от многото заслуги на Никола Начов пред българския народ е и тази, че той в множество борби и писания изтъкна личността на Ботев, стана негов биограф от обожание към него и дотолкова се срасна с всеки въпрос за Ботев, че който и културен българин да потърси каквото и да е за Христо Ботев, непременно се сеща за Никола Начов.

От 1910 г. до 1933 г. от Никола Начов за Христо Ботев са излезли тия книги: „Христо Ботйов“ (биография с един портрет, 2 факсимилета и три карикатури. Издал Ив. Г. Игнатов, София, 1910); „Христо Ботйов“ (биография, София, 1918); „Христо Ботев“ (София, 1926); „Христо Ботев“ (София, 1931); „Преведени от Христо Ботев книги“ (отпечатък, без дата).

В 1933 г. тихият и прекалено скромнен Никола Начов поведе една шумна борба по вестниците с двама карловци – г-да Н. Славчев и Сучурумски, които искаха да му отнемат въз основа на спомените на някои стари жени в Карлово Христо Ботев. Тоест, те се опитаха след половин столетие да го отнемат на Калофер, а това все едно значи да го отнемат от Никола Начов. И тогава тоя тих човек наистина избухна, публикува много статии и накрая на 6 ноември 1933 г. излезе с отделна книжка, която се появи като издание на Калоферската благотворителна и културно-просветна дружба – „Де е роден Христо Ботйов“.

В тази книга Никола Начов повтаря някои доказателства, както и показанията на брата на Христо Ботев – генерал К. Ботйов, за раждането на великия поет и революционер в Калофер, което нещо петдесет години не е било оспорено от никого, та и тепърва спомените на някои бабички не биха могли да подхванат една такава шумна борба. Както и да е, Никола Начов запази за Калофер Христо Ботев и по тоя въпрос спокойно легна в земята.

Между многото си ръкописи, които напоследък Никола Начов даде на съхранение в Академията на науките, той предаде и един обемист ръкопис, на първата страница на който бе написано с ясения му и ситен почерк: „Бележки за книгата „Христо Ботев“ от Ив. Г. Клиначаров (1921 г.)“. Може би и този труд подир смъртта му ще види бял свят.

Никола Начов е и един от първите наши библиографи, един съвестен библиограф по свое собствено влечение. Тодор Боров, един от най-добрите и най-сериозни библиографи в България, в деня на погребението на Никола Начов на 1 октомври т.г. във вестник „Мир“ публикува една сърдечна статия за покойника, за тоя достоен съратник в библиографското поле и достоен предшественик и учител. В тази своя статия Тодор Боров изказва съжалението, че Никола Начов не можа да дочака учредяването на готвения и тъй желан библиографски институт, за да бъде един от първите му стълбове, както е и един от първите библиографи в България. По-главните негови библиографски трудове са: „Из историята на новобългарската библиография“ (С. Петербург, 1905 г., из сборника на проф. В. Н. Лемански); „Библиографически преглед на нашата математическа литература от началото до края на 1886 г.“ (отпечатък от сп. „Искра“, Шумен, г. II, бр. III–IV); „Новобългарската книга и печатното дело у нас от 1806 до 1877 г.“ (Сборник на Бълг. академия на науките, кн. XV, 1921 г.) и много други.

Никола Начов употреби през своя живот наистина грамадни усилия да изслужи достойно своята служба на младата българска наука, която няма традиции, няма учители и примери, от които тоя почти самоук можеше да види опора. Никола Начов се видя като в лес, където с още неколцина той бе един от първите дървари, които трябваше да си пробият път през тази вековна тъмнина. И Никола Начов, със своето крайно усърдие, работливост до самопожертвование и голяма дарба, даде на поколенията в наследство и за пример едно голямо научно дело, отвори за младите път през вековния тъмен лес.

Но научните съчинения на Никола Начов не са забележителни само по своята строга научност, подробност, прегледност, яснота и критично отнасяне към всеки факт, исторически спомен, дори и документ – неговите научни съчинения се отличават очебийно със своя живот на езика и идеите, с един прекрасен, почти поетичен стил и едно вдъхновение, което ги прави не сухи и книжни, а увлекателни за четене, като най-увлекателния роман. Никола Начов стопли своята наука със сърцето си, с поезията си и затова тя няма да остане суха и мъртва и чужда за народа. Тя ще живее и ще става все по-популярна и все по-жива, понеже и самият този непоправим в скромността си човек си отиде и няма повече да пречи със своята свитост и срамежливост на нейното популяризиране.

Голямото сърце на Никола Начов, което изпълни с жива поезия неговите строго научни произведения, още от най-ранни години се предава и на чистата литература. Изпод вдъхновеното му перо са излезли много стихове, поеми, повести и романи, които той от прекалена скромност е нарекъл пак повести.

Първото му сигурно излизане на литературния хоризонт е 1890 г., когато напечатва в сп. „Денница“ поемата си „Калофер войвода“. Последният му литературен труд са пътните му бележки „До Бруса и назад“, които излязоха в 1934 г., като издание на книгоиздателство „Факел“ – София. В 1938 г. пак книгоиздателство „Факел“ издаде една сбирка от събраните негови стихотворения, които той е печатал по разните вестници и списания и които без благородната инициатива на издателството щяха навярно да се разгубят и да изчезнат.

Най-голямата си сила Никола Начов е развил в повествованието. Там той е незаменим. Дълбоко поетичен, бърз в мислите и хрумванията, остро духовит и неизказано трагичен, той създава и издава в 1902 г. в София първата си повест, както я нарича той, а аз бих я нарекла първата трагедия на нравите ни след Освобождението – „Дядо Генко Севдата в София“.

Някога тая книга, като връстница на Алеко Константиновия „Бай Ганю“, е била и достойна негова съперница. От село Бойково тръгва неукният дядо Генко да иде при учения си син в София, който заемал в нова България голяма служба и имал богата жена и дете. Дядо Генко е прост, но честен, здрав стълб на всички добри български традиции, той е селякът, чиято проста душа пет века е запазила под нож и меч българщината на полуострова. Отива той в новия образован свят, попада сред оная криворазбрана цивилизация и ония малко културни хора, които поради липса на подготвени още лица са се настанили на високи постове. Дядо Генко попада в много конфузни положения само поради това, че не знае, не е виждал, но той пита, настоява, иска да се оправи из тая нова българщина. Всички около него са засрамени, недоволни от него и най-накрая неприятно засегнати, че простият дядо Генко сам е проникнал във вътрешната тяхна мизерия, която те замаскирват с надутост и външен разкош. Дядо Генко от деликатност към тях се прави, че не им е забелязал лошия и нещастен живот и си заминава разочарован от свободата, от културата и бъдещето на България.

Може би неговите мисли на края са скритите мисли на Никола Начов, едно тайно разочарование от нова България, което доброто му и родителско сърце не обичаше да изказва, но което той тъй остро написва в предговора си към книгата „Христо П. Тъпчилещов“. Неговите мисли започват тъй:

Кой е дядо Христо П. Тъпчилещов?

Той е нявгашият скромнен българин, но голям родолюбец, наречен труженик, останал само с нявгашиното килийно образование, набожен, извънредно трудолюбив, пестелив, любознателен и голям родолюбец – добродетели, които цели пет века са крепили целокупен нашия злочест народ да не загине под дългото тежко иго.

В днешното наше уж свободно, но лукаво време на голяма морална поквара, когато казаните висши добродетели са оплутни и смачкани в калта и най-вече висшият наш идеал за светло бъдеще на нашата свята, многострадална родина е доста разколебан у нас – вярвам, че моите думи ще повдигнат, и то не у малцина, и ирония, и смях. Нищо! Аз

поисках само да констатирам един прескърбен факт и да изпълня един голям отечествен дълг.

Много увлекателна, пълна с любовен трагизъм, героизъм и величие е повестта на Никола Начов „На Царевец“. Първата повест на Н. Начов е публикувана в 1898 г. – „Бунтовници“. После той е печатал по вестници и списания разкази и пътеписи, които събира в една книга: „Смесна китка от горски цветя“. В 1934 г. Н. Начов написва своето посмъртно съчинение „До Бруса и назад“, с което и приключи своята обществена, научна и литературна дейност. Същата година книгоиздателство „Факел“ издаде тия му пътни бележки под псевдоним Нанчо Донкин. Със същия тоя псевдоним подир четири години същото издателство публикува събраните стихотворения на Н. Начов.

В пътните бележки „До Бруса и назад“ с един крайно увлекателен, свеж и бърз език, с едни прекрасни мисли и образи, Н. Начов разказва своята одисея като двайсетгодишен юноша из Цариград и Бруса. България току-що е освободена. В тази книга едно от най-ценните работи са духът и настроението на онай историческа епоха. Настроението на свободните, едва прогледнали българи, настроението на озверените и претърпели поражение турци. Настроението на турците по турските села в България и кланета и безчинства в българските села, които са напуснати от руските войски. Отмъщението на турците за поражението на Отоманската империя. В тая книга ние ще срещнем в истински и близки разговори нашия еснаф, главно абаджии в Цариград, тия скромни, но въодушевени патриоти, които изнесоха на слабите си плещи голямата борба с гръцките богати и силни владци. В тая година – 1879-а, тука, на 28 юли, ние ще посрещнем с няколко българчета абаджийчета младия княз Александър Батенберг. Ще го чакаме на Буюк дере в Цариград да слезе от белия параход и да се представи в руската легация и на султана. Оттам той ще потегли за Варна, където за пръв път ще види своето второ отечество. И ние ще го видим. Трогателно е описанието на срамежливия и плах момък с чадъра на ръка, който минал край българчетата.

„Той се поизчерви и плахо ни изгледа“ – пише Никола Начов. И колко мил и симпатичен ни става младият Ал. Батенберг! В тази книга ние за първи път ще се возим на влак. Хиршовата железница, която хвърчи като змей със 7–8 км в час. Машината се движела с огън от дърва, които тия дяволски чиновници на Хирш свличали на дяволска кола от планината в един бент. В тази книга сегашните хора ще чуят нещо любопитно – какво са били и нашите градове по-рано. Например: „Бургас е малък градец, но защото е на пристанище, чува се името му.“

В тази книга ще присъстваме на петъчното въртене на дервишите в мевлянето в Бруса и ще посетим в протестантския пансион няколко български деца, които, останали без родители след кланетата от Старозагорското въстание (1875 г.), били доведени чак в Бруса и скоро нямало да знаят нищо за себе си. От тая книга ще научим още и с най-голями подробности коя е Бруса, тая стара и славна столица на турците.

„До Бруса и назад“ би трябвало да се прочете от всички български младежи. От тая книга те ще останат не само доволни от трогателния разказ за една тежка човешка съдба; но ще научат и много нещо от българската история и ще видят какъв висок дух и какъв ентузиазъм са имали тогава българи.

Стихове и поеми Никола Начов е писал доста и като един от първите стихотворци и поети по време у нас имало е да се бори в неуравнената поетическа нива с голямата неуредица, която е съществувала тогава в ритмите и римите. Най-добър е Н. Начов в поемите, където се придържа в ритъма на народните песни, който му е най-близък и най-познат. Неговата голяма поема „Калофер войвода“, за която споменахме по-горе, се отличава с един свеж живот, с хубави, живи образи, чист, поетичен език и съвършена форма, поема, която не в 1890 г., но и днес би правила чест на всеки добър поет. Със същите качества се отличава и голямата му балада „Калинка“.

Но Никола Начов има и малки, тихи, чисто лирични стихотворения, като това например, което е направено, не зная от кого, на много хубава песен, а ние като ученици от провинцията я пеехме с възторг:

*Припомням си за вас, честити дни, сега,
припомням си, но веч със горест и тъга!*

...

*Щастлив, игрив, засмян бях нявга аз и млад,
не знаех оц тогаз ни скръб, ни зло, ни яд.*

*Ни бръчка имаше на гладко ми чело.
Нито пък косъм бял от мисъл, жал, тегло.*

*Къде хвъркнахте вий, дни, кат сън далеч завчас?
Не знам туй как стана, нито усетих аз.*

*Изгубих ви!... О, колко бих се радвал!
Да ви изкупя пак, за вас бих всичко дал.*

*О, вий щастливи дни, върнете се за миг,
привествувал ви бих с душа, с възторг велик!*

*Припомням си за вас, честити дни, сега,
припомням си, но все със горест и тъга!*

С тия многобройни и достойни свои творения Никола Начов утешаваше напоследък своята разтревожена от болести и неписане душа, с тях той живееше, почитан крайно от тия, които го знаеха.

Въпреки че не искаше, смъртта го извика на почивка и на нас ни остана това, което е направил досега.

В една нощ на края на септември Никола Начов биде отнесен за последно преношуване в черковата „Св. София“. Зад олтаря на черковата от четвърт век почива неговият връстник-другар и възторжено обичан поет Иван Вазов, на когото той посвети по случай 25-годишния му юбилей такава хубава ода. Какво ли са си казали през тая нощ тия двама другари след една тъй дълга раздяла?

Навярно Иван Вазов го е запитал:

– Има ли го нашия ентузиазъм? Младите обичат ли България като нас? Живеят ли нашите идеали?

А, може би, грохотът от бомбите на днешната война, който никак не прилича на гласа на черешовото топче, да е заглушил отговора на Никола Начов.

Бележки

1. Статията е написана през 1940 г. Препечатваме я от сп. „Училищен преглед“, год. XXXIX, 1940, с. 1278–1292.

2. Бруса – старото име на град Бурса, Турция.

3. Една от тях – Радка Бешикташлиева, е майка на Яна Язова (1912–1974). Язова използва труда на вуйчо си – „Калофер в миналото“ (1927), при написването на романите „Левски“, „Бенковски“ и „Шипка“ от трилогията си „Балкани“ (1987–1989).

СТАРТИРА ПРОГРАМА „ГЛОБ@ЛНИ БИБЛИОТЕКИ – БЪЛГАРИЯ“

На 28 май т.г. Министерството на културата и Програмата на ООН за развитие официално оповестиха националната програма „Глоб@лни библиотеки – България“, която се подкрепя от субсидия в размер на 15 милиона щ.д. от Фондация „Бил и Мелинда Гейтс“. Ключови партньори са Държавната агенция за информационни технологии и съобщения, Българската библиотечно-информационна асоциация и Националното сдружение на общините в Република България. Водеща институция е Министерството на културата, а ПРООН е изпълнителната агенция по програмата.

Стратегическата цел е да се осигури лесен и равнопоставен достъп до информация, знание, комуникации и електронни услуги в обществените библиотеки чрез ползването на безплатен интернет и други информационни и комуникационни технологии, за да се подпомогне приобщаването на българските граждани към глобалното информационно общество, да се повиши качеството им на живот и да се ускори развитието на гражданското общество.

Предвижда се безплатно ползване на ИКТ оборудване и интернет от посетителите в 900 обществени библиотеки в големи и малки градове и села. Чрез мобилизиране на допълнителни средства програмата ще се стреми частично да обхване още 700 библиотеки. Близко 3000 библиотекари ще бъдат обучени в компютърни умения, предоставяне на нови услуги и модерен библиотечен мениджмънт. Програмата е насочена към нуждите на обикновения българин, като цели повишено качество на услугите в обществените библиотеки.

Очаква се целевите библиотеки да се превърнат в по-привлекателни места за потребителя и да развият своя обхват и дейности. Програмата ще способства обществените библиотеки да бъдат утвърдени като фактор за обществена промяна и средища на знанието. Предвижда се програмата да има балансиран географски обхват, за да подпомогне преодоляването на междурегионалните и вътрешнорегионалните различия. Програмата разчита на общите усилия на централната власт, местната власт и гражданския сектор.

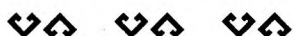
До 5 години от своето начало програмата ще даде възможност на повече български граждани да ползват ресурсите на глобалната мрежа чрез поне 3 обществени библиотеки във всяка от 264-те общини на България. Програмата ще помогне на библиотеките да се развиват като значими местни средища за информация, комуникация, обучение, знания и културна дейност. Библиотеките ще формират активна мрежа, която ще съдейства за приобщаване на българските граждани към глобалното информационно общество. Очаква се обществените библиотеки да обслужват нарастващ процент от населението на страната.

В резултат на съвместните усилия на местната общност, ключовите партньори по програмата и Фондация „Бил и Мелинда Гейтс“ ще бъде създадена „новата библиотека“. Тя трябва да предоставя пакет от услуги за гражданите: компютри за потребителите; достъп до интернет и онлайн информация; електронно съдържание от местно значение; електронни услуги; обучения по компютърна и

информационна грамотност; разработване и изпълнение на проекти в полза на общността; пространство за местни инициативи и събития; дейности, насочени към специфични групи (напр. деца, безработни, предприемачи); приветливи помещения за посетителите; ориентирана към потребителя работа на библиотекарите.

За повече информация посетете уебстраницата на програмата:

<http://www.glbulgaria.bg>

НАРОДНО ЧИТАЛИЩЕ „ПОСТОЯНСТВО“ – град ЛОМ

О Б Я В Я В А

Национален литературен конкурс

„ЯНА ЯЗОВА“ – ЛОМ’2009

Трето издание

Условия:

- ◆ конкурсът е анонимен;
- ◆ литературен жанр – разказ;
- ◆ до 3 литературни творби в 3 екземпляра;
- ◆ размер на творбата – до 5 машинописни страници;
- ◆ възраст – от 14 до 35 години;
- ◆ срок за изпращане на творбите – 20.10.2009 г.

Материалите се изпращат в плик на следния адрес:

3600 гр. Лом, ул. Славянска № 1, за Румяна Кръстева – библиотекар в НЧ „Постоянство“.

За въпроси, свързани с конкурса, може да ни пишете на следния email адрес: biblioteka_lom@abv.bg или да се обадите на тел: 0971/66-471.

Необходими сведения за кандидата: име, презиме, фамилия, точен адрес, ЕГН, тел. за връзка.

Данните за участника се поставят в отделен плик.

Ще бъдат присъдени три награди :

I награда – 200 лв.

II награда – 150 лв.

III награда – 100 лв.

Резултатите от конкурса ще бъдат обявени през месец ноември 2009 г. на сайта на Община Лом: <http://www.lom.bg>

ПРОЕКТ „ВИРТУАЛНА БИБЛИОТЕКА – БЪЛГАРИЯ“

На 11 май т. г. по повод патронния празник на Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ и професионалния празник на библиотечните и информационните работници проф. Стефан Данаилов, министър на културата на Република България, официално откри първия етап – създаване и оборудване на учебен и съвършен център в Народната библиотека на Проект „Виртуална библиотека – България“. Изграждане на Единна национална библиотечно-информационна система.

Проектът е с огромно национално значение и е съвместна инициатива на България и Словения. Той стартира в Националната библиотека на България през 2007 г. и в пилотната си фаза включва още няколко библиотеки от страната – Народна библиотека „Иван Вазов“ – Пловдив, Регионална библиотека „Дора Габе“ – Добрич, Регионална библиотека „Проф. Боян Пенев“ – Разград, Регионална библиотека „П. Павлович“ – Силистра, Регионална библиотека – Благоевград и Библиотеката на Специализираното висше училище по библиотекознание и информационни технологии (СВУБИТ).

Основната цел е дългоочакваното изграждане на Единна национална библиотечно-информационна система за библиотеките в страната на основата на словенския програмен продукт COBISS, вместо единични автоматизирани системи само на отделните библиотеки.

Стратегически проектът е насочен към интеграцията на нашите библиотеки с европейските и регионални библиотеки и структури. Участието в мрежата *COBISS.Net* осигурява възможно най-бърз достъп до информацията за фондовете на библиотеките и позволява усъвършенстването на човешкия потенциал и съжителството в многоезична и мултикултурна среда.

Практически проектът цели преодоляване на значителното изоставане в технологичното обновление и създаването на интегрирани библиотечни системи в българските библиотеки. Предвижда се изграждането на Национален своден каталог на българската книжна продукция, обучение и професионално съдействие за библиотекарите и потребителите.

Проектът дава възможност в Националната библиотечно-информационна система да бъдат включени много библиотеки, което е важна стъпка за оптимизирането и икономическата ефективност на работата им.

От българска страна проектът се финансира от Министерството на културата и личното съдействие на проф. Стефан Данаилов. Бяха целево насочени средства и в момента продължава работата по подмяна на локалната мрежа за структурите, които са включени в първия етап на въвеждането на COBISS; изграждане на съвършено помещение; изграждане на обучителен център, закупуване на нова техника (компютри и принтери) за основните работни места в мрежата, изплащане на таксите за софтуера и др.

С реализирането на проекта ще бъде направена още една голяма стъпка към целта Националната библиотека на България да работи като съвременна културна и модерна информационна институция в глобалното информационно общество, съхранила през годините уникалността на българската национална памет, възпроизведена в българското книжовно наследство, което е основание за партньорство в световните културни процеси.

Отдел „Библиотечна координация“

НЕЙНО ВИСОЧЕСТВО ШЕЙХА МОЗА БИНТ НАСЕР НА ПОСЕЩЕНИЕ В НАРОДНАТА БИБЛИОТЕКА

СТОЯНКА КЕНДЕРОВА

На 14 април т.г., по покана на президента на България, на официално посещение в нашата страна бяха емирът на Катар Хамад бин Халифа ат-Тани и неговата втора съпруга Нейно Височество шейха Моза бинт Насер ал-Миснед. Културната програма на г-жа Моза бинт Насер включваше запознаване с експозициите в Археологическия музей в София, както и с ориенталския фонд на Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Естествено, това първо посещение на висок гост от тази арабска страна породи у нас и желанието да се запознаем накратко с Катар.

Държавата Катар е разположена на едноименен малък полуостров, владен в Персийския залив, и заема с площ от 11,43 хил. кв. км. с население 824 000 жители. През VII век тя влиза в границите на създадения след възникването на исляма Арабски халифат. През XVI век е португалско владение, а през 1916 г. става британски протекторат. През средата на отминалото столетие тук е отменено робството, а през 1971 г. е обявена независимостта на страната. По своето държавно устройство Катар е абсолютна монархия, като властта принадлежи на емира. Икономиката на страната се основава на нефта (по запаси от тази суровина Катар е на трето място в света) и на природния газ. Важни отрасли са също така риболовът и туризмът. Страната се посещава годишно от 732 000 туристи. Населението има висок стандарт на живот, не се облага с данъци, а здравеопазването и образованието са напълно безплатни(1).

Запознати със съвременното развитие на арабския свят с основание смятат, че особен принос за големите икономически, социални и културни постижения на емирството има семейната двойка емирът Халифа – шейха Моза. Разбирателството и хармонията, които съществуват в техните отношения, намират израз в подкрепата, която емирът оказва на всички проекти на съпругата си в областта на образованието, благотворителността, а така също и в усилията ѝ за по-активен диалог между цивилизациите и за разбирателство между ислямския свят и Запада. Нейната обществена активност е във фокуса не само на катарските, но и на световните медии. Шейха Моза разчупва доста стереотипи, наложени в ислямското общество, като се появява на публични места с открито лице и се обявява против полигамията. В резултат на нейните усилия и съвременните разбирания на емира, Катар става втората след Кувейт арабска страна в региона, където жените имат изборително право на глас и право да шофират коли. Според шейха Моза, образованието е първата стъпка към равнопоставеността на арабската жена и тя дава личен пример в това отношение особено като специален посланик на ООН за ЮНЕСКО по въпросите на основното и висшето образование. Не случайно е избрана за „доктор хонорис кауза“ на американския университет „Карнеги“ и изнася лекции в американски и други университети, издигайки идеи за борба с бедността, с насилието и с липсата на образование и просвета.

Шейха Моза е завършила социология в Университета в Катар. Предварително бяхме запознати с факта, че втората специалност на нашата високопоставена гостенка е

ориенталистиката, поради което подбрахме едни от най-красивите образци на арабска калиграфия и подвързваческо изкуство, които да ѝ покажем, както и интересни като съдържание преписи на арабски, персийски и османотурски език, съхранявани във фонда на Ориенталския отдел. Г-жа Моза живо се заинтересува от начина, по който е протекла реставрацията на Коран от XV век от библиотеката към „Гомбул джамия“ в Шумен. Преписът беше в изключително тежко състояние, свидетелство за което бяха показаните ѝ цветни снимки на паметника преди процеса на реставрация. Тя обърна специално внимание и на оригиналния каталог на библиотеката на Осман Пазвантоглу във Видин, създаден през 1837 г. Подобни екземпляри се срещат доста рядко, дори и в страните на исляма.

Един от най-хубавите паметници, съхранявани в Народната библиотека, е преписът от XVI век на персийски език „Разкази на пророците“, който съдържа 18 цветни миниатюри на библейските пророци, чиито цветове не са загубили своята свежест и днес. Същевременно, по идея на Народната библиотека, президентството закупи луксозно издание на английски език на този ръкопис, което включва и двете миниатюри на друг персийски ръкопис – „Тимур-наме“ („Поема за Тимур“). В момента, в който шейха Моза се възхищаваше на тези ръкописи, г-жа Зорка Първанова, която придружаваше нашата гостенка при посещението ѝ в Народната библиотека, ѝ поднесе изданието като подарък.

Най-голямо вълнение за г-жа Моза бе да види картата на Персийския залив на арабския географ от XII век ал-Идриси в един от четирите пълни преписа на неговия труд „Книга за развлечение на копнеещия да преброди страните“ (2). Когато тя се докосваше до тези паметници, отбеляза, че те са достойни за експозиция в музея на изкуството, който в момента се изгражда в Доха с нейно съдействие.

Г-жа Моза получи като дар от Народната библиотека книги за България, издание на СД на един от най-красивите преписи на Корана, съхранявани при нас, както и информация за фондовете на библиотеката на СД. От своя страна гостенката подари на Ориенталския отдел луксозно двутомно издание на Корана – с успореден превод на английски език, отпечатано в Бейрут през 2007 г.

Ще отбележим също така, че специалисти на Народната библиотека участваха най-активно в избора и оформянето на подарък от страна на президентството за семейството на емира. Това бяха два *джуза* (3) от Корана в препис от средата на XIX век, предоставени от главния мюфтия – д-р Мустафа Хаджи, които обаче се нуждаеха от почистване и реставрация. Колеги от Лабораторията за реставрация и консервация на писмени паметници при Народната библиотека своевременно реставрираха ръкописа и подготвиха специална кожена папка за него. Ориенталският отдел изготви сертификат за преписа, който ще остави допълнителна следа от посещението в нашата страна, тъй като е дарен (*вакфиран*) през 1881 г. от Хасан ефенди от Филибе (Пловдив) за упокой на душата на неговата дъщеря Монла Шерифе и в името на Бога.

Бележки

1. **Джифърд**, Клайв. Енциклопедия География на света. Прев. от англ. Ез. И. Николова. – С., 2005, с. 258; **Луканов**, А., Н. Божинов и Ст. Димитров. Страните в света. 2007–2008. Справочник. 7. пераб. и доп. изд. – С., 2008, 153–154.

2. За образци от тези ръкописи вж **Кендерова**, Ст. и З. Иванова. Из сбирките на османските библиотеки в България XVIII–XIX век. Каталог на изложба. – С., 1999.

3. Джуз – една тридесета част от Корана.

МЕЖДУНАРОДНИЯТ ДЕН НА КНИГАТА И УЧИЛИЩНИТЕ БИБЛИОТЕКИ

АННА ПОРТАРСКА

По повод Международния ден на книгата – 23 април – АБК организира среща-разговор на тема „Държавната политика към книжния сектор – възможности и очаквания в обстановка на криза“. Срещата се проведе на 3 и 4 април т.г. в курорта „Боровец“.

Приоритетна тема на разговора бяха държавните културни политики по отношение на книгата и четенето – една година по-късно, и по-специално законът за публичните библиотеки, редуциране размера на ДДС върху книгата и приважането му към европейските стандарти (5–7%), необходимостта от създаване на национална програма за подкрепа на четенето. С особена острота беше поставен въпросът за масовото закриване на училищните библиотеки.

Лектори на срещата бяха Надежда Захариева, зам.-министър на културата, Мукадес Налбант, зам.-министър на образованието и науката, Ваня Грашкина, председател на ББИА, Серж Сафран, френски издател.

В края на срещата участниците приеха декларация против закриването на училищните библиотеки и уволняването на специалисти-библиотекари. В нея се казва:

Четенето е най-важният източник за придобиване на знания, за опознаване на света и за образование на подрастващите. То е активност, която отваря хоризонти и дава истински възможности за реализация на младите хора. Четенето е неделима част от модерното общество и стратегическа предпоставка за развитие на икономика, основана на знанието.

Проведеното през 2006 г. в България авторитетно международно изследване на уменията за четене PISA показва, че 28,7% от петнадесетгодишните ученици са под минимума на грамотността, а 22,3% са покрили само най-елементарните критерии.

Това, според изводите на анализаторите, означава, че над половината от бъдещото население на нашата държава ще е способно само на най-нискоквалифициран труд.

Във всички цивилизовани държави дори лекото занижаване на резултатите от това изследване води до разработването и внедряването на мащабни мерки в областта на образованието и за насърчване на четенето. Вече три години българската държава не предприе нищо в тази насока. Напротив – системата на делегираните бюджети и липсата на съответно нормативно регулиране доведе до масовото закриване на един от основните центрове за осъществяване на образователната политика – училищните библиотеки, и до уволняването на библиотекарите. Съгласно Манифеста на ЮНЕСКО и ИФЛА училищната библиотека е „неразделна част от образователния процес“ и стои „в основата на всяка дългосрочна стратегия за грамотност и образование, информационно осигуряване, икономическо, социално и културно развитие“, а „правителството, чрез своите министерства, отговорни за образованието, трябва да разработи стратегия, политика и планове, които да реализират принципите на този манифест“.

Като считаме, че със закриването на училищни библиотеки са нарушени принципите на манифеста и е възпрепятстван свободният и равен достъп на българския ученик до образование, знание и информация, гарантирани му от Хартата за правата на човека, ние, **издатели, книготърговци и журналисти**, участници в годишната среща-разговор, посветена на проблемите в книжния сектор, настояваме:

1. Да се спре закриването на училищните библиотеки и уoliaвяването на специалисти-библиотекари със специална разпоредба на МОН.

2. Да се регламентира мястото и ролята на училищните библиотеки в българското училище и това да намери място в Закона за училищното образование и предучилищното възпитание и подготовка.

3. Финансирането на училищните библиотеки да бъде включено в единния разходен стандарт като негова неотменна част при съблюдаване Насоките за развитие на училищните библиотеки на ЮНЕСКО и ИФЛА, а именно: минимум 10 книги на ученик, минимален фонд от 2500 заглавия и най-малко 5% от разходите за издръжка на един ученик.

4. В нормативните документи да се регламентира длъжността „библиотекар“, съгласно изискванията за неговата професионална подготовка.

5. Да се обвърже учебният процес с ползването на допълнителна литература, което ще стимулира учениците да развият способностите си за четене.

4 април 2009 г.

От участниците в срещата

Декларацията беше изпратена до президента на Република България, председателя на Народното събрание, председателя на Министерския съвет, министъра на образованието и науката, председателя на Комисията по образование при Народното събрание и медиите.

Авторката е изпълнителен директор на Асоциация „Българска книга“.

По време на Третия събор на българите от Средна Европа, който се проведе в навечерието на 24 май около археологическите разкопки на старославянското селище Микулчице в Южна Моравия – предполагаемото място, където е бил погребан свети Методий, бе открит внушителен 4-метров бронзов паметник на създателите на славянската писменост светите братя Кирил и Методий. Паметникът е дело на живеещия дълги години в Словакия наш скулптор Емил Венков. На тържественото откриването на паметника присъства правителствена делегация начело с председателя на Народното събрание на Република България Георги Пирински.

СТРАТЕГИЯ ЗА РАЗВИТИЕ НА КУЛТУРАТА И БИБЛИОТЕЧНОТО ДЕЛО В ОБЩИНА ТЪРГОВИЩЕ

ПЕТЪР МАТЕВ

Наскоро обществеността в Търговище се запозна със стратегията за развитие на културата през периода 2009–2011 г. Тя бе разработена от специалистите в отдел „Култура“ и от ръководителите на културните сектори в града. Стратегията изисква по-тясно взаимодействие между държавни и обществени организации и съобразяване с местните условия и традиции.

Регионалната библиотека „Петър Стъпов“ – с богатия си фонд, 6-те читалищни и над 40-те училищни библиотеки в общината, има челно място в културния живот. Расте броят на читателите и сега, след закриването на библиотеките към предприятия и делегираните бюджети в училищата, ученици, студенти, граждани ежедневно прекрочват прага на библиотеката.

Съвместно с Обединения детски комплекс, с Младежкия дом и с читалище „Напредък“ библиотеката предлага на децата и младежите различни извън-училищни форми. Има вече опит в използване на алтернативно финансиране – защита на проекти, дарения и приходи от стопански дейности.

Разширяват се методическите функции на библиотеката и сега могат да се посочат следните възможности за по-нататъшно развитие и постижения:

- след възстановяване на Методичния отдел се организираха семинари по общини;
- ръководството на библиотеката и специалистите подпомагат автоматизирането на библиотечните процеси в читалищата;
- засилват се връзките с побратимения град Търговище в Румъния, ще продължат и тези с библиотеката в Котбус, Германия, установени още преди 30 години;
- работи се за разширяването на библиотечно-библиографски знания сред учениците;
- дигитализира се част от фонда и се усъвършенства специализираният библиотечен софтуер, ще се работи по публикуване в сайта на библиотеката на електронни каталози за книги и специални фондове.

Тази стратегия за развитие на културата ще утвърди Община Търговище като водещ културен център. През 2009 г. се отбелязаха 50 години от създаването на Окръжната библиотека и 140 години от първата читалищна библиотека в града. Регионална библиотека „Петър Стъпов“ ще продължи и занапред традицията да обогатява духовния живот на града.

ДОПЪЛНЕНИЯ КЪМ „ТАБЛИЦИ НА ДЕСЕТИЧНАТА КЛАСИФИКАЦИЯ“

БОРЯНА ТАБАКОВА

Предложените класификационни решения са обсъдени от Групата за унифициране на класификационната практика при Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ и приети за използване в Текущата национална библиография. Те са разделени на четири групи.

I ГРУПА. Допълнения въз основа на ПО-ДРОБНО ДЕЛЕНИЕ В УДК (пълни стандартни издания на английски и руски език) ИЛИ ДОПЪЛНИТЕЛЕН ТЕКСТ към същото ниво, които не са включени в изданието на УДК 1985–1991

ИНДЕКС

ДА СЕ ДОБАВИ И:

Общи определители за форма
Специални определители, които се използват с всички
определители за форма

(0.021.8)	Документи със специален формат
(0.024)	Документи в зависимост от пространственото представяне
(0.024.7)	С ефект на панорама. (Напр. Панорамни книги)
(0.025)	Документи в зависимост от наличието на илюстрации
(0.025.2)	Илюстрирани

Общи определители за място

(4/5)	Евразия
(470.344)	Чувашия
(470.57)	Башкирия
(498.4)	Трансилвания
(498.8)	Северна Добруджа (Румъния)
(536.2)	Обединени Арабски Емирства
(729.81)	Мартиника

Общи определители с дефис

- 055.26	Жени-майки. Бременни. Кърмачки. Бъдещи майки
1.	Философия
159.955	Рефлексия (психология)
3.	Обществени науки
355.17	Военен церемониал

Експертна помощ

6. 615.831 646.2	Приложни науки. Медицина. Техника. Селско стопанство Към забележката: Хромотерапия (Лечение с цветни лъчи) Плетене в домашни условия
7. 796.83	Изкуство. Художествени занаяти. Фотография. Музика. Развлечения. Игри. Спорт Към забележката: Кикбокс
8. 809.411 809.411.5 82.14 82.51 82.561 894.365	Езикознание. Филология. Литература Евенкийски (тунгуски) език Евенски (ламутски) език Химни. Религиозна лирика Съдебни речи Тостове Гагаузка литература
9. 943.59	География. Биографии. История История на Люксембург

II. ГРУПА. Класификационни решения от практиката на Центъра за национална библиография, взети въз основа на СМИСЛОВО СЪОТВЕТСТВИЕ ИЛИ АНАЛОГИЯ

ИНДЕКС ТУК СЕ КЛАСИФИЦИРА И:

3. 316.27 340.11	Обществени науки Етнометодология Субективно право
5. 535.1	Математика. Естествени науки Квантова физика
6. 615.838 616.831	Приложни науки. Медицина. Техника. Селско стопанство Лечение с „жива вода“ (алкално активирана, с pH 9.6) Болест на Алцхаймер
7. 800.72	Езикознание. Филология. Литература Езикова политика

III. ГРУПА. Сложни и съставни индекси и общи определители, изградени по правилата на УДК в Центъра за национална библиография

3. 311:3 364.4-053.2 364.4:159.9 364.4:61	Обществени науки Социална статистика Социална работа с деца Социална работа с лица с психологични проблеми Медицинска социална работа
---	---

6. Приложни науки. Медицина. Техника. Селско стопанство
 615.83:535-2 Цветолечение
 616.9-02:623.458 Инфекциозни болести, причинени от бактериологично оръжие
 616.921.5-02:598.2/.9 Птичи грип при човека
 619:616-097 Ветеринарна имунология
 621.39:629.78 Космически комуникации
 658.11:316.356.2 Семейни фирми

7. Изкуство. Художествени занаяти. Фотография. Музика.
 Развлечения. Игри. Спорт
 791.43.05:001.9 Научно-популярни филми

8. Езикознание. Филология. Литература
 808.67-313:003.034:003.344.1 Транслитерация на български лични имена на латиница
 820(458.2) Малтийска литература на английски език

9. География. Биографии. История
 911.372.4:379.84 Курортни селища
 930.1:159.953 Историческа памет
 930.85(262.5:210:497.2) История на българското Черноморие

IV ГРУПА. МЕТОДИЧНИ РЕШЕНИЯ за класифициране на отделни типични случаи

- 1 РЕШЕНИЕ: Класифициране на литература по Религиозен фундаментализъм
 Да се използва комбинация от следните индекси (според случая):
 291.1 ; 28 ; 329.3:2
- 2 РЕШЕНИЕ: Класифициране на литература по Управление на човешките ресурси
 Да се използва комбинация от следните индекси (според случая):
 331.5 ; 331.108 ; 658.3.012
- 3 РЕШЕНИЕ: Класифициране на литература по Фирмено планиране
 334.72.008.5+658.012.2+338.26
- 4 РЕШЕНИЕ: Класифициране на двуезични терминологични разговорници по стопанство
 338(038.2)=867=30+801.316.4=867=30:338
- 5 РЕШЕНИЕ: Класифициране на литература за Нанотехнологии
 539.1/.2+541.1-12+620.22:541.1
- 6 РЕШЕНИЕ: Класифициране на Фармакотерапевтични справочници
 615.015(035)+615.2/.3(035)

ЗАВРЪЩАНЕТО НА ХРИСТО БОТЕВ

РУМЕН ЛЕОНИДОВ

Можете ли да си представите как би изглеждала една среща между Христо Ботев и съвременния български президент? Ако поетът-революционер би възкръснал, за какъв би го взел редовият полицаи, сержант от МВР? Как биха го възприели обикновените по-възрастни българи? А по-младите?

Какво би казал Христо Ботев от трибуната на Народното събрание пред изненаданите депутати и министри, държавния глава, журналистите? А пред водещ в Българската национална телевизия?

Какъв потрес и удивление ще предизвикат у безсмъртната душа на войводата тези седем денонощия, през които ще денува и ношува в днешна България?

Писателят Васил Пекунов е сътворил тази историческа „визитация“ в едноименния си роман. В него той отрежда на Ботев не ролята на удивителен лечител, а на духовен коректив. В крайна сметка надеждите на отново материализирания поет да се самоосвободим от собственото си робство са... Всъщност да не издаваме тайната – отговорът ще намерите между редовете на романа **„Визитацията“**, чиято премиера се състоя на 28 април т.г. в Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“.

Васил Пекунов е автор на сборника разкази „Прозорец към гората“ (1988), философско-сатиричните импресии „Зимата на нашата ламбада“ (1990), сатиричната пародия „Сполука за Германия“ (1990), романа „Схемата“ (2001), „Извънвремето“ (2002) – художествено изследване на първите години от посткомунистическия преход, романа „На живо“ (2008) – за съдбата на поколението, родено в средата на миналия век. Пекунов нашумя и с романите-притчи „Верникът и Неверникът“ (2003), „Зрящият и Незрящата“ (2007), „Вирусът и Антивирусът“ (2008), които съставят трилогия, написана в стила на „магически романтизъм“ и посветена на най-светлите, най-съкровения човешки ценности и възжелания.

Но в последния си роман – „Визитацията“, писателят задълбочава художествените си търсения. Стъпка по стъпка, ден след ден, той проследява едно чудо, една магия, едно сякаш немислимо, невъзможно посещение на националния ни герой Христо Ботев. Абсурд? Лудост? Ала кое е по-голям абсурд: Ботевото слизване при нас или онова, което той вижда наяве в отечеството си? И кое е лудост: вълшебството на мнимата му кратка визитация или живата реалност на обществото ни днес.

Пекунов, Васил. Визитацията. Ред. Теодора Димитриева. – София: Изток-Запад, 2009. – 532 с.

НОВИНИ ОТ НБКМ

На 16 март т.г. в Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ бе открита изложбата **„Райнхард - Владигеров, взаимовлияния и проекции“**, осъществена от Къща-музей „Панчо Владигеров“ в партньорство с Народната библиотека и НМА „Проф. Панчо Владигеров“. Маестрото работи в театрите на Макс Райнхард в Берлин и във Виена от 1920 до 1932 г. Настъплението на фашизма променя съдбите и пътищата на Райнхард и Владигеров, които по произход са евреи. Само грижливо изписаните от Владигеров стотици нотни страници - музика за спектаклите на Райнхард, програмите и афишите, събирани и грижливо пазени от него и семейството му, са свидетелствата на това време. Владимир Владигеров – племенник на именития композитор, изпълни негови музикални пиеси.

На 30 март т.г. в Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ бе открита изложбата **„Кнут Хамсун“** по случай 150 години от рождението на големия норвежки класик. Явор Милушев, зам.-министър на културата, произнесе слово. Халвар Ингебрингтсен, зам.-министър на културата на Норвегия, поздрави организаторите, домакините и участниците в изложбата, а Н. Пр. г-жа Тове Скарстейн, посланик на Норвегия в България, обяви откриването на дните на Кнут Хамсун в България. Явор Милушев подари на Халвар Ингебрингтсен записки и впечатления от пътуването на своя баща, Тодор Милушев, в Норвегия през 1937 г. А от името на Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ директорката й, проф. дфн Боряна Христова, подари на госта от Норвегия книгите „Българската национална библиотека и нейните директори“ и „България – люлка на европейската цивилизация“.

На 6 април т.г. в Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ бе открита Национална изложба **„И НИЙ СМЕ ДАЛИ НЕЩО НА СВЕТА: младите таланти на България“**. Изложбата бе част от Националната програма за отбелязването на 100-годишнината от обявяването на Независимостта на България и бе организирана от Министерството на образованието и науката със съдействието на Министерството на културата. Целта на инициативата бе национално представяне на отличили се български ученици и техните преподаватели в областите: математика, информатика, информационни технологии; български език и литература; чужди езици; природни науки и екология, обществени науки, спорт и видове изкуства. Постерите в експозицията бяха изработени от Националната професионална гимназия по полиграфия и фотография.

На 24 април т.г. в Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ бе експонирана изложбата **„Българската Болградска гимназия – блян и реалност“** по повод на 150-годишнината от нейното създаване. Нейни организатори бяха Народната библиотека, Министерството на образованието и науката и Общобългарският комитет и фондация „Васил Левски“. Изложбата откри проф. дфн Боряна Христова. Ст.н.с. д-р Ружа Симеонова разказа на присъстващите за подготовката на експозицията. В изложбата бе проследено развитието и

образователните постижения на Централното училище в Болград през периода 1859–1885 г., докогато то съхранява и отстоява българския си характер. С помощта на дигитално заснети архивни документи, портрети, снимки и материали от възрожденски книги и периодични издания бяха онагледени различните аспекти от дейността на гимназията, осъществена благодарение на нейните директори и учители – едни от най-образованите за времето си българи. Специално внимание бе отделено на директорите на гимназията – Сава Радулов, Димитър Мутев, д-р Георги Миркович, Теодосий Икономов, д-р Васил Берон, Павел Тодоров, Георги Стаменов. Акцентирано бе върху направените нововъведения в гимназията – създаване на пансион, библиотека и ученическо дружество „Събуждане“. Изложбата бе част от националната програма за честване юбилея на Болградската гимназия.

Отдел „Библиотечна координация“

In memoriam

Неочаквано ни напусна
нашата дългогодишна колежка

Елена Фурнаджиева
(1925–2009)

Завинаги ще я помним с нейната колегиалност, висок професионализъм и човечност.

Нейните книги и ценни справочни издания, които читателите и колегите ѝ ползват, ще са спомен за всеотдайността ѝ към Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“

От колегите от НБКМ

ПОСТЪПИЛИ КНИГИ В СЕКТОР „ИЗДАНИЯ ПО БИБЛИОТЕЧНО ДЕЛО“ В НБКМ

На български език

Мк II / Б 44 ч

БИБЛИОТЕКИ, четене, комуникации : Пета национална научна конференция, Велико Търново, 22–23 ноември 2006 г. / Състав. Лъчезар Георгиев и др. ; Науч. ред. Лъчезар Георгиев. – В. Търново : Унив. изд. „Св. св. Кирил и Методий“, 2007. – 283 с.

Мк I / И 22

ИВАНОВА, Климентина. В началото бе книгата : Разказ за старобългарската книга и нейната съдба / К. И. Иванова. – 2. изд. – София : Ариадна, 2002. – 215 с. : с ил., 8 л. цв. ил.

Мк I / К 69

КНИГА и комуникация – от идеята до интерпретацията : Национална кръгла маса по случай петнадесетгодишнината на университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“, Велико Търново, 24–25 април 2007 г. / Състав. Елена Георгиева и др. – В. Търново : Унив. изд. „Св. св. Кирил и Методий“, 2008. – 182 с. : с ил., факс.

Мк. II / К 78 н

КОЛЕВА, Радка и др. Народната библиотека в Пловдив : Архивни хроники 1879–1945 г. / Р. Колева, Е. Стоицов. – Пловдив : Нар. библ. „Иван Вазов“, 2008. – 359 с. : с портр., табл., ил.

Мк II / Р 44 б

РЕГИОНАЛНА библиотека „Пенчо Славейков“ – Варна. Библиотеката в новото хилядолетие : 125 години Регионална библиотека „Пенчо Славейков“ – Варна, 1883–2008 : Сборник / Състав. Емилия Милкова и др. – Варна : Регионална библ. „Пенчо Славейков“, 2008. – 224 с. : с ил., факс.

Мк I / Ц 17 в

ЦАНКОВА, Светла. Въведение в медиазнанието : Учебник / С. В. Цанкова. – София : Унив. изд. „Стопанство“, 2007. – 255 с. : с табл.

Мк II / Ц 44 м

ЦЕКОВА, Екатерина. Музейна комуникация и музейно образование / Е. С. Цекова ; [Предг. Р. Русев]. – София : Сдружение „Кръг Будител“, 2007. – 172 с. – (Библиотека Музеология '21 ; кн. 1)

На руски език

Мк II / А 16 п

АВДУЛОВА, Татьяна. Психологические основы менеджмента : Уч.-метод. пособие / Т. П. Авдулова. – Москва : Либерей-Бибинформ, 2005. – 151 с. – (Сер. Библиотекарь и время. XXI век ; 24)

Мк II / А 75 э

АНТОПОЛЬСКИЙ, Александр и др. Электронные библиотеки : принципы создания : Науч.-метод. пособие / А. Б. Антопольский, Т. В. Майстрович. – Москва : Либерей-Бибинформ, 2007. – 284 с. – (Сер. Библиотекарь и время. XXI век ; 56)

Мк II / А 95 с

АХМАДОВА, Юлия. Система менеджмента качества библиотеки : Уч.-практ. пособие / Ю. А. Ахмадова. – Санкт-Петербург : Профессия, 2007. – 262 с. – (Сер. Библиотека)

Мк II / Б 27 к

БАСАМЫГИНА, Ирина и др. Кооперация библиотек : Науч.-метод. пособие / И. Н. Басамыгина, А. А. Трофименко. – Москва : Либерей-Бибинформ, 2007. – 96 с. – (Сер. Библиотекарь и время. XXI век ; 68)

Мк II / Б 26 м

БАСАМЫГИНА, Ирина. Микроэкономика библиотечного дела : Науч.-практ. пособие / И. Н. Басамыгина. – Москва : Либерей-Бибинформ, 2006. – 160 с. – (Сер. Библиотекарь и время. XXI век ; 51)

Мк II / Б 38 и

БЕРЕСТОВА, Татьяна. Информацион-

ное пространство библиотеки : Науч.-метод. пособие / Т. Ф. Берестова. – Москва : Либерея-Бибинформ, 2007. – 239 с. (Сер. Библиотекарь и время. XXI век ; 76)

Мк II / Б 54 б

БОГДАНОВА, Ирина. Библиотечный диалог : аспекты речевого общения : Уч.-метод. пособие / И. А. Богданова. – Москва : Либерея-Бибинформ, 2006. – 118 с. – (Сер. Библиотекарь и время. XXI век ; 45)

Мк II / Б 59 п

БОЙКОВА, Ольга. Правовое регулирование библиотечно-информационной деятельности : Науч.-практ. пособие / О. Ф. Бойкова. – Москва : Либерея-Бибинформ, 2006. – 479 с. (Сер. Библиотекарь и время. XXI век ; 30)

Мк I / В 23 э

ВАСЬКОВА, Наталья и др. Электронные источники правовой информации : Уч.-метод. пособие / Н. И. Васькова, М. В. Салменкова. – Москва : Либерея-Бибинформ, 2006. – 115 с. – (Сер. Библиотекарь и время. XXI век ; 49)

Мк II / Г 18 б

ГАЛИМОВА, Елена. Библиотечный сервис : Уч.-метод. пособие / Е. Я. Галимова. – Москва : Либерея-Бибинформ, 2006. – 143 с. – (Сер. Библиотекарь и время. XXI век ; 38)

Мк II / Г 46 р

ГИЛЯРЕВСКИЙ, Руджеро. Развитие принципов книгоописания : Краткий очерк / Р. С. Гиляревский. – 2. изд., доп. – Санкт-Петербург : Профессия, 2008. – 239 с. – (Сер. Библиотека)

Мк II / Г 63 с

ГОЛУБЕВА, Наталья. Семейное чтение в детской библиотеке : Уч.-метод. пособие / Н. Л. Голубева. – Москва : Либерея-Бибинформ, 2006. – 88 с. – (Сер. Библиотекарь и время. XXI век ; 32)

Мк II / Г 93 т

ГУСЕВА, Евгения. Типология библиотек : Науч.-метод. пособие / Е. Н. Гусева. – Москва : Либерея-Бибинформ, 2007. – 152 с. – (Сер. Библиотекарь и время. XXI век ; 65)

Мк III / Д 13 л

ДАВЫДОВА, Милитриса. Литературная библиография : Уч.-практ. пособие / М. И. Давыдова. – Москва : Либерея-Бибинформ, 2005. – 96 с. – (Сер. Библиотекарь и время. XXI век ; 23)

Мк VI / Д 92 и

ДУЛАТОВА, Анна и др. Информационная культура личности : Уч.-метод. пособие / А. Н. Дулатова, Н. Б. Зиновьева. – Москва : Либерея-Бибинформ, 2007. – 172 с. – (Сер. Библиотекарь и время. XXI век ; 53)

Мк II / Е 38 б

ЕЗОВА, Светлана. Библиотечное общение как феномен исследования / С. А. Езова. – Москва : Либерея-Бибинформ, 2007. – 160 с. – (Сер. Библиотекарь и время. XXI век ; 78)

Мк II / З 25 б

ЗАЙЦЕВ, Владимир. Библиотечная сфера в период преобразований: 1985–2005 гг. : Факты, события, люди: размышления руководителя / В. Н. Зайцев. – Москва : Либерея-Бибинформ, 2006. – 200 с. (Сер. Библиотекарь и время. XXI век ; 52)

Мк II / З 46 д

ЗБАРОВСКАЯ, Наталья. Деловые игры для занятий библиотечных специалистов : Сб. метод. материалов / Н. В. Збаровская. – Москва : Либерея-Бибинформ, 2005. – 120 с. – (Сер. Библиотекарь и время. XXI век ; 27)

Мк III / З 65

ЗИНОВЬЕВА, Нонна. Основы современной библиографии : Уч. пособие / Н. Б. Зиновьева. – Москва : Либерея-Бибинформ, 2007. – 96 с. – (Сер. Библиотекарь и время. XXI век ; 69)

Мк VI / К 85 х

КОРЯКОВЦЕВА, Нина. Хрестоматия по информационной культуре / Н. А. Коряковцева. – Москва : Либерея-Бибинформ, 2007. – 141 с. : с ил. – (Сер. Библиотекарь и время. XXI век ; 59)

Мк II / К 90 к

КРИВОРОТЕНКО, Светлана. Краеведческий фонд библиотек : Уч. пособие / С. Н. Криворотенко. – Москва : Либерея-Бибинформ, 2006. – 63 с. – (Сер. Библиотекарь и время. XXI век ; 31)

Мк II / Н 53 ж

НЕМИРОВСКИЙ, Евгений. Жизнь для книги : Док. портреты – очерки / Е. Л. Немировский. – Москва : Либерея-Бибинформ, 2007. – 288 с. – (Сер. Библиотекарь и время. XXI век ; 73)

Мк II / О 25 б

ОБЩЕЕ библиотековедение : Хрестоматия : Ч. 1.– Москва : Либерея-Биб-

информ, 2007 — (Сер. Библиотекарь и время. XXI век ; 57)

Ч. 1. Теоретические основы / Состав. Р. А. Трофимова и др. — 2007. — 533 с.

Мк II / О 59 л

ОПАРИНА, Надежда. Литературные игры в детской библиотеке : Уч.-метод. пособие / Н. П. Опарина. — Москва : Либерей-Бибинформ, 2007. — 96 с. — (Сер. Библиотекарь и время. XXI век ; 67)

Мк II / П 30 б

ПАШИН, Алексей. Библиотека как социально-культурная система: вопросы управления : Уч.-метод. пособие / А. И. Пашин. — Москва : Либерей-Бибинформ, 2005. — 96 с. — (Сер. Библиотекарь и время. XXI век ; 25)

Мк II / П 52 т

ПИЛКО, Ирина. Технологические процессы в библиотечной работе : Уч.-метод. пособие / И. С. Пилко. — Москва : Либерей-Бибинформ, 2005. — 176 с. — (Сер. Библиотекарь и время. XXI век ; 26)

Мк VI / С 20 и

САФИУЛЛИНА, Зульфия. Информация : ценность и оценка : Науч.-практ. пособие / З. А. Сафиуллина. — Москва : Либерей-Бибинформ, 2006. — 223 с. — (Сер. Библиотекарь и время. XXI век ; 40)

Мк II / С 51 д

СОЛЯНИК, Алла. Документоснабжение библиотечных фондов : Уч.-метод. пособие / А. А. Соляник. — Москва : Либерей-Бибинформ, 2007. — 128 с. — (Сер. Библиотекарь и время. XXI век ; 66)

Мк II / Ф 68 б

ФОКЕЕВ, Валерий. Библиографическая наука и практика : Терминолог. словарь / В. А. Фокеев. — Санкт-Петербург : Профессия, 2008. — 271 с. — (Сер. Библиотека)

На други езици

Мк II / Б 44 у

БИБЛИОТЕЧКЕ услуге : 36. радова : Дани матичних библиотека Србије 2008 / Гл. и одг. уред. Сретен Угричић. — Београд и др. : Заједница матичних библиотека Србије и др., 2008. — 216 с. : с. ил.

Мк II / К 78

КОЛЕКЦИЈЕ у библиотекама : Формирање, заштита, богачење, одржавање, ревизија и коришћење : Дани матичних библиотека Србије 2007 : 36. радова / Гл. и одг. уред. Сретен Угричић. — Београд и др. : Заједница матичних библиотека Србије и др., 2008. — 320 с. : с. ил.

Мк III / К 82 w

KREMER, Malgorzata et al. Wydawnictwa Biblioteki 1856–2006 : Bibliogr. / Oprac. Malgorzata Kremer, Anna Sroka. — Krakow : Pol. Akad. Umiejtnosci, 2006. — 184 p.

Мк II / Е 91

EUROOPPALAINEN Monrepos=Det europeiska Monrepos etc. / Sirkka Havu, Inkeri Pitkaranta ; Transl. Christoffer von Bonsdorff et al. — Helsinki : Helsinki Univ. Libr., 2006. — 206 p. : col. ill. — (Kansalliskirjaston gallerian julkaisu ; 8)

Мк I / Г 90

GRUCA, Anna. Nakladem wlasnym... : Autorzy jako wydawcy swoich prac w Krakowie w dobie autonomii galicyjskiej / Anna Gruca. — Krakow : Uniw. Jagiellonski, 2007. — 213 p. : ill. — (Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellonskiego ; Prace z Bibliotekoznawstwa i informacji Naukowej ; Z. 14, 2007)

Мк I / J 25

JAZDON, Artur. Wielkopolskie serie wydawnicze do 1945 roku / Artur Jazdon. — Poznan : Uniw. Im. Adama Mickiewicza, 1997. — XXIV, 166 p. — (Prace Biblioteki Uniwersyteckiej ; 21)

Мк II / N 47

NETZWERK Bibliothek : 95. Deutscher Bibliothekartag in Dresden 2006 / Hrsg. Daniela Lulfig. — Frankfurt am Main : Klostermann, c. 2007. — 259 p. — (Zeitschrift fur Bibliothekswesen und Bibliographie ; Bd. 92)

Мк I / S 36

Die SCHONSTEN deutschen Bucher 2007 : Vorbildlich in Gestaltling, Konzeption und Verarbeitung. Pramiiert von einer unabhagigen Jury=The best German book design 2007 / Red. Jana Mayer-Stolz. — Frankfurt am Main ets. : Stiftung Buchkunst, 2008. — 312 p. : col. ill.

Подготви Петя Калудина

НОВИ СПРАВОЧНИЦИ В НБКМ

Обществено-политически науки

- ЕНЦИКЛОПЕДІЯ історії України : У 8 т. / Редкол. В. А. Смолій — голова и др. — Київ : Наукова думка, 2003 —
Изд. НАН України. Инст. історії України.
ISBN 966-00-0632-2
Т. 4. Ка-Ком. — 2007. — 528 с. : с ил.
ISBN 978-966-00-0692-8
- ЕНЦИКЛОПЕДІЯ Сучасної України : Т. 1 — / Головна редкол. І. М. Дзюба — співголова и др. — Київ : НАН України, 2001 —
Изд. Наукове т-во ім. Шевченка. Инст. енцикл. досліджень НАН України.
ISBN 966-02-2074-X
Т. 6. Го-Гю. — 2006. — 712 с. : с ил.
ISBN 966-02-3966-1
- НОВАЯ Российская энциклопедия : В 12 т. / Редкол. А. Д. Некипелов — гл. ред. и др. — Москва : Энциклопедия и др., 2004 —
ISBN 978-594802-001-3
Т. 4. 2. Гамбургская-Головин. — 2008. — 480 с. : с цв. ил.
ISBN 978-5-94802-027-3
- ПАНАСЮК, Александр Юрьевич. Имидж : Энцикл. словарь / А. Ю. Панасюк. — Москва : Рипол Классик, 2007. — 768 с. : с ил. — (Сер. Библиотека энциклопедических словарей)
Библиогр. в края на кн.
ISBN 978-5-386-00257-2
- ПЕТРОВ, Степан Йосипович и др. Книга в Україні : Матеріали до репертуару укр. книги : 1861–1917 : Вип. 1 — / Зібрали С. Й. Петров, С. С. Петров. — Київ : Нац. библ. України ім. В. І. Вернадського, 1996 — . — (Національна бібліографія України)
Имената на авт. взети от гърба на загл. с. — Изд. НАН України.
ISBN 966-02-3241-1
Вип. 11. Н. — 2008. — 340 с.
ISBN 978-966-02-4454-2
- РАЗДОРСКИЙ, Алексей Игоревич. Историко-статистические описания епархий Русской православной церкви : 1848–1916 : Сводный каталог и указатель содержания / А. И. Раздорский. — Санкт-Петербург : Рос. нац. библ., 2007. — 960 с.
ISBN 978-5-8192-0315-6
- РОССИЙСКАЯ национальная библиотека. Санкт-Петербург. Газеты дореволюционной России: 1703–1917 : Каталог / Состав. Т. В. Акопян и др. — Санкт-Петербург : Рос. нац. библ., 2007. — 592 с.
ISBN 978-5-8192-0343-9
- СВОДНЫЙ каталог русской книги : 1801–1825 : Т. I. — Москва : Пашков дом, 2000 —
Изд. Рос. гос. библиотека.
Т. 2. Е-Л / Отв. ред. И. Ю. Фоменко. — 2007. — 551 с., 8 л. : ил.
ISBN 978-5-7510-0376-0
- СЕМЕНОВА, Т. Н. Святитель Игнатий (Д. А. Брянчанинов) : 1807–1867 : Библиогр. указ. / Состав. Т. Н. Семенова. — Санкт-Петербург : Рос. нац. библ., 2007. — 224 с.
Името на авт. взето от гърба на загл. с.
ISBN 978-5-8192-0309-5
- СПЕКТОР, М. М. и др. Этнография бурятского народа : Библиогр. указ. : 1768–2002 / Состав. М. М. Спектор, Л. Д. Палий, Л. С. Имixelова. — Москва : Вост. лит., 2006. — 560 с.
Имената на авт. взети от гърба на загл. с. — Изд. Сиб. отд.-ние РАН. Инст. монголоведения, буддологии и тибетологии и др.
ISBN 5-02-018502-7
- СПИСКА библиографија : Књиге 1868–1944 : Књ. I. — Београд : Нар. библ. Србије, 1989 — . —
Књ. 19. Ucesce-Vuk / Гл. и одг. уред. Сретен Угричић ; Гл. ред. Миодраг Живанов, Борјанка Трајковић. — 2007. — XV, 520 с.
ISBN 978-86-7035-162-2
- BIOGRAFICKY slovník českých zemí : 1 — / Red. Jana Brabencova et al. — Praha : Libri, 2004 — . —
Ed. Hist. Ust. AV CR.
ISBN 80-7277-214-7
7. Bra-Brum / Od. red. Jaroslav Richter. — 2007. — 224 p.
ISBN 978-80-7277-248-3
8. Brun-By / Od. red. Jaroslav Richter. — 2007. — 368 p.
ISBN 978-80-7277-257-5
- EPSTEIN, Catherine. A past renewed : A catalog of German-speaking refugee historians in the United States after 1933 / Catherine Epstein. — Cambridge etc. : Cambridge Univ. Press, 2002. — 386 p. — (Publications of the German Historical Institute)
ISBN 0-521-52279-X
- GREAT minds of the 21st century. — 2. ed. — Raleigh, NC : Amer. Biogr. Inst., c. 2005. — CCCV, 320 p., CDXXVIII : ill.
- HALADA, Jan. Encyklopedie českých nakladatelství 1949–2006 / Jan Halada. — Praha : Libri, 2007. — 384 p.
ISBN 978-80-7277-165-3
- The HOLOCAUST encyclopedia / Ed. Walter Laqueur ; Assoc. ed. Judith Tydor Baumel. — New Haven etc. : Yale Univ. Press, c. 2001. — XL, 765 p. : ill.
ISBN 0-300-08432-3
- INTERNATIONAL encyclopedia of intellectual property treaties / Ed. Alfredo Ilardi, Michael Blakeney. — Oxford : Oxford Univ. Press, 2004. — XX, 1353 p.
ISBN 0-19-924525-8
- IONITOIU, Cicerone. Victimele terorii comuniste : Arestati, torturati, interminati, ucisi : Dictionar A — / Cicerone Ionitoiu. — Bucuresti : Masina de scris, 2000 —
ISBN 973-99994-2-5
- Dictionar R / Lucrare rev. de Domnita Stefanescu, Elisabeta Radoi. — 2007. — 280 p.: portr.

ISBN 978-973-8491-28-1
 IRINESCU, Teodora. Enciclopedie juridica : Vol. 1-3. / Teodora Irinescu ; Pref. de Tudorel Toader. – Iasi : Demiurg, 2006.
 ISBN 978-973-7603-56-2
 Vol. 1. A-C. – 679 p.
 Bibliogr. p. 659-675.
 ISBN 978-973-7603-57-9
 Vol. 2. D-M. – 563 p.
 Bibliogr. p. 543-559.
 ISBN 978-973-7603-58-6
 Vol. 3. N-Z. – 579 p.
 Bibliogr. p. 560-576.
 ISBN 978-973-7603-60-9
 KUBICEK, Jaromir. Casopisy Ceske republiky : 1919-1945 : C. 1 – / Jaromir Kubicek a kol. – Brno : Sdruzeni knihoven CR, 2006. – (Ceska retrospektivni bibliografie ; R. 2. Casopisy ; D. 2)
 Kop. Cesky casopis historicky.
 ISBN 80-86249-35-2
 C. 1. Bibliografie.
 ISBN 80-86249-36-0
 Sv. 1. A-K. – 2006. – 526 p.
 Sv. 2. L-S. – 2006. – 544 p.
 Sv. 3. S-Z. – 2006. – 446 p.
 C. 2. Prehledy, rejstriky. – 2007. – 686 p. : ill.
 ISBN 978-80-86249-39-5
 SOUPIS pramenu k dejinam narodu Ruska, Ukrajiny a Beloruska do roku 1945 z archivu Ceske republiky : D. 1. – Praha : Nar. knih. CR, 2002. – (Bibliografie Slovanske knihovny ; 69)
 Ed. Slovan. knih. Arch. sprava Min. vnitra Ceske rep. D. 4. Archivy Zapadoceskeho kraje. – 2006. – 147 p.
 ISBN 80-7050-498-6
 WHO is ...? v Ceske republice : Zivotopisna encyklopedie prednich zen a muzu Ceske republiky : Dodatkovie dielo. – 6. vyd. – Zug : Hubners Who is Who, 2007. – 1812 p. : portr. + 1 CD
 ISBN 978-3-7290-0066-7
 WHO is who в России : Энциклопедия персонаний. – Zug : Who is who, 2007. – 1963 p. : ill.
 ISBN 978-3-7290-0063-6
 WHO is who Magyarorszagon : Magyarorszag vezeto szemelyisegeinek eletrajzi enciklopediaja : Kiegeszito kotet. – 6. kiad. – Zug : Hubners Who is Who, 2008. – 2435 p. : portr. + 1 CD
 ISBN 978-3-7290-0071-3
 WHO is who in der Bundesrepublik Deutschland : Supplementwerk der biographischen Enzyklopadie fuhrender Frauen und Manner Deutschlands : T. 1 2. – 13. Ausg. – Zug : Hubners Who is Who, 2007. + 1 CD
 ISBN 978-3-7290-0064-0
 T. 1. A-I. – 2952 p. : portr.
 T. 2. Lak-Z. – 2953-5877 p. : portr.
 WHO is who stin Ellada : Engiklopedia biografion ton simantikotepon prosopikotiton tis Elladas : Ananomeno ergo. – 2. ekd. – Zug : Hubners Who is Who, 2007. – 1230 p. : portr. + 1 CD
 ISBN 978-3-7290-0065-0
 WHO is who stin Ellada : Vasiko ergo / Idrithike apo ton Ralph Hubner. – Zug : Who is Who, 2006. – 1486 p. : portr.

ISBN 3-7290-0061-6
 WHO is who v Slovenskej republike : Zivotopisna encyklopedia vyznamnych zien a muzov Slovenska : Dodatkovie dielo. – 4. vyd. – Zug : Hubners Who is Who, 2007. – 1044 p. : portr. + 1 CD
 ISBN 978-3-7290-0067-4

Литературознание, эзикознание и искусство

ВЛАСОВ, Виктор Георгиевич. Новый энциклопедический словарь изобразительного искусства : В 10 т. / Виктор Власов. – Санкт-Петербург : Азбука-Классика, 2004. –
 ISBN 5-352-01119-4
 Т. 6. Н-О. – 2007. – 592 с. : с ил.
 ISBN 978-5-352-02034-0
 Т. 7. П. – 2007. – 912 с. : с ил.
 ISBN 978-5-352-02050-0
 ЕРЕМИНА, Ирина Васильевна и др. Художественные ремесла и рукоделия России : Библиогр. путеводитель / Состав. И. В. Еремина, С. И. Коровицына ; При участии Е. Л. Обморновой. – Москва : Пашков дом, 2008. – 392 с. ;
 Имената на авт. взети от гърба на загл. с. – Изд. Рос. гос. библиотека. Н.-и. отд. библиографии.
 ISBN 978-5-7510-0423-1
 ЭТИМОЛОГИЧЕСКИЙ словарь русского языка : Вып. 1. – Москва : Моск. ун-в., 1963. –
 Вып. 10. М / Под ред. А. Ф. Журавлева, Н. М. Шанского. – 2007. – 400 с.
 ISBN 978-5-211-05375-5
 ИВАНОВА, Ценка Николова и др. Српско-бугарски речник : Тематски. Хомонимни / Ценка Иванова, Мариана Алексич. – Београд : З-д за у-цбенике, 2007. – 391 с.
 Библиогр. в края на кн.
 ISBN 987-86-17-14088-3
 КОБЕЛЕВА, Ирина Арнольдовна. Фразеологический словарь русских говоров Республики Коми / И. А. Кобелева. – Сыктывкар : Сыктывкар. ун-в., 2004. – 312 с.
 Изд. М-во образования РФ.
 ISBN 5-87237-459-3
 КОВАЛЕВ, Геннадий Филиппович. Библиография ономастики русской литературы / Г. Ф. Ковалев. – Воронеж : Воронеж. гос. ун-в., 2006. – 212 с.
 ISBN 5-86937-043-4
 КРЖЕСАЛКОВА, Йитка. Иван Алексеевич Бунин : Библиогр. оригинальных книжных изданий : 1891-1990 / Состав. Йитка Кржесалкова. – Прага : Narodni knihovna CR, 2007. – 505 с.
 Името на авт. не отбелязано на кор. – Изд. Нац. библиотека Чешской респ. Слав. библиотека.
 ISBN 978-80-7050-522-9
 РУССКИЕ писатели : 1800-1917 : Биограф. словарь : 1 - / Гл. ред. П. А. Николаев. – Москва : Большая Рос. энцикл., 1989. – (Русские писатели 11-20 вв. Сер. Биограф. словарь)
 ISBN 978-5-85270-011-8
 5. П-С. – 2007. – 800 с. : с ил.
 ISBN 978-5-85270-340-8

Александр Исаевич СОЛЖЕНИЦЫН : Материалы к биобиблиогр. / Состав. Д. Б. Азиатцев и др. ; Отв. ред. Н. Г. Захаренко. – Санкт-Петербург : Рос. Нац. библ., 2007. – 800 с. : с портр., ил.

ISBN 978-5-8192-0311-8

ХЛЕБЕЦ, Борис. Основни англиско-српски српско-англиски речник: са англиском и српском граматиком / Борис Хлебец = Essential English-Serbian Serbian-English dictionary: with notes on English and Serbian grammar / Boris Hlebec. – Београд : 3-д за у-цбенике и наставна средства, 2003. – 1408 с.

Името на авт. не отбелязано на кор.

ISBN 86-17-10724-3

ЧУПРИНИН, Сергей Иванович. Русская литература сегодня : Большой путеводитель / Сергей Чупринин. – Москва : Время, 2007. – 576 с.

ISBN 5-9691-0130-3

CATALOGUE Yvert et Tellier de timbres-poste : T. 1. – 81. ed. – Amiens etc. : Yvert et Tellier etc., 1977. – T. 3. Outre-mer. – 1392 p. : ill.

COLLIN, Gaëlle et al. Entre dos mundos : Catalogo de los impresos bulgaros en lengua sefardi, siglos XIX y XX / Gaëlle Collin, Michael Studemund-Halevy. – Barcelona : Tirocinio, 2007. – 163 p. : facs.

Bibliogr. p. 143–147.

ISBN 978-84-930570-9-1

CRÉSPON-HALOTIER, Beatrice. Les peintres britanniques dans les Salons parisiens des origines a 1939 : Repertoire / Beatrice Crespon-Halotier ; Precede d'un Essai d'Olivier Meslay. – Dijon : L'Echelle de Jacob, c. 2002. – 560 p. + 1 CD-ROM

Ed. Paul Mellon Centre for Studies in British Art.

ISBN 2-913224-39-3

DEUTSCHES Wörterbuch [Електронен ресурс] : Das umfassende Standard-nachschlagewerk zu allen Fragen der deutschen Gegenwartssprache in mehr 250 000 Stichwörtern, Anwendungsbeispielen und Redewendungen. – Version 1.0. – Gutersloh etc. : Wissen Media Verl., c. 2003. – 1 опт. диск

Изд. в кутия. – Изт. обложка. – Изисквания на системата: Микропроцесор Pentium PC, 300 MHz; CD-ROM или DVD устройство; Резолюция на графичната карта 800x600, High Color; Операционна система Windows 95/98/Me/NT 4.0/2000/XP, 120 MB RAM оперативна памет.

ISBN 3-577-10249-7

DORNYEI, Sandor et al. Regi magyar konvytar III/ XVIII. szazad : Magyarorszag i szerzok kulfoldon, nem magyar nyelven megjelent nyomtatvanyai : Kot. 1. – Osszeall. Dornyei Sandor, Szavuly Maria. – Budapest : Orszagos Szechenyi Kvt., 2005. –

Kot. 2. 1761-1800. – 2007. – 390 p.

ISBN 978-963-200-525-6

GORUNESCU, Elena. Dictionar roman-francez / Elena Gorunescu. – Bucuresti : Teora, 2007. – VIII, 942 p.

ISBN 978-973-20-0375-6

KUBIAK, Hans-Jurgen. Die Oscar-Filme : Die Besten Filme der Jahre 1927/28 bis 2006 etc. / Von Hans-Jurgen Kubiak. – Marburg : Schuren, c. 2007. – 416 p. : ill.

Съд. и: Die Besten nicht-englischsprachigen Filme der Jahre 1947 bis 2006; Die Besten Animationsfilme der Jahre 2001 bis 2006. – Bibliogr. p. 394–396.

ISBN 3-89472-386-6

MIMICA : Dictionar roman-francez si francez-roman = La mimique / Georgeta Cornita et al. – Baia Mare : Univ. de Nord, 2006. – 262 p.

ISBN 978-973-8133-88-4

NOVA encyklopedie ceskeho vytvarneho umeni : T. 1. – / Red. Andela Horova. – Praha : Academia, 1995. – [T. 3]. Dodatky. – 985 p.

Bibliogr. p. 877-878.

ISBN 80-200-1209-5

PARTRIDGE, Eric Honeywood. A dictionary of slang and unconventional English : Colloquialisms and catch-phrases, solecisms and catachreses, nicknames, vulgarisms and such americanisms as have been naturalized / Eric Partridge. – 3. ed., rev. and enl. – London : Routledge & Kegan Paul, 1949. – XVI, 1230 p.

The RANDOM House dictionary of the English language / Ed. in chief Jess Stein. – Unabr. ed. – New York : Random House, c. 1970. – XXXII, 2059 p. : ill., m.

REALLEXIKON der deutschen Literaturwissenschaft : Neubearb. Des Reallexikons der deutschen Literaturgeschichte : Bd. 1–3. – Berlin etc. : de Gruyter, c. 2007.

ISBN 978-3-11-019355-8

Bd. 1. A-G / Hrsg. Klaus Weimar. – XXI, 754 p.

Bd. 2. H-O / Hrsg. Harald Fricke. – XXI, 777 p.

Bd. 3. P-Z / Hrsg. Jan-Dirk Muller. – XXI, 912 p.

Естествени науки и техника

DELIJSKA, Borjana et al. Elsevier's dictionary of computer science : In English, German, French and Russian / Comp. by B. Delijska, P. Manoilov. – Amsterdam etc. : Elsevier, 2001. – 840 p.

ISBN 0-444-50339-0

DICTIONAR explicativ pentru stiintele exacte : Energetica : Roman-Englez-Francez : 1. – Bucuresti : Acad. Romane, 2000. – (Energetica)

T. 6, подзагл. Roman-Englez-Francez-German-Rus.

6. Calitatea energiei electrice. – 2006. – XI, 107 p.

Bibliogr. p. 107.

ISBN 978-973-27-1477-5

7. Mentenanta si fiabilitatea sistemelor electroenergetice. – 2006. – XI, 99 p.

Bibliogr. p. 99.

ISBN 978-973-27-1456-0

Медицина, селско стопанство и спорт

DRESSLER, Stephan. Langenscheidt, Elsevier, Wörterbuch Medizin Englisch : Engl.-Dt. ; Dt.-Engl. / Von Stephan Dressler. – Berlin etc : Langenscheidt, c. 2007. – 632 p.

Авт. не е отбелязан на кор.

ISBN 978-3-86117-283-3

Редактор Елха Денева
elha_deneva@abv.bg